د (منوهر سنګ بتره) فرهنګي څېره

Ketabton.com

مینا مسعوده نیکیار

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل پوهنتون

ژبــــو او ادبــیاتو پوهنځی

پـــــښتو څانګه

د منوهر سنګهـ بتره فرهنګي څېره

(د ماسترۍ تیزس)

لیکواله:

مینا مسعوده «نېکیار»

۱۳۹۴ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: د منوهرسنګه بتره فرهنګي څېره

لیکـــوال: مینامسعوده«نېکیار»

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډیـزایـنګر: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکــال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۷۳)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سرلیک **مخونه**

پیلیزه..ا

لنډیز..ج

سریزه ۱

دموضوع موخه یاهدف دموضوع..۲

شالید..۴

دخېړنې میتود..۵

۱- په معاصرهند کې پښتو

په علمي موسسو کې ۹

په مطبوعاتو کې ۱۰

۱-۲-۱نن پرون ۱۱

۱-۲-۲ژوند ۱۲

۱-۲-۳ دنیا ۱۳

۱-۲-۴هندلید..۱۴

۱-۳ په داستاني آثارو کې دپښتو..۱۴

۱-۳-۱مرزا صاحبان..۱۵

۱-۳-۲هیررانجها..۱۵

۱-۳-۳ابدي دوستان..۱۲

۱-۳-۴راجه هریش چندر...۱۲

۱-۳-۵دپاندوشهزاده ګان...۱۲

۱-۳-۶پدمنی...۱۲

۱-۳-۷طلس‌می ښار...۱۲

۱-۳-۸اووه خویندي...۱۲

۱-۳-۹خلورزرین اقوال..۱۲

۱-۳-۱۰کنچن مالا..۱۷

۱-۳-۱۱دیوې پوتلي..۱۷

۱-۳-۱۲دهوالا مارو...۱۷

۱-۳-۱۳بلنګامه کتها..۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳-۱۴باچا برهم دق اوزرینه هوسۍ..۱۷
۱-۳-۱۵ماهي، چونګابښ او کیکرۍ...۱۷
۱-۳-۱۶وزیرا او کم عقل...۱۷
۱-۳-۱۷دناوې روپۍ..۱۷
۱-۳-۱۸دصندل امبیل..۱۷
۱-۳-۱۹شهزاده بهرام او ګل اندامه...۱۸
۱-۳-۲۰جمال خان اوزیب النسا...۱۸
۱-۳-۲۱کابلي والا..۲۴
۱-۳-۲۲منتر...۲۴
۲۳-۳-۱ نجومي...۲۴

۲- دمنوهرسنګهـ بتره ژوند

۲-۱زوکړه اوزده کړه...۲۵
۲-۲هڅې اودندې...۲۷
۲-۳آثار..۲۹
۲-۴چاپ شوي آثار..۳۰
۲-۴-۱خان عبدالصمد خان اڅکزی...۳۱
۲-۴-۲د خان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د ځلوېښتم.............................۴۱
۲-۴-۳خان عبدالصمد خان اڅکزی...۴۹
۲-۴-۴پیرروښان بایزید انصاري...۵۵
۲-۴-۵د امیر کروړ ویاړنه...۷۳
۲-۴-۶دا اباسین سپېدې...۷۴
۲-۴-۷په افغانستان کې کړکېچ...۷۴
۲-۴-۸بزکشي...۷۴
۲-۴-۹له کافرستان څخه تر نورستان پورې..۷۴
۲-۴-۱۰یو یتیم ماشوم..۷۵
۲-۴-۱۱تش..۷۵
۲-۵ناچاپ آثار...۷۵
۲-۵-۱دافغانستان په بیا ودانۍ کې د هند برخه......................................۷۶
۲-۵-۲په افغانستان باندې د ترهګرو توره وریځ.......................................۷۶
۲-۵-۳دهندیانو او پښتنو ترمنځ ټینګه دوستي..۷۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵-۴په سویلي اسیا کې د افغانستان نوعیت..............................۸۱
۲-۵-۵د هند په علمي ادارو کې د پښتو تصنیفونه........................۸۲
۲-۵-۶د آل انډیا راډیو د پښتو پروګرامونو د شپیتو کلونو سفر.........۹۱
۲-۵-۷د هند او افغانستان مناسبات د تاریخ په منځنۍ دوره کې..۹۵
۲-۵-۸د هند یانو او د پښتنو ترمنځ یووالی..................................۹۹
۲-۵-۹د فخر افغان خان عبدالغفار خان په یاد او ویاړ کې..............۱۰۳
۲-۵-۱۰د هند د فن او کلتور په ارتقا کې د پښتنو برخه...................۱۱۴
۲-۵-۱۱د هند او افغانستان ترمنځ لرغوني مناسبات........................۱۱۹
۲-۵-۱۲د شلمې پېړۍ د پښتو عظیم شاعر بنا غلی ګل پاچا الفت.۱۲۴
۲-۵-۱۳د هند د آزادۍ په جدا او جهد کې د پښتنو او د بلوڅانو برخه.۱۲۸
۲-۵-۱۴د ډېرې مودې راهیسې افغانستان د منځنۍ..........................۱۳۳
۲-۵-۱۵د هند او افغانستان ترمنځ او سني مناسبات.........................۱۴۴
۲-۵-۱۶د هند او افغانستان مناسبات په ۍ وویشمه پېړۍ کې.......۱۴۸
۲-۵-۱۷په هند کې د افغانانو تاریخي آثار.......................................۱۵۲

۳- دلیکوال کلتوري څېره

۳-۱ بتره په افغانستان کې..۱۵۸
۳-۲بتره په آل انډیا راډیو کې..۱۶۰
۳-۳بتره، پښتو او پښتانه..۱۶۱
پایله...۱۶۴
مناقشه..۱۶۶
نتیجه ګیري..۱۶۹
وړاندیزونه..۱۷۱
اخځلیکونه...۱۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) كال په پیل كې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهیر كې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد كال د كب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترځ كې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحریك په یاده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهیر كې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ كړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته كړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر كې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا كړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی كړی، د زړه له كومې مننه كوي او كور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د «منوهر سنګهـ بتره فرهنګي څېړه» تر نامه لاندې دا اثر، زما د ماسترۍ تېزس دی. دا موضوع په درېو (۳) څپرکو کې بشپړه شوې ده.

ددې اثر په لومړي سرکې پیلیزه ده ،چې په کې ددې اثر د لیکلو ټول جریان لیکل شوی دی او له هغو کسانو څخه چې ددې اثر په لیکلو کې یې مرسته راسره کړې ده مننه ترې شوې ده. وروسته بیالنډیزدی په دې کې راغلې دي،چې دا کتاب په څه ډول شروع شوا وکومې موضوعګانې په کې ذکردي. په همدې ترتیب بیا لړ لیک راځي، چې د ټولې موضوع سرلیکونه په کې ذکر شوي دي.

بیا سریزه ده او سریزې څخه وروسته د موضوع موخه یا هدف دی. چې په کې ددې تېزس هدف ،ارزښت او ګټه څه ده، ښودل شوې ده. بل عنوان د موضوع شالید دی په دې کې هغه کتابونه معرفي شوي دي ،چې همدې اثرکې ګټه ترې اخېستل شوې ده.

له دې وروسته د څېړنې میتود دی.په دې عنوان کې راغلې دي،چې ددې اثرپه څېړنه کې له کوم میتود څخه کاراخېستل شوی دی.

بیا لومړی څپرکی پیلېږي، چې سرلیک یې (په معاصر هند کې پښتو) دی. په دې څپرکي کې راغلي دي، چې په هند کې په معاصره دوره کې پښتو ادبیاتوڅومره پراختیا موندلې ،په کوم مقام کې وو او څه بدلونونه په کې پېښېدل.

همدارنګه ددې دورې د پړاوونو یادآوري هم په کې شوې ده. همدا څپرکی درې برخې لري. لومړی برخه یې د ېپارتمنتونه دي. په دې کې راغلي دي، چې د هند په کومو پوهنتونونو کې پښتو شته او څه ډول یې پرمختګ کړی دی.

بله موضوع یې مطبوعات دي. په دې کې راغلي دي، چې پښتو په رسنیو، آثارو او مطبوعاتو کې څه ډول ده؟ شته او کنه؟

دریمه برخه یې آثار دي، په دې کې راغلې دي ،چې د معاصرې دورې په آثارو کې ایا پښتو موجوده وه او کنه ؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه دې ځـخـه وروسـتـه دويـم څپرکـی راځـي (دمنوهرسنګهـ بـتـره ژوند)پـه دې څپرکي کې د بتـره ټول ژونـد ذکـر شـوی، چې نومـوړی چېرتـه زيږيـدلی دی ؟څه کارونه او دندې يې کړي دي. آثار يې کوم دي چاپي آثار يې څومره دي او ناچاپ آثار يې څومره دي او ټول په کې ذکرشوي دي.

آخري څپرکی يعنې دريم څپرکی چې سرليک يې (د ليکوال کلتوري څېره)ده او درې برخې لري .يوه برخه يې بتره په افغانستان کې په دې څپرکي کې بيا راغلې دي، چې بتـره پـه افغانسـتـان کـې څـه کـړي دي اوبلـه برخـه يـې بـتـره پـه آل انـډيا راډيوکې. پـه دې کـې ذکرشوي دي ،چې بتره پـه آل انډيا راډيو کـې کـومې دنـدې ترسره کړي دي .بله يې وروستی برخه ده يعنې بتره ،پښتو اوپښتـانه او پـه دې کـې مهمه خبره داده ،چې پښتو او پښتون تـه يې څه خدمتونه کړي دي او افغانسـتـان لپاره يې کومې دندې ترسره کړي دي ،چې دا ټول موضوعات په بشپړه توګه په دې تيـزس کـې ذکـر شـوي او پـه وروسـتـی برخـه کـې پـايلـه ،مناقشـه،نتيجه ګيـري ،وړانديزونه او مأخذونه راځي اوله همدې سره دا اثرپای ته رسيږي.

دموضوع موخه يا هد ف:

لـه ګاونـډي هېـوادهندوسـتان سـره دپښتنو او افغـانسـتـان اړيکـې ډېرلوغـونی تـاريخ لري.لـه څو پېړيوراهيسـې پښـتـانه دځينوسياسـي ،تـاريخي او ټـولنيزو مسـايلوله امله لـه خپـل ټـاټوبي افغانسـتـان اوپښتونسـتـان څخـه کوچيـدلي دي اودهندوستان په بيلابيلو سيموکې مېشت شوي دي.

همدارنګـه لـه هندوسـتان څخـه هـم زيـاتره هندوسـتانيان افغانسـتـان او پښتونسـتـان تـه راغلـي اوهمدلتـه ميشـت شـوي دي .پـه دې کوچېـدلي خلکـو اوګډوالو کې هم عادي خلک شته اوهم ليکوالان، شاعران، سياستوال، باسواده اوبيسواده.خوپه دې خلکوکې زياتره داسې خلک دي ،چې يا يې خپله مورنۍ ژبه پښتوده اويا يې زده کړې ده.دې دواړوډلوپه دې ژبه يعنې پښتوباندې آثارليکلي دي.نوځکه ددې دواړوهېوادونو اړيکې نـه جلاکېدونکې دي.ځکه پـه دواړوکـې پښتانه موجوددي اوترنن ورځې پورې دې همدې ژبې پراختيا پـه اند او سوچ کـې دي .پرتـه لـه ژبـې څخـه پـه نوروبرخوکې لکـه: ټولنيز،تاريخي، سياسي او ادبـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخوکې سره ورته والی لري ،نوله همدې کبله ددې مشترکو ځانګړنوله املـه نشـي کولی، چې سره جلا وسي.

د هندوسـتان لـه نیمـې وچـې لـه ویـش څخـه وروسـته بیـا هـم د څېړونکـو او لیکوالانـو هڅـې روانـې دي، چـې یومثـال یـې هندوسـتان کـې دآل انـډیا راډیو دپښـتو څانګې نشـرات دي، چې هندوسـتاني پښـتانه اوس هـم پـه همـدې هڅوکې دي، چې پښتوژبې ته وده په کې ورکړي.

نودې همدې خبروپربنسټ بایدټول پښـتانه پـه دې پـوه شـي ،چـې پښـتانه کـه پـه هندوسـتان کـې دي اوکـه پـه افغانسـتان کـې څـومره کـاریې پښـتوژبې تـه کـړی دی اوڅومره آثاریې په پښتوژبه لیکلي دي. نودهمدې خبروپه ارزښت اواهمیت داده دااثر،چې « دمنوهرسنګهـ بتره فرهنګي څېره »ترنامه لاندې لیکل شوی دی مکمل شواوداهم هغه هندوستانی دی، چې پښتوژبه یې زده کړې اوزده کـړه یـې وربانـدې کړې ده اوهمدې ژبې لپاره یې کارهم کړی.

نوددې اثر موخه اواهمیت دادی، چې پرته له افغانسـتان څخـه پـه نـوره نـړۍ کـې هم داسې کسان او پوهان شته چې پښتو ژبې ته یې کـار کـړی دی، آثـار یـې لیکلـي او جوړ کړي دي.

زماددې اثردلیکلویوازینی هدف داو ،چې دا شـخص (منـوهر سـنګهـ بتـره) چـې یو سیاسي،فرهنګي، ادبي او کلتوري شخصیت دی او ددې لارې یـې پښـتو ژبـې او ادبیـاتو تـه ډېـر څـه کـړي او کلـه مـې چـې دده آثـار، مقـالې او لیکنـې ولیـدې اوولوسـتې نـو زمـا لیوالېتـا لا پـسې زیاتـه شـوه ،نـو ومـې غوښـتل چـې دغـه لـوړ شخصیت او پوه حتماً نورو ته هم وروپېژنم. تر څو له ده آثارو نه نور هم ګټه واخلي نو اصلي موخه ددې اثر داده، چې پرته له افغانانو څخه د نـورو ملکونـو پـوهـان هـم شته، چې له پښتوژبې سره مینه لري او خدمت یـې ورتـه کـړی دی او پـه دې ژبـه یـې آثارلیکلي دي اوژباړې یې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دموضوع شالید:

په هندوستان کې د پښتوژبې او ادبیاتو ډېر آثار او کتابونه موجود دي.همدا رنګه نورې ډېرې رسالې او مقالې هم د پښتوژبې دودې او پراختیا لپاره لیکل شوي دي.

په هندوستان کې ډېر لیکوالان ،څېړونکي او ادیبان موجود دي ،چې پښتوژبې لپاره یې کارکړی دی.خو څرنګه چې زمونږ دا تیزس د منوهرسنګهـ بتره په ژوند او ندوباندې لیکل شوی دی نو مونږ باید هغه آثار را جمع کړو ،چې په بتره باندې او یا دهغې په اړه یې یو څه لیکلي وي را واخلو.نو اوس دلته هغه آثار معرفي کوو ،چې دبتره په اړه معلومات را په ګوته کوي:

۱ – په هند کې دپښتوژبې اوادبیاتودایجاداوودې پړاوونه:

دا اثر ښاغلي استاد سرمحقق زلمي هېوادمل د سرمحققۍ علمي رتبې ته د ترفیع په موخه پر ۱۳۶۹ ل کال په ۲۲۰ مخونو کې لیکلی او دلومړي ځل لپاره پر ۱۳۷۰ ل کال کې چاپ شوی دی.خو لومړی چاپ یې ټول سوځیدلی او پر ۱۳۷۳ ل کال د دویم ځل لپاره په ۵۰۰ ټوکوکې دلاهورپه شرکت پرنټنګ پریس کې چاپ شوی دی.په دې اثرکې نسبت نوروآثاروته د منوهرسنګهـ بتره دژوند ،ادبي اوژورنالیستي کارونو او دنورولیکنو په برخه کې ډېر مهم معلومات شته،چې ددې اثر دلیکلو پرمهال ډېره ګټه ترې اخېستل شوې.(۱۹:۲۰۵-۲۰۷)

۲ – په خارج کې پښتوڅېړونکي:

دا اثر ښاغلي خدای بښلي عبدالرحیم «رحیم» په ۱۳۵۳ ل کال کې په ۱۰۰ مخونو کې لیکلی دی.دا کتاب دبایزید روښان د سمینار په مناسبت د محمد شیرین (سنګري) په مهتممی په زرو ټوکو کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی .دا کتاب د محمدصدیق روهي د پښتوټولنې ریس په سریزه پیل شوی او په دې اثرکې د نړۍ هغو لیکوالانو او پوهانو بیوګرافی راغلې دي ،چې پښتو او بهرنیوژبو ته یې کارکړی دی.

همدا رنګه په دې اثرکې د منوهرسنګهـ بتره ژوندلیک هم په دوو مخونو کې راغلی دی او دده ژوند اوزده کړه یې په کې بیان کړې ده،چې ما په دې اثرکې ګټه ترې اخېستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲:۶۲-۶۵)

۳ – داباسین سپېدې(The dawn over Abasin) :

دا دښاغلي سليمان لايق هغه اثردی، چې ښاغلي منوهرسنګهـ بتره له خوا ژباړل شوی دی.

دا اثرچې ليکوال يې سليمان لايق او مهتمم يې نعمت الله اندړدی ، په ۱۳۶۲ ل کال کې په **۵۰۰۰** ټوکوکې ددولتي مطبعې له خوا چاپ شوی دی. دا کتاب چې يوهنري اوادبي کتاب دی ۱۲۷ مخه لري اوټول په کې په پښتوژبه نثرونه ليکل شوي اودا کتاب دښاغلي بترا له خوا دلومړي ځل لپاره په ۲۰۱۱ زکال کې په کارول باغ نوي ډيلي کې چاپ شوی دی ، چې په آثاروکې مې هم يادونه کړې ده.(۱۹)

۴- منوهرسنګهـ بتره:

دا دښاغلي زړور هغه مقاله ده، چې دکابل مجلې په **۱۳۵۲** ل کال په دويمه ګڼه کې چاپ شوې ده.دا مقاله موږته دا ښيي ، چې بتره له افغانانوسره اوله پښتوليکوالانوسره څومره مينه اوليوالتيا لري. که څه هم دا يوه ښکاره خبره ده، چې بتره له افغانانوسره ډېره مينه لري.(۱۳:۶۹-۷۰)

په دې پورتنيو آثاروکې يوازينی اثرچې په دې تيزس کې ډېرکارترې اخېستل شوی دی دښاغلي هېوادمل صيب (په هندکې دپښتوژبې اوادبياتودايجاداوودې پړاوونه) کتاب دی ، چې په دې اثرکې ډېره ګټه ترې اخېستل شوې ده اودااثريوازينی کتاب دی، چې دبتره په اړه يې پوره اوسم معلومات ورکړي دي.

ددې تيزس دبشپړولولپاره ماله څېړنې دکمپوزيت له ميتودڅخه مې ډېره استفاده کړې ده، ځکه ما په خپله له بتره سره ټيلفوني اودايمېل له طريقه ورسره اړيکه ټينګه کړې ده ،له هندوستان څخه مې دده له کوره اوآل انډيا راډيوڅخه مې دده آثارراغوښتي دي اوخپل اثرمې وربانديې بشپړ کړی دی.دا آثارمې دښاغلي استاد هېوادمل اورفيع الله نيازي په مرسته لاسته راوړي دي.

دڅېړنې ميتود :

په دې اثرکې په عام ډول له کمپوزيت ميتودڅخه کاراخېستل شوی دی اومعلومات داړتيا اوپيښولـه مخې په کې وړاندې شوي دي.نودهمدې خبرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر اساس د دې اثر یا تیزس د بشپړ ولو لپاره له دوه ډوله څېړنو څخه کار اخېستل شوی دی، کتابتوني او ساحوي.

کتابتوني څېړنه کې له منابعو او مأخذونو څخه ګټه اخېستل شوې ده او ساحوي برخه کې له مخامخ خبرو، مرکو او تیلفوني خبرو څخه کار اخېستل شوی دی. یعنې د کره کتنې اصول په کې مراعات شوي دي.

موضوعات د تیزس د نیولیک په اساس څېړل شوي او برابر شوي دي. ځینې ځایونه په خپله بڼه نه دي پاتې شوي. یعنې د ژبې په لحاظ لاس په کې وهل شوی دی.

همدا رنګه موضوعات په اوسني لیکدود را ساً پیل شوي دي. هیڅ ډول مقدمو او اضافي خبرو ته ځای نه دی ورکړل شوی. د دې تیزس د لیکلو پر مهال په خپله هېواد مل او رفیع الله نیازي ډېره مرسته را سره کړې ده، چې نه هېرېدونکي ده او زه ډېره زیاته مننه ور څخه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- په معاصر هند کې پښتو

په تاریخ کې د پاچاهانو په بېلا بېلو دورو کې ډېر افغانان او پښتانه هندوستان او د نړۍ نورو هېوادونو ته کډه شوي دي او د مهاجرت ژوند یې پېل کړی دی.

دې کډوالو ډېر څه (کلتوري، ټولنیز، سیاسي او اقتصادي) شتمنۍ له ځان سره وړې دي یا یې پرېښې دي او یا یې له ځان سره په هماغه او یا له بدلون سره بېرته راوړي دي.

« هغه پښتانه چې د پېړیو په اوږدو کې هندوستان ته تللي دي، نو دوی خپله ژبه هم له ځان سره وړې ده او تل یې له خپلې کورنۍ، عزیزانو او خپلو نورو هندوستاني پښتنو ورونو سره په پښتو خبرې کولې. په دغه تللو پښتنو کې ځوک شاعران او لیکوالان وو او ځینو له ځان سره پښتو اشعار او آثار هم پاتې کړې دي.

په هندوستان کې یو زمان پښتنو او پښتو داسې مقام هم درلود، چې پښتو ویل به دربار ته د قرب یوه وسیله ګڼل کېده. په هندوستان کې د ځینو تېرو شوو پښتنو پاچاهانو له خولو ځینې پښتو خبرې تاریخونو ثبت کړي دي، چې دا اسناد په خپله په دې دلالت کوي، چې دوی په خپلو منځو کې پښتو ویله او په پښتو پوهېدل.

په هند کې تېر شوي پښتانه پاچاهان نه یوازې دا چې په پښتو پوهېدل، پښتو یې ویله، بلکې پښتو پرې ګرانه هم وه. اما له دې سره سره هم د هندوستاني پښتنو اخلافو خپله ژبه ونه ساتله او هند ته زیاترو تللیو پښتنو په درېیم، څلورم پښت کې پښتو له لاسه ورکړې ده».(۱۹:۴۱-۴۳)

بالاخره نن ورځ را ورسیدله، چې پښتو بالکل هېره شوه. حتی خپل دود او کلتور یې هم له لاسه ورکړ او هماغه د هندوستان په ژبه، دود او دستور باندې ژوند کوي او ځانونه هندوستانیان بولي.

او س راځو اصلي موضوع ته چې د پښتو ادبیاتو معاصره دوره په هند کې له کوم وخته پېلېږي او کوم پرمختګونه په کې شوي دي او پښتنو ته یې څه ګټه رسېدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«د هند په ځمکو کې د مېشتو پښتنو د معاصرو پښتو ادبیاتو دوره په داسې وخت کې پیل کېږي، چې د بریتانوي استعمار سلطه په ګرده هندوستان خوره او حتی له هندوستان سره پراته مجاور ولسونه هم ددې استعمار له ګزند او آلام څخه محفوظ نه وو پاتې شوي.

دروه او بلوچستان په شمول په ګرده هندوستان کې د هند د آزادۍ او استعمار د سلطې د خاتمې لپاره منظم سیاسي تحریکونه شروع شوي وو او د هندوستان د آزادۍ لپاره مبارزه په زور او شور کې روانه وه.

د هند په بېلا بېلو برخو او مهمو ښارونو کې چاپ او طباعت د خپل پراختیا او پرمختیا لومړني پړاوونه تېر کړي او مخ په بره روان وو.

د هند په بېلا بېلو ژبو کتابونه او آثار چاپ شوي وو او هم د هند په مهمو ښارونو کې د ورځپاڼو، جریدو او مجلو د چاپ بازار تود و او په هند کې د مېشتو زیاترو اولسونو په ژبو اخبارونه او مجلې جاري شوې وې. له دې سره سره په انګریزي او پارسي ژبو کې هم د هند په ځینو ښارونو کې اخبارونه او مجلې چاپیدلې او د غرب ادبیاتو او نویو غربي ادبي ژانرونو هم د هند د اولسونو پر ادبیاتو خپل خاص اثرات څرګند کړي وو او د غربي ادبیاتو په پیروی د هند د اولسونو په ادبیاتو کې هم نوي تجربې شوي وې او یا کیدلې. تر دغو نویو او د هغه وخت په تناسب پرمختلليو شرایطو لاندې د هند په ځمکو کې د پښتو ادبیاتو د ایجاد او ودې دریمه دوره شروع شوه.

د هندوستان پښتنو فرهنګي فعالیتونه، کله چې د تېرو دورو په ځینو خاصو زماني مقاطعو کې د افغانستان او روه له ادبي جریانونو سره مربوط وو. دغه رنګه ارتباطات موږ په معاصره دوره کې هم وینو.

په زیاته له روه او بلوچستان سره دغه ارتباطات له څو جهتونو زیات وو او هغه هم په دې دلیل چې د روه سیمې انګریزانو په زور د افغانستان له پیکره بېلې کړې وې او په بریتانوي هند پورې یې تړلې وې او تر یوه واحد سیاسي، اجتماعي نظم لاندې د هندوستان په څېر په روه هم د انګریزي راج حکمراني جاري وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند په ځمکو کې چې موږ د پښتو د معاصرو ادبیاتو او پښتو آثارو مطالعه کوو ، اړیو ، چې دغه معاصره دوره د خپلو خصوصیاتو له پلوه په دوو پړاوونو کې مطالعه کوو.

لومړی پړاو یې تر آزادۍ د مخې پړاو دی، چې په دې پړاو کې پښتو ادبیات او پښتو ژبه په دې ځمکه کې خپل خاص موقف لري او پښتو آثار او پښتو ادبیات په کې د یو لړ ځانګړو شرایطو تر اغېز لاندې ایجادېږي او وده کوي.

دویم پړاو یې د هند د نیمې وچې تر وېش او آزادۍ وروسته پېل کېږي او تر ننن ورځې پورې دوام کوي. دا دویم پړاو او د نویو او ځینو تازه شرایطو تر اغېز لاندې خپل انکشافي سیر طی کوي».(۱۹: ۵۰۶-۵۰۸)

موږ په معاصره دوره کې په هند کې پښتو ته یو نظر واچولو او د ځانګړتیاوو له مخې مو هم یو څه پرې بحث وکړ، نو اوس راځو نورو څانګواو ګورو، چې په علمي موسسواو رسنیو کې په دې معاصره دوره کې پښتو څه ډول وه او کوم پرمختګونه یې کړي دي.

۱-۱- په علمي موسسو کې:

د نړۍ د نورو هېوادونو په پرتله نن ورځ په هندوستان کې پښتوژبې ته ډېره پاملرنه کیږي اودې ترڅنګ چې د عامو خلکو ترمنځ یو څه شته په تحصیلي ادارو کې هم پښتوژبه تدریسیږي.

« د هند له مشهورو پوهنتونو نوڅخه یو پوهنتون د هند په مرکز دیلي کې دجواهرلال نهرو پوهنتون دی.ددې پوهنتون د ژبو د سکول د افریقایي او اسیایي ژبو په مرکز کې (Rre Degree Courses) په لړ کې پښتو هم شامله ده. دا کورس یو کلن دی او په کال کې دوه سمستره تدریس کېږي، په دواړو سمسترونو کې دپښتو دزده کړې ضروري مسایل تدریس کوي .

دا کورس په ۱۹۷۳ز کال کې پېل شوی، ښوونکي ورته له کابل نه لېږل کېږي ترکومه ځایه چې لیدل شوي دا کورس عملي فایده ډېره نه لري» .(۱۹: ۲۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څرنګه چې پورته راوړل شوي دي، چې د پښتو ژبې دزده کړې کورس یو کلن دی ،لیکن اوس مهال دا کورس دزلمي هېواد مل په وینا په ۲۰۱۵ کال کې درې کلن شو.یعنې دلیسانس په دوره باندې تبدیل شو.

۱-۲- په مطبوعاتو کې :

لکه څرنګه چې هند کې په علمي ځایونو (پوهنتونونو) کې پښتو مروجه ده، په همدې ډول په مطبوعاتو او رسنیو کې هم پښتو ژبې ته ځای ورکړل شو او پښتنو له دې لارې څخه پښتو ژبې ته یې کار کاوه نو په دې ډول (لومړی ځل د ۱۹۳۹زکال د اکتوبر د میاشتې په لومړۍ نېټه دهندوستان په راډیویي خپرونو کې پښتو ته هم ځای ورکړل شو او د آل انډیا له راډیو (دیلي) نه پښتو پروګرام پیل شو.

د آل انډیا راډیو دیلي په خارجي خپرونو کې پښتو ته ځای ورکول ؛د دویم جهاني جنګ د مسایلو او پېښود نشر پر موضوعاتو اړه لري او انګریزانو دا کار د خپلې جنګي او سیاسي پروپاګندی په منظور شروع کړی و.

که دوی دا پروګرام د خپلو پروپاګنډونو لپاره شروع هم کړ، خو ګټه یې پښتو ژبې ته دا شوه، چې پښتو ته د هند په خاوره کې د جمعې مفاهمې د الکتریکي وسایلو له لیارې د نشر او اشاعت زمینه مساعده شوه.

دهند دراډیو پښتو څانګې له ۱۹۳۹نه تر ۱۹۴۷زکال پورې د بریتانوي هند د حکومت په دوران کې فعالیت درلود.

دآل انډیا راډیو دیلي په خپرونو کې پښتو ته د برخې ورکول په دویم جهاني جنګ نه په را زیږیدلو حالاتو اړه لري. دغسې په دیلي کې د پښتو مجلو نشر مساله هم ددغه جنګ له وقایعو سره اړه پیدا کوي.

ددغو ملي مبارزو اثرات له یوې خوا او ددویم نړیوال جنګ مسایل له بلې خوا. د بریتانوي هند حکومت اړ کړ، چې په ډیلي کې د یونایټید پبلیشنز په نامه یوه اداره جوړه کړي. له دې ادارې څخه انګریزانو په عربي، پارسي، پښتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګلیسي، روسي او فرانسوي ژبو د ځینو موقوته او غیر موقوته خپرونو نشر ته ملا وتړله.

لـه دې ادارې څخـه خپریـدونکو مطبوعـاتو پـه افغانســتان، ایـران، سـرحدي علاقو او اسلامي ممالکو کې د انګریز په ګټه پروپاګنډې اهداف تعقیبول.

له دې ادارې له خوا چې کومې مهالنۍ خپریدې، د هغو نشرات داسې عیاربدل، چې پروپاګنډې او تبلیغي مطالب به د نورو ذوقي، معلوماتي، ادبي، تاریخي او ژبنیو مطالبو او مسایلو پـه تـرڅ کې راوړل کېدل او لوستونکو بـه ضرور د نورو مطالبو تر څنګه پروپاګنډې مطالب هم لوستل.

دیونایټید پبلکیشنز نوې ادارې د تاسیس له ورځې ان د هند د نیمې وچې د وېش او آزادۍ تر مهاله پورې په پښتو ژبه ځینې تبلیغي او معلوماتي کوچني وسایل او ورسره درې (۳) پښتو مجلې خپرې کړې دي، چې لاندې به توضیح کړی شي.

۱-۲-۱- **نن پرون** :

دا یوه مصوره پنځلس ورځنۍ مجله وه، چې په لویه قطع کې له رنګینې پښتی سره د متحده مطبوعاتو د ادارې له خوا په زاړه دیلي کې په دوه دیرشو مخونو کې چاپېده. د دې مجلې په ځینو ګڼو کې به عکسونه دومره ډېر وو، چې بې نمرې به ورسره چاپېدل. دا مجله لومړی پنځلس ورځنۍ وه، بیا میاشتنۍ شوه.

د دې مجلې مسؤول مدیر میر رحمن غازي و او د دې کالـه یې نګـران اروا ښاد مولانا عبدالقادر و. د نن پرون پښتو مجلې د ۱۹۴۱ز کال د مې د میاشتې په ۵ (پنځمه) نېټه پـه خپرونو پیل وکړ او لومړۍ ګڼه یې همدا وخت له چاپه راووته.

دې مجلې سرمقالې، سیاسي تبصرې، رسمي ویناوې او نور پروپاګنډي مطالب نشرول. د دغو پروپاګنډي مطالبو تر څنګه د نن پرون د مجلې په ګڼو کې اجتماعي مقالې، شعرونه، د پښتو مشاهیرو معرفي، د پښتونخوا د سیمو معرفي، د پښتو ژبني مسایل، لنډې کیسې او ډرامې نشریدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددویم کال په ځلورم مه ګڼه کې د قطب الدین بختیار کاکي معرفي، د همدې کال په اتمه ګڼه کې د میرویس نیکه په اړه مقاله، د همدې کال په ۱۲شپاړسمه ګڼه کې د افغان شیر شاه سوري په اړه مقاله د مشاهرو د پېژندنې د لړۍ عمده او مهمې مقالې دي.

د پښتو رسم الخط په باب اقتراح چې د مولانا عبدالقادر د یوې مقالې نه پېل شوې ده، د نن پرون په ډېرو ګڼو کې یې نشر دوام کړی دی.

ډېرو پښتنو لیکوالانو برخه په کې اخیستې ده او د پښتو رسم الخط په اړه یې خپل نظریات ځرګند کړي دي.

د نن پرون د مجلې بشپړ ریکارډونه د پښتو خپرونې دانشمند مؤلف نه دي پیدا کړي. نو ځکه سړی په دقیق ډول نشي ویلای، چې دا مجله کله بنده شوې ده؟ د اروابناد مولانا عبدالقادر د یوې لیکنې له مخې سړی ویلای شي، چې دنن پرون مجله د دویم جهاني جنګ په وخت کې چاپیده او د نوموړي مولانا (د فکر یون) په مجموعه کې چې له نن پرون څخه د مولانا کومې مقالې اقتباس شوې دي، وروستۍ مقالې یې د ۱۹۴۴زکال د سپتمبر د ګڼې دي. په همدې د فکر یون کې د ځلورم نشراتي کال لومړنۍ سرمقاله هم اخیستل شوې ده.

له دغو مضامینو سړی اټکل کوي، چې مجلې به ځلورم نشراتي کال یا بشپړ کړی وي او یا نه وي بشپړ کړی؟ او همدا مهال بنده شوې ده.

۱-۲-۲- **ژوند** :

په ډیلي کې دخپریدونکو پښتو مجلو په لړکې دویمه فرهنګي اومعلوماتي مجله د (ژوند) په نامه خپره شوې ده. ددې مجلې لومړۍ ګڼه د ۱۹۴۵زکال د مارچ په میاشت کې د یونایټیډ پبلکیشنز نومي ادارې له خوا نشر شوه. د مخونو شمېر یې د ۲۰-۲۲ په حدودو کې و.

ددې مجلې مسؤول مدیر نصر الله جان او مرستیال مدیر یې عبدالرووف خان سواتي و.

دا مجله هره میاشت یو ځل په ډیلي کې چاپېده او په بریتانوي هند کې ویشل کېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند د لومړي کال بشپړې ۱۲ ګڼې يې نشر شوي دي او د دويم کال د مې د مياشتې ګڼه يې نشر ده او بيا بېرته بنده شوې ده.

د ژوند د مجلې د ۱۹۴۲ ز کال د مې د مياشتې د ګڼې يا د دې مجلې وروستۍ ګڼې په پښتۍ کې مو ړ لاندې خبرتيا لولو: « ژوند په مارچ سنه ۱۹۴۵ ز کې جاري شوې وه او له هغه وخت راهيسې په اسانه پښتو ژبه کې په مزيدار طرز ښه ښه مضمونونه او معلومات پېش کړل. اوس څه واقعات داسې را پېښ شو، چې موږ ددې رسالې په بندولو مجبور کړو، دا يې اخري شماره ده.

له لوړه بيا نه ښکاري، چې د ژوند مجله تو له پنځلس ګڼې نشر شوې ده او په خپلو د غو پنځلسو ګڼو کې يې د تبليغاتي مطالبو او سرمقالو تر څنګه په بېلا بېلو ګڼو کې شعرونه، لنډۍ، کيسې، ډرامې، فيچرونه، معلوماتي مطالب، د خوراکي شيانو د پخلي خبرې، بوختوونکي مطالب، لکه: طنزونه، ټوکې، شعرونه، اړونه، ټوکې او نور خپاره کړيدي، د هندوستان د اجتماعي مسايلو په خصوص کې يې هم مطالب نشر کړي دي. معلوماتي خبرې هم لري او په هره ګڼه کې يې ډېر عکسونه چاپ کړي دي.

۱-۲-۳- **دنيا** :

دا مجله هم د يادې شوې د متحده مطبوعاتو د ادارې له خوا چاپ شوې ده، دا مجله په انګريزي، روسي، هندي، اردو، ګجراتي، تاميل، پښتو او چينايي ژبو چاپيده.

ددې مجلې يوازې يوه ګڼه ده، چې د ۱۹۴۲ ز کال ۸مه ګڼه ده او له پاسه پرې ليکل شوي دي. (دريم جلد) له دې ليکنې ښکاري، چې دې مجلې د ۱۹۴۴ ز کال په شاوخوا کې په خپرونو پيل کړی و او په غالب ګومان چې د هند د نيمې وچې له آزادۍ نه وروسته بنده شوې ده.

د ژوند د يادې شوې مجلې په يوه ګڼه کې د دنيا د مجلې په اړه دا لاندې اعلان نشر شوی دی: « د دنيا په څلورويشتو (۲۴) مخونو کې د هندوستان په هکله مضمونونه او تصويرونه چاپ کېږي او په هغوی کې د هندوستان د وچې، لمدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هوايي فوځونو او تمدني، اقتصادي او صنعتي کارونو اهميت ښوولی کېږي دا په پښتو ژبه کې چاپ کېږي او ورسره اردو ترجمه هم وي».

دا مجله يوه معلوماتي او ذوقي مجله ده، چې ادبيات يې نه نشرول. د هندوستان او ځينو نورو هېوادونو د پرمختياوو، صنعتي او تجارتي کاروبار، سپورتي لوبو او نورو
مسايلو خپرولو ته يې هڅه کوله).(۱۹: ۵۳۵-۵۳۹)

۴-۲-۱- هند لید:

(دهندليد مجله يوه مياشتنی مجله ده، چې په نوي ډيلي کې دهند دبهرنيو چارو وزارت لپاره چاپېږي.

دهندليد مجله هره مياشت په عربي، اندونيزيايي، بنګالي، انګليسي، فرانسوي، جرمني، هندي، ايټاليوي، پښتو، فارسي، پرتګالي، روسي، سينالي تأملي، ترکي، اردو او ويتنامي ژبو باندې په نوي ډيلي کې خپرېږي او موضوعات يې کلتوري، هنري، تاريخي او سياسي دي.

ددې مجلې يوه ګڼه چې د ۲۰۰۸ کال په مارچ کې چاپ شوې ده، ټوله مهاتما ګاندي ته ځانګړې شوې ده. دمجلې په مخنۍ او ورستۍ پښتۍ باندې هم دمهاتما ګاندي تصويرونه چاپ شوي دي).(۱۹)

۱-۳- په داستاني آثارو کې دپښتوژبې کتابونه :

د هند په معاصره دوره کې ډېر پښتانه او هندوستاني ليکوالان شته، چې پښتو ته يې کار کړی دی او ډېر آثار يې په پښتو ژبه ليکلي يا ترجمه کړي دي او دا کسان په پښتو مين خلک دي. نو اوس په دې بحث باندې يو لنډ غوندې نظر اچوو.

« ديوندرنات ستيارتهي له هغو هندوستانيانو ليکوالو او فولکلور پوهانو څخه دی، چې په بريتانوي هندوستان کې د مېشتو قومونو د فولکلوري آثارو د ټولولو په لړ کې يې د پښتو ځينې فولکلوري سندرې هم راټولې کړې دي او ددغو سندرو په ټولولو پسې تر پېښوره هم رسيدلی دی، ده په خپل يو کتاب (ګايې جا هندوستان) کې پښتو «اله هو» له اردو ترجمې سره چاپ کړې ده او په خپل دويم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب (مین هوی خانه بدوش) کې يې د ماموني. سندره له اردو ترجمې سره راوړې ده.

سیتارتهي د رابندر ناتهـ ټاګور شاګرد و، له علامه اقبال سره يې هم روابط درلودل او د هندوستان د ډېرو سیاسي شخصیتونو دی پېژانده او دده په اړه يې نظریات څرګند کړي دي. دی په لاهور کې زوکړی و، په هندوستانیانو کې دی لومړنی سړی دی، چې د پښتو فولکلور ټولونې او ترجمې ته يې هڅه کړې ده.

دراډیو په پښتو څانګه کې له پنځوسمو (۵۰) کلونو را په دې خوا د هندي اولسي ادبیاتو ځینې قصې په پښتو لیکل شوي او یا ترجمه شوي دي.

موږ د دې څانګې په آرشیف کې د واړه کټیګوری د هندي اولسونو فولکلوري داستانونه په پښتو ژبه موندلی شو.

دا قصې د پښتو د اولسي ادبیاتو په ذخیره کې یو غټ زیاتوب راولي. له هندي فولکلور سره زموږ ژبه او فرهنګ اشنا کوي. دا کټګوري آثار د پښتو اولسي ادبیاتو د څېړنې لپاره خورا غنیمت او په زړه پورې دي.

هغه اولسي داستانونه، چې په پښتو لیکل شوي، دا دي:

۱-۳-۱ **مرزا صاحبان**:

د پنجابي فولکلور یوه قصه ده، چې پښتو لیکلی متن يې په پښتو څانګه کې شته.

۱-۳-۲- هیررانجها:

د پنجابي فولکلور یوه ډېره مشهوره بله قصه ده، چې لیکلي اشکال هم لري او څو شاعرانو او لیکوالو دا دواړه قصې میرزا صاحبان او هیررانجها په نظم او نثر لیکي دي. دا دواړه قصې په پښتو څانګه کې په یوه خط دي او سړی فکر کوي، چې یوه سړي به لیکلي وي.

منوهرسنګهـ بتره وایي: چې د هیررانجها د قصې کوم متن چې په پښتو څانګه کې موجود دی، هغه اچرج سنګهـ هوړه لیکلی دی که دا خبره سمه وي نو د میرزا صاحبان قصه به هم اچرج سنګهـ هوړه لیکلې وي؟ یوه بله پنجابي فولکلوري قصه هم په همدې خط په دې څانګه کې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهیر رانجها په ارتباط د یادونې وړ خبره داده، چې دا قصه کشوري لال تلواړ ترجمه کړې هم ده او په دې ځانګه کې ددې قصې دا دویم متن دی.

۱-۳-۳ ابدي دوستان:

د هند د اترپردیش د ایالت یوه فولکلوري قصه ده، چې رامسرن کپور لیکلې ده.

۱-۳-۴ -راجه هریش چندر:

دا هم ددغه راجه اود ماشومانو فولکلوري قصه ده، کشوري تلواړلال لیکلې ده.

۱-۳-۵ د پاندو شهزاده ګان:

دا قصه هم کشوري لال تلواړ لیکلې ده او د زاړه هندوستان فولکلوري قصه ده.

۱-۳-۶- پدمنی:

دراجستها د چتوړ د شهزاده راجه دتن سنګهـ او د لنکا د شهزادګۍ فولکلوري قصه،چې کشوري لال تلواړ لیکلې ده.

دغسې ځینې نورې اولسي قصې هم په دې ځانګه کې شته، چې په پښتو ژبه لیکل شوې دي. ددغو لیکل شوو قصو تر څنګه ترجمه شوې اولسي قصې هم په دې ځانګه کې مومو، چې ځو یې دادي:

۱-۳-۷- طلسمی ښار:

دچکرورتي کپور ترجمه، داد بنګال د یو پاچا او ملکې فولکلوري قصه ده.

۱-۳-۸-اووه خویندې:

دتریبینیي لال کپور ترجمه،داندهیا دغرو د لمنې د اوسیدونکو ګورو ګوبندا فولکلوري داستان دی.

۱-۳-۹ - ځلور زرین اقوال:

یوه کلیواله هندي قصه ده، چې چکرورتي کپور ترجمه کړې ده. د سویلي هند یوه عوامي قصه، ددې قصې مترجم تریبینیي لال کپور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳-۱۰- کنچن مالا :

دبنګال د فولکور یوه قصه ده، چې د روپ لال او کنچن ملال د مینې داستان بیانوي، دا قصه کشوري لال په پښتو ترجمه کړې ده.

۱-۳-۱۱- د یوې پوتلي :

دیوه زرګر فولکلوري قصه ده، چې پښتو مترجم یې چکرورتي کپور دی.

۱-۳-۱۲- د هوالا مارو :

دراجستان د ایالت فولکلوري قصه ده، چې کشوری لال تلوار په پښتو ژباړلې.

۱-۳-۱۳- بلنګامه کتها :

داندهرا پردیش د سیمې اولسي قصه، چې چکرورتي کپور ترجمه کړې ده.

۱-۳-۱۴- باچا برهم دق او زرینه هوسۍ :

دا اولسي قصه تریبینیي لال کپور پښتو کړې ده.

۱-۳-۱۵- ماهي، چونګاښ اوکیکری :

دماهي، چونګاښ او کیکری فولکلوري قصه، چې تریبینیي لال کپورترجمه کړې ده، دا قصه د همالیه په سیمو پورې اړه لري.

۱-۳-۱۲- وزیر او کم عقل :

وزیر او کم عقل دا قصه تریبیني لال کپور په پښتو ترجمه کړې ده. دا د بنګال د سیمې په فولکلور اړه لري.

۱-۳-۱۷-د ناوې روپۍ :

په ګجراتي فولکلور پورې مربوطه قصه ده، چې چکرورتي کپور ترجمه کړې ده.

۱-۳-۱۸- دصندل امیل :

دجنوبي هند یوه اولسي قصه ده،دکشوري لال تلوار پښتوترجمه. دهند دبېلابېلو اولسونودلوړیادو شویولیکلواوترجمه کړواولسي قصو سربېره په دې ځانګه کې د پښتني اوشرقي فولکلور ځینې نورداستانونه هم تهیه شوي دي ،لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳-۱۹- شهزاده بهرام او ګل اندامه :

د شهزاده بهرام او ګل اندامې د قصې لنډيز په پښتو نثر، دې ځانګې د فياض د منظوم متن په استناد تهيه کړی دی.

۱-۳-۲۰- جمال خان او زيب النسآ :

د جمال خان او زيب النسأ د قصې متن د نورو سيب روغاينوال د داستان د متن په استناد کشوري لال تلوار تهيه کړی دی.

د شير عالم او مامونۍ د داستان متن هم دلې په دې ځانګه کې د دې داستان د يوې خاکې له مخې تهيه شوی دی. د طوطي قصه دا د شرقي فولکلور يوه قصه ده، چې د يوه سوداګر او يوه بندي طوطي احوال په کې بيان شوی دی. د دې قصې ليکواله په متن کې راضيه اکبر ښودل شوې ده. د کشوري لال تلوار دا ارايه ده، چې دا قصه به په بله ژبه کې نوموړې راضيه اکبر ليکلې وي او چا به په پښتو ځانګه کې پښتو کړې وي.

په پښتو ځانګه کې دليکل شويو لنډو کيسو ترڅنګه په کافي اندازه لنډې کيسې ترجمه شوې هم دي.دالنډې کيسې يادنړۍ دمشهورو ليکوالانو دي او يا هم دهند د بيلا بيلو ژبو دليکوالو.ترکومه ځايه چې ښکاري دا کيسې له انګريزي ،هندي ،اردو او پنجابي ژبو په پښتو اوښتي دي.په دغو لنډو کې ځينې د هند دمشهورو ليکوالانو ،لکه : رابندرناتهـ ټاګور ،دده د دغولانډې کيسو ترجمې په پښتو ځانګه کې له نظره تيرې شوي دي:

= دقطعو پاچاهي ،دتريبني لال کپور ترجمه.

= دماشوم راستنيدل ،دهربهګوان ملهوتره ترجمه.

= دطوطي تربيه ،دتريبني لال کپور ترجمه.

= پوست ماسټر ،دچکرورتي کپور ترجمه:دا کيسه روشن لال ملهوتره هم پښتو کړې ده.

= برې ،دهربهګوان ملهوتره ترجمه.

= رخصتي ،دروشن لال ملهوتره ترجمه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـه راز د منشـي پـريم چند کيسـې هـم روشـن لال ترجمـه کـړي دي .لـه دغـو مشهورو ليکوالانو سربيره د نورو هندوستاني او د سيمې د ليکوالانو ،لکه: چونهي لال پراشو ،انورنزهت، پـريم پاتهـک ،علي عباس حسـيني ،منوهرسنګهـ بتـره، فکرتونسـوی ،يوسـف نـاظم او نور.همدغـه راز د ځينو اروپـايي ليکوالانولنـډې کيسې هم په پښتو ترجمه شوي دي.» (۱۹: ۵۳۵-۵۹۴)

دا وو د ځينو آثارو نومونه، چې په پښتو ليکل شوي او يا ژباړل شوي.

دا آثار ټول هغه ګټور آثار دي، چې د لويو لويو ليکوالانو له خوا ليکل شوي او لوستلو ته چمتو شوي دي. په همدې ډول نور آثار او ژباړې هم شته، چې ځينې چاپ او ځينې ناچاپ دي .همدارنګه نظمونه شته، چې د روشن لال ملهوتره په پښتو ژبه ژباړلي دي او ما د ښاغلي رفيع الله نيازي د ماسترۍ له تيزس څخه راخيستي دي، چې لاندې يې راوړم دا د هندوستان د ملي ترانې بشپړه ژباړه ده، چې په لاندې ډول ده:

د هند ملي ترانه

ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
مونږ ټول يې بلبلان يو
دا ګلستان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
دنګ دنګ يې دي غرونه
شنه شنه يې سيندونه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
هېواد کې دا ځلموټې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول پاسبان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
آزادي د خيال و فکر
د دين او د سجدې دا
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
امن او امان دی هرې خواته
دغه ايمان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
په وينو ده ګټلې
سوباش ګاندي کلام دی
رپيږي هر لور ته
قومي نشان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
ټوله دنيا چې پرې نازيږي
خيالي وطن زمونږ دی
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
هندیانيو مونږ هندیانو مونږ
وطن دی هندوستان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
مونږ ټول يې بلبلان يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ګلستان دی زمونږه زمونږه
ښایسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
ښایسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه (۱۷:۱۲۰)

اوس د استاد خلیل اله خلیلي د بوداګانو جرګه اثر چې په نظم لیکل شوی دی او ښاغلي ملهوتره په پښتو ژبه ژباړلی دی یوه برخه را اخلو او دا هم د ښاغلي رفیع الله نیازي له تیزس څخه:

راغونډ شوي باغیچه کې پتنګان وو ینمه شپه
راغلي له هر خوا وو چې ستي شي په ډیوه
ناڅاپه مچۍ راغله خواست یې وکړ د مجلس
په ښهاروه نابلده سندره وویله هغې
بیا یې وکړله دعوه د پتنګانو د شجرې
څه شور ما شور دی، تپوس وکړیو پتنګ
څنګه ورکه غلې غلتیا شوه زمونږه په وخت د زنکدن
لرې وشړی اغیار زمونږ د مینانو له پالنګ
راپورته بل پتنګ شو ادعا یې وکړه په اخلاص
اول یې معلوم پښت کړی هسې مه کوئ قیاس
د مینې په میزان یې ازمښت وکړئ د حواس
که ناکامه شولو دا یې بیا مه پریږدئ خپل پاس
پتنګانو امنا کړه بیا یې وویل مچۍ ته
هر څوک چې یې ته منډه وکړه دغه ښار ته
ګوټ په ګوټ یې معاینه وکړه، شمعې واړه د ښاره شماره
که دې ولیده یوه بله، خبر راوړه په رادو
مچۍ خواره نابلده د محبت له راز اسراره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناتربیه د درو او اور د مینې له آهنګه
ویې لیده بله شوې شمع په هر کور
لیدی به یې
بس لیدې به یې
د کلي بلې شمعې واړه
ښه شوه ډاډه مطمینه
ببرته په ببړه شوه د پتنګانو ترور پورې
ور یې کړ خبر د تحقیق له مخه ترسره پورې
شمعې بلې هره خواوې رڼا خیژي له هر کوره
لیکن چغې کړې پورته په ګډه پتنګانو
ته مین کیدلی نشې
دا محفل دعاشقانو
که پتنګ وای ته له ښته
خبر نه وای د عشق له بخته
ستي شوی به په اور وای
په لومړۍ شمعې له وخته
هر لیونی مجنون کیدی نشي
هر کیرړی د پتنګ زړه لری نشي
بله ببلګه یې:
یا د سحر باده نن څه راوړي تا
د زړه خوږه مېلمه قرار راکړی تا
نفس کې دې پټه د ژوند ده زمزمه
زه خبر یا زړه له کومې راغلې دا وږمه
زړه مې روښانه یار به په خپل نور کړه
تتنه ډیوه مې بله یار به په خپل نور کړه
بلبل ته تا زده کړې نغمه ده د سحر یار به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته هم یاده کړه سوانده د نیمې شپې یار به
څرخ د ژوند که ځواني بېرته راکولی
خوږه جانان ژوند به مې له تاوای قربان کړی
غاړه غتې به له تا داسې پیوست شوی
اغز و اخیر زما ستا چې هېڅ نه معلومېدی
یا الهی وبښی مد مست د میو
وبښه یاغي خپه بند په ځولنو د ګناه
خلیل بت شکن چا دی ښښلی
د خلیل بت پرسته حشربه څه وی له تا
کله کله تاج ولوا په توره شپه مېلمه شوي
کله کله باچاهانو تاج و تخت د بل په چل بیللی
رښتیا ده، بس دی یو اوښکې د درویش
د لاس توري او نیزې ټیټولو سره د شاه
کله یو څاڅکی دوینې چې رالویږي یاالله په زمکه
لعل و جوهر له آسمانه غورزیږي یاالله په زمکه
سلګۍ د یتیم او د مظلوم یاربه
لکه خس پوه پناه کړي سل بندونه
جومات دی، کلیسه که معبد
کمبختي مې مل وه هره خوا
لروبر په دې جهان کې
نظر اچوم په چا
درد دی غم ماتم اه و فغان
وژنه د اولس بللی شي سیاست
ساینس ورته وایي، چې فنا شي طبیعت
په نوم د اختراع
راپارول شوې تباهۍ دي هم داد نن ورځې استعداد و لیاقت (۱۷:۱۲۰-۱۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د ښاغلي خليل الله خليلي د يوه نظمي اثر يوه برخه وه، چې ملهوتره په پښتو ژبه ژباړلې ده ، چې دا هم د هند د معاصرې دورې د ادبياتو يوه برخه ده او دا د پښتو ژبې لپاره يو لوی كار او افتخار دی، چې نوموړي ليكوال كړی دی. په همدې ډول نور نثري آثار هم موجود دي او دا د مختلفو ليكوالانو له خوا ژباړل شوي دي ،چې دلته يې راوړم.

۱-۳-۲۱ -كابلي والا :

دا يوه لنډه كيسه ده، چې رابندناتهـ ټاگور ليكلې ده او روشن لال ملهوتره په پښتو ژبه ژباړلې ده. دا د مينې او كابلي والا (رحمان) كيسه ده، چې كابلي والا يو سوداگر وي او مينې يوه وړه جيني او كابلي والا له مينې سره د خپلې لور په شان مينه كوي.

۱-۳-۲۲-منتر :

دا ديوه ډاكټراوبوډا پاړوگركيسه ده، چې منشي پريم چند ليكلې ده اوروشن لال ملهوتره ژباړلې ده.

۱-۳-۲۳-نجومي :

دا هم يوه لنډه كيسه ده، چې ليكوال يې ار. كی. نارايـن دی او ښاغلي مهلوتره ژباړلې ده. دا د يوه نجومي كيسه ده، چې د خلكو طالع او فال گوري.(۱۷: ۱۲۴-۱۴۸)

نو په همدې ډول دغه نوموړی ليكوال نورې ډېرې ژباړې هم لري او پرته له نظمونو او لنډو كيسو فيچرونه ،لكه:(بهار، جنوبي بنگال) او فلمي كيسې يې ژباړلې دي، چې دا ټول د معاصرې دورې په ژباړو كې راځي.

همدارنگه په هند كې د ادبياتو په معاصره دوره كې نورو علماوو اوليكوالانو لكه: جمناداس تلواړ، هربهگوان ملهوتره، كنور بهان نارنگ، رامسرن كپور، تريبيني لال كپور، چكرورتي كپور، كشوري لال تلواړ، روشن لال ملهوتره او داسې نورو هندي ليكوالانو ليكنې او ژباړې په آثارو، مجلو او آل انډيا راډيو ته كښلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- دمنوهرسنګهـ بتره ژوند

بتره د خپل ژوند په اوږدو کې ډېر څه خپلو خلکو لپاره کړي دي او له ډېرو ستونزو او کړکېچونو سره مخامخ شوی دی لیکن بیا یې هم تر خپل وسه پښتو ژبې ته خدمت کړی، آثار یې لیکلي، ژباړلي او ترتیب کړي دي.

دغه لیکوال که څه هم هندوستانی دی، مګرپرته له نوروژبو څخه یې پښتو ژبې لپاره هم کارکړی دی. ځکه چې دا له پښتو ژبې سره ډېره مینه لري. له ډېرو خبرو څخه به تېرشو او دده د ژوند او هڅو ته به راشو، چې ددې درانه او ځواکمن لیکوال او ژورنالیست ژوند څه ډول پیل او تر او سه رسیدلی دی.

۱-۲ - زوکړه او زده کړه:

ښاغلی منوهر سنګهـ بتره په ۱۹۲۷ زکال په راولپنډۍ کې زیږیدلی دی او په ۱۹۴۷ زکال د هند د نیمې قارې د وېش په وخت کې له پاکستان نه هند ته ولاړ، چې د هغه وخت نه را په دې خوا تر اوسه پورې په نوي ډیلي کې هستوګنه لري.

تر لیسانس اخښتو پورې یې په راولپنډۍ کې تعلیم وکړ او د لاهور د پوهنتون نه یې شهادتنامه واخېسته، ماسترۍ تیزس یې د هند له پنجاب څخه ترلاسه کړه. دی همدارنګه دخصوصي پوهنې د سند په اخېستلو هم بریالی شوی دی.

ښاغلی بتره په ۱۹۲۳ زکال کې کابل ته راغی او د ادبیاتو په پوهنځی کې یې د پښتو په زده کړه پیل وکړ. د یوه کال زده کړې او هستوګنې نه وروسته بېرته ډیلي ته وګرځېد او د آل انډیا راډیو د پښتو څانګې د مشر په حیث یې وظیفه اشغال کړه.

ښاغلی بتره په انګلیسي، پښتو، پنجابي، اردو او هندي ژبو کې ډېر مهارت لري. ده په عربي او اسپانوي ژبو کې هم سندونه ترلاسه کړي دي او ددغو ژبو په ازموینه کې له امتیاز سره بریالی شوی دی. نوموړی په دري ژبه هم خپل مشکلات حل کولای شي. (۱۲: ۲۵-۲۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه ښاغلی بتره په یوه لیکنه کې چې په خپل قلم یې لیکلې او ماته یې رالیږلې ده داسې لیکي:

زه غواړم په ډیرې مهربانۍ سره دغه لاندې واقعیتونه ذکر کړم:

دآل انډیا راډیو دعمومي ریاست دمعاونیت له دندې ترتقاعد وروسته مادهندله ولسمشر سره کار پیل کړ او له هغه سره مې مرسته وکړه. ترڅو د هند او پاکستان پروړاندې د پښتنو په احساساتو پوه شي.

مادنوموړي اودهغو قدرمنو افغانانو ترمنځ چې له نوموړي سره به یې په (Rashtrapati Bawan) (راشترپاتي باون) د ولسمشر کور کې کتل د ژباړې چارې پرمخ بیولې. نوموړی زما له دې کار نه ډیر خوښ و.

زه دهند د بهرنیو چارو وزارت له لوري د هند افغانستان فونډیشن د غړي په توګه وټاکل شوم. هغه مهال ښاغلی رهین په نوي ډیلي کې د افغانستان سفیر و او ښاغلي (Jayant Prasad)(جاینت پراساد) په کابل کې د هند سفیر و .ما دوه کاله د یاد فونډیشن دغړي په توګه دنده ترسره کړه.

ماله پیاوړي عالم ډاکتر جي. ان. نانداا(J.N. Nanda) سره په ګډه د (RESURGENT WDIA) تر نامه لاندې یو کتاب لیکلی دی. په دې کتاب کې ما د افغانستان او هند پر اړیکو بحث کړی. دغه کتاب په ۲۰۱۱ زکال په نوي ډیلي کې د (Concept Publishing Company PVT) له خوا خپور شوی.

ما د ښاغلي سلیمان لایق کتاب د اباسین سپیدې په انګریزي ژبه کې (THE DAWN OVER ABASIN) تر نامه لاندې وژباړه او په نوي ډیلي کې خپور شو. د علمي کړیو په منځ کې ددې کتاب تود هر کلی وشو.

ددې تر څنګ ددې کتاب څو کاپۍ دهند دولسمشر مرستیال او د بهرنیو چارو وزیر ته واستول شوې.

زه په نوي ډیلي کې د جواهر لعل نهرو پوهنتون کې د پښتو ژبې درس ورکوم. هغوی له ما غوښتنه وکړه څو دا دنده ومنم ما په ډیرې خوښۍ دهغوی داغوښتنه ومنله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(انګلیسي ته د پښتو شعرونو ژباړه)به مې ډېر ژر د کتاب په بڼه چاپ شي.ماله بی بي سي ،امریکا غږ او چک راډیو سره دروانو چارو په څانګړې توګه د افغانستان اونړیوالې سولې په اړه په پښتو ژبه مرکې کړې دي. زه ځینې وختونه په ژوندیو بحثونو کې هم ګډون کوم.(۱۱)

په همدې توګه منوهر سنګهـ بتره ډېرې هڅې کړې دي او ترنن ورځې پورې هم غواړي کوښښ وکړي تر څو دغه خوږه ژبه پیاوړې شي. نوموړي په شمشاد او ژوندون تلویزیون کې په فرهنګي او ادبي خپرونو کې هم ګډون کړی اومرکې یې کړې دي.

۲-۲- هڅې اودندې:

منوهر سنګهـ بتره دهندوستان هغه عالم او لیکوال دی، چې پښتو ژبې ته یې ډېر کارونه کړي دي او په دې ژبه کې یې د لیسانس او ماسترۍ سندونه اخېستې دي.

منوهر سنګهـ بتره په هندوستان کې د پښتو ژبې له مسلمو استادانو او خورا مشهورو علمي کسانو څخه ګڼل کېږي.

بتره له ۱۹۵۰زکال وروسته د آل انډیا راډیو دیلي په څانګو کې د مامور په حیث وګمارل شو. په ۱۹۲۳زکال کابل ته د پښتو د زده کړې لپاره راغی او په یوه کال کې یې دلته پښتو زده کړه. ده پښتو تردې حده زده کړه، چې په کابل کې یې دخپل لومړني یو کلن اقامت په دوران کې له انګریزی او هندي ژبوآثار په پښتو ترجمه کړل او پښتو آثار یې په انګریزي وژباړل.

منوهر سنګهـ بتره د (۱۹۲۳- ۱۹۲۴) زکلونو ترمنځ په لسګونو پښتو شعرونه له امیر کروړ اوابو محمد هاشم ابن زید السراني نه نیولې ان تر زیاره پورې په انګریزي ترجمه کړي.په کابل ټایمز کې چاپ شوي دي او ورسره په افغانستان نومې مجله کې هم دده مقالې اوترجمې چاپ شوې دي.

کله چې بتره دیلي ته ورغی، خپلو هڅو ته یې د پښتو ژبې او ادب په برخه کې دوام ورکړ. په دې ترڅ کې د آل انډیا راډیو دیلي کې د پښتو څانګې مشر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو څانګې دده د مشرۍ په دوران کې ډېره ترقي وکړه او ډېر اوریدونکي یې پیدا کړل او ښه مطالب په کې ایجاد شول.

بتره ددې څانګې لپاره هم د ځینو پښتنو شاعرانو او افغان او هند د روابطو په خصوص د قدرورړ مقالې وکښلې، چې اوس هم د راډیو په آرشیف کې دده په خط موجودې دي.

بتره د پښتو څانګې سوپروایزرۍ، د راډیو سټیشن ډایرکټرۍ او د راډیو مرستیالۍ ته هم ورسید او بیا متقاعد شو.

دهند د ولسمشر ریس ګیاني زایل سنګهـ مشاور او اوس په ډهلي کې د پنجابي اکاډیمی مشاور او مغزز شخص دی.

منوهر سنګهـ بتره په هر حال او هر ځای کې چې و، له پښتو سره یې مینه وه او ده د پښتو ژبې او پښتني فرهنګ په معرفۍ کې په خاصه توګه او د افغانستان په معرفۍ کې په عامه توګه کارونه کړي دي.

دهندوستان په مرکزي اخبارونو کې یې د پښتو اشعارو انګریزي ترجمې چاپ کړي دي.

په اردو، هندي او پنجابي ژبو یې د پښتني فرهنګ او پښتو ژبې په خصوص کې ګڼې مقالې لیکلي دي، چې دهندوستان په مطبوعاتو کې چاپ دي.

دده له ګټورو کارونو څخه بل کار د اکاډیمسین سلیمان لایق (د اباسین سپیدې) نومي ادبي اثر انګریزي ترجمه ده، چې دده د انګریزي ترجمه په ۱۳۶۵ ل کال کې د پښتو څېړنو د بین المللي مرکز له خوا په کتابي بڼه چاپ شوې ده. دامجموعه ۲۰۱۱ ز کال بیا په دیلي کې چاپ شوه.

ددغه مرکز په نشراتي ارګان پښتو مجله کې هم دده ځینې ترجمې چاپ شوي دي. منوهر سنګهـ بتره د تحصیل تر دورې وروسته څو ځله نور هم کابل ته راغلی دی.

په سیمینارونو او علمي غونډو کې یې ګډون کړی دی او مقالې یې لوستې دي مصاحبې یې کړي دي او له پښتو ژبې او افغانانو سره یې خپله عقیدتمندي اظهار کړې ده».

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹: ۲۰۵-۲۰۷)

بتره پرته له پښتو څخه په نورو ژبو هم کار کړی دی. ښاغلی بتره په عربي او هسپانوي ژبو هم تحصیل کړی دی او سندونه یې ترلاسه کړي دي.

ده یو کال په افغانستان کې تیر کړی او په دې موده کې بامیان ،غزني او جلال آباد ته تللی و. ښاغلی بتره په پښتو ژبه هم ځینې اشعار لري.(۱۳: ۷۰)

په همدې ډول یې ډېرې دندې ترسره کړي دي، آثار یې لیکلي دي او پښتو ته یې کار کړی دی. دا شخص په پښتو او افغانستان مین سړی دی ،چې همدې لپاره یې ډېر څه ترسره کړي دي.

۲-۳- آثار:

منوهر سنګهـ بتره خورا ډېر آثار لري، نوموړی هغه هندوستانی دی، چې پښتو ژبې ته یې ډېر کارونه کړي دي. آثار یې په پښتو ،انګلیسي، اردو ،پنجابي او نورو ژبو لیکلي او ژباړلي دي.

همدا راز په پښتو ژبه کې ډېر آثار او مقالې لري او لیکلې یې دي، چې په دې آثارو کې یې ډېر داسې آثار او مقالې شته، چې لیکل شوي دي، لیکن چاپ شوي نه دي.

د ښاغلي بتره په آثارو او لیکنو کې ادبي، سیاسي، تاریخي، ټولنیز او ژباړې موجودې دي، دده د لیکنو ژبه ډېره خوږه ده، پښتو یې ښه ده، لیکن په ځینو ځایو کې املایي تیروتنې په کې لیدل کېږي او زیاتره لغتونه یې په پخوانی املا او انشأ کارولي دي، لکه:-(کښې، چه، لاکن، برښه) او داسې نور او په یاګانو کې هم یو څه غلطي موجوده ده.

منوهر سنګهـ بتره ژباړې هم لري، لکه د سلیمان لایق اثر (د اباسین سپیدې) او یا د امیر کروړ ویاړنه یې له پښتو نه یې انګلیسي ژبې ته ژباړلې ده، په همدې ډول نورې سیاسي، تاریخي او فرهنګي مقالې هم لري، چې ځینې چاپ او ځینې ناچاپ دي. یعنې بتره د هندوستان له هغو تکړه لیکوالانو او ژورنالیستانو څخه دی، چې د ژوند د چارو تر څنګ یې دغه کارونه هم سرته رسولي او خپله دنده یې په ډېره ښه طریقه پای ته رسولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي د ژوند تردې شپږې پورې قلم له لاسه نه دی اچولی او تل هڅه کوي، چې کتاب ولیکي، مطالعه وکړي او خپلې پوهې ته وده ورکړي.

تردې ټولو موضوعاتو تر څنګ او له موضوع سره برابر اوس د ښاغلي بتره چاپ شوي آثارو ته راځو، چې ځینې یې د اثر په ډول په مجلو او کتابونو کې چاپ شوي دي.

۲-۴- چاپ شوي آثار :

د ښاغلي بتره زیاتره لیکنې چاپ شوي دي، ډېرې مقالې او ژباړې لري، چې د کابل مجلو، ورځپاڼو او د مقالو په مجموعو کې چاپ او وړاندې شوي دي او لو یو لویو لیکوالانو او څېړونکو دده د آثارو په اړه یې په خپلو لیکنو او آثارو کې ډېر څه بیان کړي، چې له دې جملې څخه یو هم ښاغلی زلمی هېواد مل دی، چې په خپل اثر (په هند کې د پښتو ژبې د ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه) کې په لنډه توګه داسې لیکلي او وایي: د بتره دا لاندې مقالې د کابل په اخبارونو کې چاپ شوي دي:

- تېریو او غلط فهمیو په پانامه کې شخړې پیدا کړې دي. د منوهر سنګهـ بتره ترجمه، اصلاح، د ۱۳۴۲هـ ش کال، د دلو د میاشتې ۲۱مه ګڼه.

- د فقید جواهر لال نهرو په یاد کې د منوهر سنګهـ بتره لیکنه.

- ډاکتر ویریرا یلون او خدایي خدمتګار بتره ترجمه، اصلاح. ۱۳۴۳ل د سرطان د ۱۳مه ګڼه. دده دا لاندې مقالې هماغه مهال د هېواد په ورځپاڼه کې چاپ شوي دي.

- په هند کې د تصوف تحریک، رابندرناتهـ ټاګور، د جواهر لال نهرو وصیت.

د هېواد د ۱۹۶۴ز کال د جون ۲۱مه. دغه راز کابل مجلې د بایزید روښان په باب دده یوه ښکلې ترجمه په پښتو چاپ کړه.(۱۸:۲۰۲)

اوس د ښاغلي بتره د لیکنو مفصلو معلوماتو ته راځو او کوم آثار او لیکنې یې چې چاپ شوي دي له بېلګې سره یې را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۴-۱- خان عبدالصمد خان اڅکزی :

داد منوهرسنګهـ بتره هغـه ارزښتناکه ليکنـه ده، چې (خـان عبد الصـمد خـان اڅکزي) په اړه جوړ شوي علمي سيمينار کې يې لوستلې ده او د ننګ او فرهنګ اتل شهيد خان عبد الصمد خان اڅکزي په نامه د مقالو مجموعه کې چاپ شوې ده.

دا کتاب د افغانستان د علومو اکاډمۍ د سيمه ييزو مطالعاتو د مرکز له خوا پـه ۱۳۸۷ل کال کې چاپ شوی دی او دا ليکنـه هم پـه ۱۳مخونو کې پـه همدې کتـاب کې چاپ شوه، چې موږ يې دلته د بېلګې په توګه را اخلو :

خان عبدالصمد خان اڅکزی

تر ټولو نه اول زه د خدای (ج) په دربار کې سجده کوم او تشکر ورڅخه کوم ، چې ماته دافغانستان د پياوړي هېواد په سپيڅلي ځمکه باندې د قدم داېښودلو يو ځل بيا موقع را وبښلی شوه ، چې د خان شهيد ښاغلي عبد الصـمد خـان پـه بـاب په جوړ کړی شوي د غه سيمينار کې ورته د خپل عقيدت ګلان وړاندې کړم.

خان عبد الصمد خان اڅکزی يو داسې شخصيت دی ، چې زما د هېواد هند ټول خلک پرې وياړي ځکه ، چې ده د فرنګيانو له امپراطورۍ څخه د هند د نيمې وچې دآزادولو په غورځنګ کې ډيره فعاله برخه اخيسته او ډيرې قربانۍ يې ورکړي.

خان شهيد د هغو زعيمانو څخه و ،چې د آزادۍ په تحريک کې يې په خپل ځان ډېر کړاوونه زغمل او د تاريخ په پاڼو کې يې يو ژور چاپ پرېښود . لکه:څنګه چې فخـر افغـان خـان عبـد الغفار خـان صـاحب دومـره مصـيبتونه او ربړونـه پـه ځـان اخېستل او د سرحدي ګاندهي په نامـه مشـهور شـو ، خان شـهيد عبد الصـمد خـان صاحب هم د خپلو قربانيو له امله د بلوچ ګاندهي په حيث و پيژندل شو .

ګرانو ورورنو او خويندو بې له شکه تاسو د خدای ښښلي خان شـهيد د ژونـد لـه حالاتو څخه زما پـه نسبت زيات خبر ياست ، لکه څنګه ، چې مـا د دغـه عظيم شخصيت د سياست ا و د آزادۍ په ډګر کې د ونډې په باب مطالعه کړې ده. زه پـه هغې ډېر متاثره شوی يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان عبدالصمد خان صاحب (په ۱۸۹۵م) کې په ګلستان کې ، چې د بلوچستان له مرکز کویټې سره نږدې دی ، د خان نورمحمد خان په کور کې زوکړه وکړه ، خان نورمحمد د ډېرو ځمکو خاوند او د اڅکزو دقبیلې مشر و ، خان عبدالصمد خان خپله زده کړه په خپل کلي کې وکړه او له پښتو څخه پرته په اردو او پارسي ژبو کې هم مهارت تر لاسه کړ.

کله ،چې دی له ۱۹۵۹م کال څخه تر ۱۹۲۸ م پورې په پاکستانی بندي خانه کې و ،نو ده دلسم ، دولسم او څوارلسم ټولګیو امتحانونه ورکړل او په امتیاز سره یې بریالی شو.

عبدالصمد خان د ډېرې سادګۍ ژوند خوښ کړو او په خپلې ځوانۍ کې یې د مهاتما ګاندهي تر اغېزې لاندې راغی او د سولې او د انساني مینې او دعدم تشدد اصولونه یې خپل کړل.

په هند کې به هر چا ورته بلوخ ګاندهي وایه. خان عبدالصمد خان د پنځوویشتو کلو په عمر کې د یو څو بلوڅو زلمیانو په ملګرتیا انجمن وطن په نامه دیوه ګوند ډېره کېښوده ، چې په هغه کې پښتانه او بلوخ غړي شول. دوی په سیاسي هڅو پیل وکړ او ټولنیز اصلاحات یې هم شروع کړل.

هغه غوښتل ، چې دبلوچستان هغه خلک ، چې په اجتماعي توګه پاتې شوي وو ، هغوی ویښ کړي او د روښانفکرۍ ډګر ته راوستل شي. هغوی په خپلو وظیفو او حقوقو پوه کړای شي.

خان عبدالصمد خان په خپل ګران هېواد کې د مکتبونو یوه شبکه قایمه کړه او دټولنیزو بدو په ضد یې په مبارزه پیل وکړ، ده دبلوڅو خلکو د قانوني او سیاسي حقوقو دترلاسه کولو لپاره هم هلې ځلې پیل کړې، د یوه نه ستړي کیدونکي مجاهد په حیث ده په بلوخ وګړو کې سیاسي بیداري راوستله.

خان عبدالصمد خان دیوه قام پرست مشر په حیث خپل اجتماعي نهضت دهند له قامي تحریک سره یو ځای کړو. دی په انډین نیشنل ګانګرس کې شامل شو او خپل انجمن وطن ګوند یې له ګانګرس سره یو ځای کړ دهند له قام پرستو مشرانو سره یې رابطه ټینګه شوه کله ، چې د شمالي هند د یوه انقلابي تنظیم نوجوان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهارت سبها سره يې ډېر نږدې تماس پيدا شو نو په ۱۹۲۸ او ۱۹۲۹ کلو کې ډېر امتياز ور په برخه شو.

په ۱۹۲۹ م کال کې خان شهيد داندين نيشنل کانګرس دلاهور په غونډه کې ګډون وکړ او بيا وروسته په بيلو بيلو نورو کنفرانسونو کې هم شرکت کاوه. په لاهور کې يې په بلوچستان کې دحکومت لخوا په کيدونکې ارتجاعي فعاليتونو په باب وينا وکړه. ده په لوی شمير کې سياسي مطبوعات له ځان سره وړل او په بلوچستان کې يې په يوه سياسي تحريک پيل وکړ. په ۱۹۳۰ م کال کې خان عبدالصمد خان خان عبدالسلام او خان محمد ايوب خان سره کوټې ته راوستل شو او حکومت په ضد د کار کولو لپاره دوه کاله په جزا محکوم کړی شول .نوموړي خان له خوشې کيدو وروسته بيا په خپلو پخوانيو فعاليتونو او قومي تحرکاتو پيل وکړ. سره له دې چې ورباندې د حکومت له خوا ډېر ټينګ بنديزونه هم ولګول شول ،خوهغه د ۱۹۳۳ز په ډيسمبر مياشت کې د سندهـ د ايالت په حيدر آباد کې د بلوچستان خواری په ګوته کړې، ده د هند له نورو ايالتونو څخه غوښتنه وکړه، چې هغوی دې د بلوچستان د مساواتو په سويه د راوستلو لپاره مرسته وکړي.په دغه کانفرانس کې يو قرارداد لاسليک شو، چې په کې د بلوچستان د يوه کامل ايالت په توګه ده ته د راوستلو په باب غوښتنه وشوه.

د ۱۹۳۴ز کال په جنوري کې خان عبدالصمد خان په کراچۍ کې په يوه بله غونډه کې ګډون وکړو، چې ترتيبات يې د هغه ښار د بلوچستان د اصلاحاتو د کمېټې له خوا نيول شوي وو. هلته يې د برتانوي حکومت له خوا بلوچ خلکو ته د سياسي حقوقو د ورکولو لپاره آواز اوچت کړو. بلوچستان ته په راستنېدو دی بيا ونيول شو او د دريو کالو لپاره په بامشقته بند کې واچول شو .د بلوچ ځلميانو د انجمن او د کراچۍ د بلوچستان د اصلاحاتو د کمېټې له خوا دده د خوشې کولو په غرض سخت احتجاجونه وکړل.د بلوچستان حکومت د خان عبدالصمد خان په فعاليتونو او په ځلمو باندې د هغو په اغيزو ډېر مشوش شول.حکومت دا وېره ښرګنده کړه ،چې که ددغه مشر د فعاليتونو مخه ونه نيولی شي نو دهشت ګران به منځ ته راشي د ټولنيزو اصلاحاتو او د سياسي حقوقو په مبارزه کې خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالصمد خان به د قبایلو په سردارانو او ملکانو دا تور پورې کاوه، چې هغوې د برتانوي حکومت مریې دی.

د دویم لوی جنګ له شروع کېدو څخه وروسته ښاغلي عبدالصمد خان خپل سیاسي فعالیتونه زیات کړل. په ۱۹۴۰ز کې ده د وردها مسافرت وکړ. چې په بلوچستان کې د ستیه اګره د شروع کولو په باب د ګاندي جی سلا واخلي ده. د جنګ په ضد د کانګرس په مبارزه کې له کانګرس سره لاس یو کړ او د ۱۹۴۲ز په تحریک کې د شاملیدو تیاریې ونیوله دا د مهاتما ګاندي له خوا شروع کړی شوی یو زور آور تحریک و، چې په واسطه یې انګریزانو ته اخطار ورکړی شو، چې هغوی دې له هندوستان څخه پښې سپکې کړي. هغه د اګست په میاشت کې د هند د دفاع تر قاعدو لاندې ګرفتار کړی شو. درې کاله وروسته په خوشي کېدو خان شهید بیا خپل سیاسي کار پیل، د انډین نېشنل کانګرس او د مسلم لیګ ترمنځ په سیالۍ کې خان عبدالصمد خان په مکمل ډول د کانګرس په پله ولاړ پاتې شو. دی د مسلم لیګ او د پاکستان د جوړولو د غوښتنې سخت مخالف و. ده د پنجاب او د صوبه سرحد د مسافرت په دوران کې په مسلمانانو باندې غږ وکړو، چې هغوې دې د آزادۍ په مبارزه کې د کانګرس ملاتړ وکړي.

د ۱۹۴۶ز په پای کې کله چې دا خبره څرګنده شوه، چې برتانوي حکومت د هند نیمې وچې د ویشلو لپاره د مسلم لیګ د غوښتنې منلو ته چمتو دي نو د پاچاخان عبدالغفار خان په ملګرتیا د پاکستان له نظریې سره مخالفت ښکاره کړو. هغوی د پټانو او د بلوڅو د خپلواکۍ لپاره غږ وکړو، کله چې د کانګرس مشرانو د نیمې وچې ویش ومانه نو خان عبدالصمد خان او پاچاخان ډېر مایوسه شو او هغوی دا حس کاوه، چې هغوی لېوانو ته اچول شوي دي.

کله چې پاکستان منځ ته راغی نو خان شهید په مېړانه د یوه خپلواک بلوچستان لپاره مبارزې ته دوام ورکړ. د ښاغلي محمد علي جناح په امر باندې هغه ونیول شو او په ۱۹۵۴ز کې خوشي شو، ده د ورور پښتون ګوند جوړ کړو.

په ۱۹۵۸ز کې بیا ونیول شو او تر ۱۴کالو د بند په جزا محکوم شو. مګر په ۱۹۶۸ز کې آزاد کړی شو. د اجتماعي اصلاحاتو او د سیاسي ویښتیا خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحریک ته د دوام ورکولو په غرض خان عبدالصمد خان په ۱۹۳۴ز کې د استقلال په نامه یوه ورځپاڼه شروع کړې وه، لیکن د فرنګیانو د حکومت له خوا وربانديې دکوم سیاسي موادو په خپرولو بندیز لګولی شوی و. په ۱۹۴۷ز کې د پاکستان د حکومت له خوا هغه ورځپاڼه او انجمن وطن دواړه غیر قانوني اعلان کړی شوي وو.

خان عبدالصمد خان د یوه ټینګ شخصیت خاوند او یو سوچه قام پرست مسلمان و، چې له فرقه دارانه جذباتو څخه باندې و .هغوې نه یوازې د برتانوي امپراتورۍ مخالفت کاوه بلکې د فرقه دارانه عناصرو په ضد هم و.

د فخر افغان پاچاخان په شان خان عبدالصمد خان به د خلکو د رهبر او عظیم مشر په توګه به په یاد ساتل کیږي، دی د یو ستر وطن دوست د نه ستړې کیدونکي مبارز او د اجتماعي او سیاسي انصاف یو لوی قهرمان په حیث منل کیږي.

یوه خبره باید بې له شکه د یوه تاریخي حقیقت له مخې وکړو، چې کله د هند او افغانستان تاریخونه لولو هلته د غه ټکی تر هر څه د مخه را جو تیږي، چې د غه دوه ملتونه هیڅکله هم د یوه او بل څخه نه بېل شوي او نه چا د دوی د بېلولو په نېمګړو هڅو کې بری موندلی دی. د هند خلک پښتون، پټهان او افغان داسې د زړه له کومې پېژني، چې د هغه په هکله کله هم داسې فکر نه کوي، چې دوی له افغانانو څخه بېل دي. مانا دا چې هندي کلتور، تاریخ او فرهنګ پښتون فرهنګ تاریخ او فرهنګ له خپل ځان څخه بېل او پردي نه بولي او نه زموږ دواړو ملتونو تاریخي هلې ځلې او فرهنګي ګډون دا اجازه ورکوي، چې له یوه او بل څخه بېل شي.

ما په تېرو څلورو لسیزو کې د خپلو مقالو، خبرنو او مرکو په ترځ کې دا خبره تل کړې، چې د هند او افغان دوستي او تاریخي تړاو د پښتون هندوستان له تړاو څخه پرته بله مانا نه لري او نه یې د هند ملت په بل شان سره تعبیر او تفسیر کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې تاسو ته معلومه ده هند د اګست په ۱۵مه نېټه د آزادۍ ۲۰مه کليزه ولمانځله په دغه ويار، چې کومې خپرونې کوم فلمونه د تلويزون په پردو باندې د هند د آزادۍ په اړه ښکاره کيدل ، په هغو کې د هند د آزادۍ د سياليو مهاتما ګاندي او جواهر لال نهرو تر څنګ د سرحدي ګاندي پاچاخان اتلولۍ ،ميړانه او د استعمار په وړاندې مقاومت دهند ملت په درنښت او قدر سره ياد کړل.

دهند د آزادۍ په تحريک کې د پاچاخان او د هغه د نوميالیو ملګرو لکه په پښتونخوا بلوچستان کې د لوی خان عبدالصمد خان د ډېرو نورو برخه اخېستنه خورا مهمه او د پاملرنې وړ ده .خدايي خدمتګاران د هند د آزادۍ سالاران او فدايان وو. د دوی قربانۍ او ملاتړ و ، چې د هند نوميالي مشر مهاتما ګاندي د دوی فداکارانه مبارزه وستايله او د دوی د عدم تشدد مبارزه او مقاومت يې د يوه عالي عبادت په توګه وارزاوه، غواړم چې دلته يو ځل بيا د خان عبدالصمد خان په مبارزه او کرکټر باندې يو څو ټکي ووايم.

دهند د نيمې وچې په تاريخ کې چې څومره شهرت، د خيبر په برخه شوی په همدغه اندازه په دغه تاريخ کې د کوژک او هلته د پښتنو مبارزې په ويار او سرلوړی سره ياده شوې ده.

نامتو شاعر علامه اقبال ته خيبر د مقاومت درس ورکاوه تردې حده پورې چې دی د ژوندتر پايه پورې يې په ستاينه سترې نشو. د ۱۹پيړۍ په وروستيو لسيزو کې د استعمار د سرتېرو آوازونه نه يوازې پښتونخوا او د هند وچه ولړزوله بلکې د لندن په کوڅو او لارو کې هم ملي انګازې خورې شوې. د آزادۍ اتلانو دا وکولای شول، چې د هغوی مقاومت هنګامه د انګريزي امپراتورۍ پر زړه باندې د يوه داغ په توګه د افغانستان د تاريخ ويار شي همدغه ويار او سرلوړي وه ،چې د شلمې پيړۍ په اوږدو کې يې هم انګازې ارامې نه شوې. د جنوبي پښتونخوا د مقاومت څپه د خان عبدالصمد خان په مدبرانه لارښوونې سره لارښوونه شوه او عملاً يې د پښتنو د راپاڅولو غورځنګ دعصر له غوښتنو سره سم رهبري کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د خان د مبارزې د بریالیتوب لوی راز په دې کې ګورم، چې ده هم پښتانه د خپل حق خود ارادیت ذکر ته یوازې له تورې سره نه را هڅول، بلکې لوی هدف یې دا و، چې دغه بهادر او مېړنی قوم باید قلم هم له یاده ونه باسي خان په خپله یوازې سیاست مدار نه و هغه په خپل وخت کې د پښتني فرهنګي او تعلیمي حکومت یو فعال غړی و.

دهغه مقاومت یو فرهنګي او سیاسي مقاومت و، داسې لکه چې له خوشال څخه پښتنو ته مېراث ورسېدلی و، خان په پوره مېړانې سره قلم او سیاست پښتنو په مخ کې کېښودلو، چې ورو ورو پښتنو هغه د یوه حقیقت په توګه د زړه له کومې هر کلی وو ایه خان په خپله د قلم خاوند و، چې پښتانه او د پښتو ژبې څېړونکي، پوهان باید دده ځانګړې ادبي هلې ځلې دده د سیاسي کوښښونو په څنګ کې له یاده ونه باسي.

بله مهمه ځانګړنه چې زه د خان د مبارزې په هسکو تېټو کې ګورم، هغه دده رښتني مبارزې دوام دی. په نړۍ کې د آزادۍ غوښتني هغه مقاومت یو بری مقاومت او غور ځنګ بلل کېږي، چې هغه په مدبرانه توګه د پیاوړو او مفکرو لارښوونکو له خوا لارښوونه شي.

د خان عبدالصمد خان لویوالی په همدې رمز کې و، چې د خپل عصر د مبارزې د بهیر څنځیر تر خپل ځوان پښت پورې په بری سره راوغزاوه زه فکر کوم، چې د یوه ملي مقاومت په مبارزه کې د هغه مقاومت لارښوونه تر هر څه مهمه او د پاملرنې وړ ده. خان موږ ته دا ثابته کړه، چې د شلمې پېړۍ په سختو حالاتو کې د نړیوالې سړې جګړې په ترڅ کې د لوید یځ او ختیځ د درنې سیالۍ په ترڅ کې دده د ځای ناستو او لاروایانو له خوا دده مبارزه نه د افراط او نه هم د تفریط پر خوا ولاړه، دده مبارزه لکه چې ما یې یادونه وکړه؛ په خپل ملي او فرهنګي جوړښت همداسې ژوندی او فعاله پاتې شوه، پیاوړې شوه او د پښتنو یو بل یعنې «ځوان» نسل یې په ملي فرهنګي او پښتونواله روحیه باندې وروزله. زه په جنوبي پښتونخوا کې د اوسنیو روښانفکره ځوځون لامل د لوی خان د همدغه فرهنګي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي حرکت ثمره ګڼم ، چې اوس هم د ښاغلي محمود خان او نورو ملي او فرهنګي څېرو او مشرانو له خوا په ویاړ سره پرمخ بېول کیږي.

دویم ټکی چې دلته یې دغې علمي او فرهنګي غونډې ته کول غواړم هغه د لوی خان د پښتون کرکټر یوه ځانګړنه ده ، چې باید اشاره ورته وشي په دې نږدې وختو کې د هند دنومیالي مبارز راجه مهندر پرتاپ د یوه نادر اثر ترجمه چې د پوهنملې رحېمي له انګریزي ژبې څخه په پښتو ژباړلی او یوازینی نسخه یې د هند په ملي آرشیف کې خوندي ده لاس ته راغله راجه منهدر پرتاپ چې د هند او افغانستان دواړو هېوادو نو تابعیت یې درلود او د ژوند ترپایه چې هند او افغانستان خپل کورونه بلل، ددغه اثر په پیل کې د افغانستان او پښتنو په اړه یې داسې لیکلي دي:

«په وچه پورې تړلی هېواد دمېوو په ونو پټې درې په کانو او معدنو بډایه غرونه یعني افغانستان !حاصل خېزه خاوره، د اور د سپرغۍ په شان ځلاند روان سیندونه، سره او روغتیا ښېنونکي هوا ، دا هم یعني افغانستان !

دزړه ورو غښتلو او ښکلو ځوانیو لرونکی هېواد ، چې هر وخت میلمه پالنې ته تیار دی او کېدای شي ، په هر وخت او هر شان انساني معاملو کې باور وړباندې وشي، هو دا ګرده شیان په افغانستان کې شته.

زه ددغې یادونې د وروستي برخې په پام کې نیولو سره دومره ویلای شم ، چې خان عبدالصمد خان د پښتونخوا دخپلواکۍ په مبارزه کې داسې یو کرکټر دی ، چې دهغه په لارښوونه او ارشاداتو باندې سړی په هر ډول انساني معاملو کې باور کولای شي، زه دده پښتون کرکټر د پښتون تاریخ د اوږدې تجربې محصول بولم ، چې په دغه تولنه کې یې ددغه قام له تلپاتې ارزښتونو سره وده کړیده. وفا ، تعلیم، مقاومت او آزادي هغه جوړونکي ټکي دي ، چې دده پښتني کرکټر وړباندې ولاړ دی استعمار او سامراج ډېره هڅه وکړه ، چې ببلا بېلو فشارونو ، شکنجو په ترڅ کې دده په هوډ او عزم کې خنډ واچوي ، لیکن هغوی په دې کې بریالي نه شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وروسته غواړم ،چې د ښاغلي جې ډي ټنډولکر دهغه کتاب نه يو څو اقتسابات در وړاندې کړم ،چې د خان عبدالصمد خان پورې اړه لري .هغه ليکلي دي، چې « د ۱۹۵۴ز دجنوري په مياشت کې د کلياني له غونډې څخه د انډين نېشنل کانګريس له خوا خان عبدالغفار خان، ډاکټر خان صاحب او خان عبدالصمد خان ته د ډېرو کالو د بندي خانې له اوسيدنې څخه وروسته يو پيغام وليږل شو ، چې شکر دی، چې دوی له بندي خانې څخه خلاص شوي دي.

په دغه موقع په خپله وينا کې ښاغلي نهرو وويل:- «زه د خپل ملګري او مشر خان عبدالغفارخان چې د خدايي بنده دی او له يوې پيړۍ څخه زيات مو ده د ربښتيا او ميړانې سمبول پاتې شوی دی ،په خوشي کيدو يې ژوره خوښي څرګندوم، موږ د ډاکټر خان صاحب او د خان عبدالصمد خان صاحب په خوشې کيدو خوښي څرګندوو ، چې دوی د آزادۍ ډېر مېړني مبارزين دي.د دوی په خوشې کيدو د دوی مصيبتونه ختم شوي نه دي موږ دغو ټولو ته خپل سلامونه مينه او نيکې ارزوګانې وړاندې کوو.

د ۱۹۵۵ز د سپتمبر په ۱۲مه نېټه خان عبدالغفارخان په پېښور کې اعلان وکړو ،چې هغه به په بلوچستان کې د يوه يونټ د منځ له راوستلو په ضد د اجتماع لپاره يوه مبارزه شروع کېدونکې ده. هغه ته د ورور پښتون د باني بلوچ ګاندهي خان عبدالصمد خان له خوا بلوچستان ته د راتګ بلنه ورکړې شوې وه.

د ۱۹۵۶ز د جون په ۱۲مه نېټه له اتمانزو څخه تقريباً ۸ مېله لرې خان عبدالغفارخان صاحب ونيول شو او وربانـدې دا تـور ولګـول شو ،چې ده د پاکستان د سيمه ييز يووالي ته د زيان رسولو په غرض په خلکو باندې د اغيزې کولو اداره لرله او دا هم چې ده په قانوني ډول تاسيس شوي حکومت په باب په اولس کې د کرکې را پيدا کولو پلان درلود په پاچاخان باندې دا الزام هم و، چې هغوی د عوامو د بېلو بېلو طبقو ترمنځ دښمني او نفرت را پيدا کړی دی. له پاچاخان سره سره د عوامو د تحفظ د قانون تر لاندې خان عبدالصمد خان هم ونيول شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۵۸ز د اکتوبر په ۱۱مه نېټه خان عبد الغفار خان او د ختيځ پاکستان ۸نامتو ليډران ګرفتا رکړې شول.پاچاخان د چارسدې د تحصيل په يوه کلي کې د غني په هستوګن ځي کې ونيول شو، خان عبد الصمد خان هم ګرفتار شو او ورته د ۱۴کالو د سخت قيد جزا ورکړې شوه.

دغه پيښې چې پاچاخان او د خان شهيد ترمنځه د زړونو، د افکارو د وطن دوستۍ او کړاوونو کالو په باب يو شان تلوسې وې او په روحي ډول هغوی د يو او بل سره ډېر نږدې وو. هغو دواړو د استعمارچيانو له منګلو څخه د وطن د آزادولو په لاره کې په ګډه قربانۍ کولې ،ليکن افسوس خو دا دی ،چې دامپراتوريت له ايجنټانو څخه وروسته دا دواړه زعيمان او دا سې نور د پاکستاني مشرانو له خوا به ځورېدل او ډېر کاله يې د پاکستاني بندېخانو د تورو تنبو په شا تېر کړل.

فخرافغان خان عبد الغفار خان صاحب په خپلو سوانحو زما ژوند او جدوجهد کې خان عبد الصمد خان اڅکزی د بلوچستان د پښتنو رښتنی خدمتګار او رهنما بللی دی.هغوی په خپل کتاب کې ليکلي دي ،چې خان عبد الصمد خان د پاکستان دجوړېدو په حق کې نه و عبد الصمد خان د پنجابيانو نه ډېر زړه سترړی و او له پنجابيانو سره يوځای کيدو ته تيارنه و.

پاچاخان دا هم وايي ،چې زړه يې په دې ډېر خوشحاله شو، چې پښتانه او بلوچ راويښ شوي دي او دا د پښتنو او بلوچو اتفاق و.

فخر افغان ليکلي دي ،چې موږ د بلوچستان د هغې ټولې سيمې دوره وکړه ،چې په برټش بلوچستان کې د پښتو اکثريت په کې و زما او د عبد الصمد خان دا رايه وه ،چې د بلوچستان هغې برخې ته هم لاړ شو، چې بلوچ په کې آباد دي.

په ټول بلوچستان کې حکومت کوښښ کړی و، چې زموږ جلسو کې ګړ بړې پيدا کړي، ليکن په پښتنو کې دومره پښتو لا پاتې وه ،چې د خپل ميلمه عزت وکړي. خان عبد الغفار خان صاحب ليکلي دي، چې موږ خدايي خدمتګار د چا نه بدل نه اخلو موږ مظلومان يو زموږ بدل خدای پاک اخلي خدايي خدمتګاري يو قومي ملي تحريک دی، چې په هندو او مسلمان کې د همدردی او ورورولی جذبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیدا کوي او بل تحریک په مسلمانانو کې تعصب پیدا کوي باید موږ د فخر افغان یوه توصیه په یاد وساتو؛ هغوی ویلي دي، چې د هر یو تحریک انحصار به لیډر وي، چې بهادر او هوښیار وي نو د تحریک خلک هم زړه ور او پوه وي، چې لیډر کمزوری او تنګ نظره وي نو د تحریک خلک هم بې زړه او تنګ نظره وي.(۱:۱۷۰-۱۸۲)

۲-۴-۲-دخان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د څلوېښتم تلین په مناسبت :

داد ښاغلي بتره یوه بله لیکنه ده، چې د خان عبدالصمد خان په اړه یې لیکلې او موجوده ده. دا لیکنه یې هم په یوه اثر چې د مقالو ټولګه ده او د افغانستان دعلومو اکاډمی د سیمه ییزو مطالعاتو مرکز له خوا د څېړنیار رفیع الله نیازي په اهتمام لیکل شوې ده؛ په کې چاپ شوې ده. دغه ټولګه د (پوهې او خپلواکۍ لاروی) په نامه یاد یږي او په ۱۳۹۱ل کال کې چاپ شوې ده ، دا لیکنه په (۹) نهو مخونو کې په همدې ټولګه کې چاپ شوه، چې دلته یې د بېلګې په ډول راوړم:

دخان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د څلوېښتمې کالیزې په مناسبت

خان شهید خان عبدالصمد خان اڅکزي د هند نیمې وچې د هغو لوړو شخصیتونو څخه و، چې هغوی ددې سیمې په آسمان کې د ځلانده ستورو په شان ځلېدل هغوی له وطن سره د مینې شهیدان او د قربانۍ او ایثار خاوندان وو. داسې ښکاري ،چې هغوی د الله تعالی له خوا ددې لپاره دغې نړۍ ته استول شوي وو، چې هغوی له جابرانو، استعمارچیانو سره مجادله وکړي او له هغوی څخه خپل ګران هېواد او ټاټوبی خلاص کړي او له دې الهام سره خلکو ته توان ورکړي ،چې هغوی دې ببله د چا د لاسوهنې له عزت الغني سره ژوند وکړي. هغه لافاني شخصیتونه چې موږ پرې ویاړلی شو په هغو کې فخر افغان خان عبدالغفار خان او خان شهید مخصوص مقام لري.د هند په نیمې وچه کې کومو نورو زعیمانو د میلیونو خلکو په زړونو باندې پاچاهي کوله په هغو کې مهاتماګاندهي، جواهر لال نهرو، سردار وبهـ بهایي پټېل، مولانا ابو الکلام ازاد، نیتاجي سونهایش

(c) ketabton.com: The Digital Library

چندر بوس، رفیع احمد قدوایي، آصف علي او ډاکټر خان صاحب ډېر د ذکر وړ دي.

نن موږ محترم خان شهید خان عبدالصمد خان صاحب ته د خپل عقیدت ګلان وړاندې کوو، چا چې د خپل وطن هند او د بلوچستان د آزادۍ او بقا لپاره په خپل ځان زحمتونه وګالل او د ژوند اوږدې مودې د بندي خانو د تورو تنبو په شا تیر کړل.

د خان شهید د قربانیو او فداکاریو په یادولو ورته خپل سرونه ټېټوو او دعاګانې کوو، چې خدای دی د هغوی د عزم او ټېنګې ارادې یو څاڅکی موږ ته هم راوښایي، چې موږ په دې سیمه باندې د امن او سولې د لمر لپاره زیار وباسو او د وینو او بې ځایه تویدلو د دور مخه ونیسو.

کله چې هندي خلکو به خان عبدالغفار خان صساحب سرحدي ګاندهي ویله هماغه وخت هغوی خان عبدالصمد خان صاحب په ډېر عزت او احترام سره د بلوچ ګاندهي په نامه یاداوه.

بلوڅ ګاندهي په ځان ډېر کړاوونه زغمل او د تاریخ په پاڼو کې یې یو ژور چاپ پریښود تر هغې چې ما د خان شهید د سیاست او د آزادۍ په ډګر کې د اخېستل شوې ونډې په باب مطالعه کړې ده په هغې ډېر متاثره کړی یم.

خان عبدالصمد خان صاحب په ۱۸۹۵ز کال کې د بلوچستان په ګلستان کې د خان نور محمد خان په کور کې زوکړه وکړه د خان شهید محترم پلار د اڅکزو د قبیلې مشر و او د ډېرو ځمکو خاوند و. خان شهید له پښتو څخه پرته په اردو او پارسي ژبو کې هم مهارت ترلاسه کړو. هغه په پاکستان محبسونو کې د پوهنې په ترلاسه کولو تر څوارلسم ټولګي پورې امتحانونه ورکړل او په امتیاز سره یې بریالیتوب ته ورسېد.

خان عبدالصمد خان صاحب د آزادۍ د جنګ سالار مهاتما ګاندهي تر اغېزې لاندې راغی او د عدم تشدد اصول یې خپل کړل. خان شهید د پنځه ویشتو کالو په عمر کې د یو څو بلوچو ځلمیانو په ملګرتیا انجمن وطن په نامه د یوه ګوند ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېښوده ،چې په هغه کې پښتانه او بلوڅان يې غړي شول.دوی په سياسي هڅو پېل وکړ او ټولنيز اصلاحات يې هم پېل کړل.

هغه غوښتل چې د بلوچستان هغه خلک چې په اجتماعي توګه پاتې شوي وو هغوی ويښ کړي او د روښان فکرۍ ډګر کې راوستل شي.هغوی په خپلو وظيفو او حقوقو پوه کړی شي.

خان عبدالصمد خان په خپل ګران هېواد کې د مکتبونو يوه شبکه پېل کړه او د ټولنيزو بديو په ضد په مبارزو پېل وکړو. ده د بلوڅو خلکو د قانوني او سياسي حقوقو د ترلاسه کولو لپاره هم هلې ځلې شروع کړې ،د يوه نه ستړي کېدونکي مجاهد په حيث دوی په بلوڅو وګړو کې سياسي بيداري راوستله.

په هند کې په ۱۸۸۵ز کال کې د انډين نېشنل کانګرس بنسټ کېښودل شوی و ، چې په کې يو شمېر منورين شامل شوي وو. خان شهيد د يوه قام پرست مشر په حيث خپل اجتماعي نهضت د هند له قامي تحريک سره يو ځای کړو ، دی په انډين نېشنل کانګرس کې شامل شو او خپل انجمن وطن ګوند په کانګرس سره مربوط کړو داد هند د نيمې وچې نېکمرغي وه، چې د آزادۍ په سوله ناک جنګ کې فخر افغان خان عبدالغفار خان او خان شهيد خان عبدالصمد خان اڅکزي له مهاتما ګاندهي سره اوږه په اوږه په کار پيل وکړ.

له انګريزي استعمارچيانو څخه د هند د نيمې وچې د ميليونونو خلکو د ځانونو د خلاصولو لپاره دغو دريو زعيمانو له نورو درنو مشرانو سره يو ځای کوښښونه کول هم له دې کبله د هند لوی ولس لا هم پاچا خان او خان شهيد په لوی احترام او ژوره مينه ور په يادوي.

نن موږ د خان شهيد د وفات په څلويښتمه کاليزه ورته د عقيدت ګلان وړاندې کوو. هغوی د لوړ همت، شجاعت او ننګ څښتن و او تروسه پورې د هغوی د خصوصي صفتونو او صلاحيتونو ستاينه کېږي.

هغه د ډېر خواږه شخصيت خاوند و. ليکن د کلک عزم رهنما هم و.هغه په بلوڅو قبايلو کې د آزادۍ اود پرمختګ احساس پيدا کړو هغه د پښتنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلوڅانو د سياسي حقوقو د ګټلو لپاره شپه او ورځ يوه کړه، هغوی په بلوڅو خلکو کې د سياسي بيدارۍ په را پيدا کولو بريالی شو.

د کانګرس له مشرانو سره يې ډېر نږدې مناسبات قايم شول او د هند د آزادۍ او د پاکستان د جوړېدو تر وخته پورې هغوی د ټول هند د يوه ملي مشر په حيث مشهور و.

کله چې پاکستان منځ ته راغی نو خان شهيد په مېړانه ډول د يوه خپلواک بلوچستان لپاره مبارزې ته دوام ورکړ.

د ښاغلي محمد علي جناح تر امر لاندې هغه ونيول شو او په ۱۹۵۴ز کال کې خوشې کړی شو، بيا په ۱۹۵۸ز کال کې بيا ګرفتار کړای شو او د محاکمې له خوا ورته د څوارلسو کالو د بند جزا ورکړی شوه .ليکن په ۱۹۲۸ز کال کې بيا ازاد کړای شو.

نوموړي لا له بنديخانې څخه نه و وتلی، چې بېرته د يوه کال لپاره زندان ته ورو غورځول شو. هغوی د پاکستان په هرې پورجېل، حيدراباد جېل، مچ جېل، سکهر جېل، ملتان جېل او دکويټې په جېل کې ډېر کلونه تېر کړل ،دمارشال ايوب خان د ون يونټ پيشنهاد د پښتنو او د بلوڅانو د بربادۍ منصوبه وه کله چې موږ د خان شهيد په خوځنده مبارزه نظر واچوو او د هغوی د زنداني کېدو په مختلفو دورو غور وکړو نو راته معلومه به شي ،چې هغوی تل خپلو سياسي هلو ځلو ته نوې ښه ور په ګوته کړه نوموړی د خپلې سيمې يو داسې با نفوذه شخصيت و ،چې ټولو خلکو يې د يوه رهبر او لارښوونکي په نظر کتل هغوی په جرګو کې د انګريزي امپراتوريانو په ضد ډېرې ويناوې کولې.

فخر افغان پاچا خان په خپل کتاب کې ليکلي دي:

ډېرې مودې نه زموږ بلوڅو ورونو دا خواهش و، چې زه دې بلوچستان ته ولاړ شم .ما ډېر ځله کوښښ وکړو نو حکومت نه پرېښودم په دغه ورځو کې عبدالصمد خان اڅکزي چې د بلوچستان د پښتنو رينښتنی خدمتګار او رهنما دی په ما زور ولګاوه ،چې ته بلوچستان ته ولاړ شه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محترم ښاغلي عبدالله بختاني خدمتګار په وینا د خدای خدمتګارو د مشر او رهبر په تېرو لنډو عباراتو کې دده او عبدالصمد خان ترمنځ نږدې روابط، د زړه له کومې مینه او احترام په ښه شان ځلېږي.

برتانوي استعمارګرانو هېڅکله هم نه غوښتل، چې پښتونخوا او بلوچستان، خان عبدالغفار خان او خان عبدالصمد خان یوتر بله سره ارتباط ولري.

زه د خان د مبارزې د بریالیتوب نوی راز په دې ګورم ،چې ده هم پښتانه د خپل حق خود ارادیت ډګر ته یوازې له تورې سره نه هڅول، بلکې لوی هدف یې دا و، چې دغه زړه ور او مېړنی قوم باید قلم هم له یاده ونه باسي خان په خپله یوازې سیاستمدار نه و هغه په خپل وخت کې د پښتني ،فرهنګي او تعلیمي حرکت یو فعال غړی و .د هغه مقاومت یو فرهنګي او سیاسي مقاومت و لکه چې له خوشحال خټه پښتنو ته په میراث ور رسیدلی و په نړۍ کې د آزادۍ غوښتنې هغه مقاومت یو بری مقاومت او غورځنګ بلل کېږي ،چې هغه په مدبرانه توګه د پیاوړو او مفکرو لارښوونکو له خوا لارښوونه وشي فکر کوم ،چې د یوه ملي مقاومت په مبارزه کې د هغه مقاومت لارښوونه تر هر څه مهمه او د پاملرنې وړ ده.

یونامتو لیکوال چې ډې تنډولکر په خپل کتاب کې لیکلي دي ،چې د ۱۹۵۴ز کال د جنوري په میاشت کې د کلیانۍ له غونډې څخه د انډین نېشنل کانګرس له خوا خان عبدالغفار خان، ډاکتر خان صاحب او خان عبدالصمد خان ته د ډېرو کلونو د بندیخانې له اوسیدنې څخه وروسته یو پیغام ولېږل شو ،شکر دی چې دوی له بندیخانې څخه خلاص شوي دي په دغه موقع په خپله وینا کې پنډت جواهر لال نهرو وویل: زه د خپل ملګري او مشر خان عبدالغفار خان چې د خدای بنده دی او له یوې پېړۍ څخه زیاته موده د رښتیا او مېړانې سمبول پاتې شوی دی په خوشې کېدو ژوره خوښي څرګندوم. موږ د ډاکتر خان صاحب او د خان عبدالصمد خان په خوشې کېدو خوښي څرګندو، چې دوی د آزادۍ ډېر مېړني مبارزین دي. د دوی په خوشې کېدو هم د دوی مصیبتونه ختم نه دي موږ دغو ټولو ته خپل سلامونه، مینه او نیکې ارزوګانې وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې پېښې دا ثابتوي چې د پاچا خان چې د فخر افغان او د خان شهيد تر منځه د زړونو ، د افکارو ، د وطن دوستی او د کړاوونو د ګاللو په باب يو شان تلوسې وې او په روحي ډول هغوی له يوه او بل سره ډېر نږدې وو.
هغوی دواړو له استعمار چيانو څخه د وطن د مور د آزادولو په لاره کې په ګډه قربانی کولې ليکن افسوس خو دا دی ،چې د امپراتوريت له ايجنټانو څخه وروسته دا دواړه زعيمان او دا سې نور د پاکستان مقاماتو له خوا به ځورېدل او ډېر کاله يې په پاکستاني بنديخانو کې تېر کړل.
فخر افغان خان عبدالصمد خان اڅکزي د بلوچستان د پښتو ربښتنی خدمتګار بللی دی پاچا خان دا هم ويلي دي ،چې زړه يې په دې ډېر خوشحاله شو ، چې پښتانه او بلوڅ راويښ شوي دي او دا د پښتنو او بلوڅو اتفاق و.
فخر افغان ليکلي دي،چې مونږ د بلوچستان د هغې ټولې علاقې دوره وکړه ،چې په برټش بلوچستان کې د پښتنو اکثريت په کې و. زما او د عبدالصمد خان دا رايه وه ،چې د بلوچستان هغې برخې ته هم لاړ شو ، چې بلوڅ په کې آباد دي.
په ټول بلوچستان کې حکومت کوشش کړی و ،چې زمونږ جلسو کې ګړبړې پيدا کړي ليکن په پښتنو کې دومره پښتو لا پاتې وه ، چې د خپل مېلمه عزت وکړي.
بايد مونږ د فخر افغان يوه توصيه په ياد وساتو هغوی ويلي دي ،چې د هر يو تحريک ليډر چې بهادر او هوښيار وي نو د تحريک خلک هم زړه ور او پوه وي که ليډر کمزوری او تنګ نظره وي نو د تحريک خلک يې هم بې زړه او تنګ نظره وي.
خان شهيد د يوه لوی او پراخ زړه څښتن و ، هغوی له نورو ادبي او ژبني کارونو څخه پرته د هند د قامي ليډر مولانا ابوالکلام آزاد د مشهور اثر ترجمان القران پښتو ترجمه هم کړېده .هغوی د پښتو ادبياتو له ودې او رشد سره جدي مينه ساتله.
نوميالی اديب او شاعر همېش خليل ليکلي دي: « اڅکزی خان د آزادۍ يو نوموړی جرنيل او د پښتو ادب هغه نامتو ليکوال دی ، چې د قامي خدماتو ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وطن د آزادۍ د کارنامو او د تورې نه علاوه نن ټوله پښتونخوا د هغوی په ادبي کارونو هم نازېږي.

د شرقي ژبو پروفیسور نیکولای الیکساندرویچ دوریانکوف لیکلي دي، چې د بلوچستان د سیاسي پارټۍ مشر او موسس خان عبدالصمد خان اڅکزي له خپلې ژبې پښتو سره طبیعي مینه لري او ډېر خدمت ورته کوي ده په دې لار کې ډېر کار کړی دی، ډېر آثار یې لیکلي دي او ډېر آثار یې ترجمه کړي او پښتو یې وربانديې غني کړې ده. ده پښتو ته مخصوصه الفبا وضع کړې ده او د خپل مخصوص لیکدود چې ده منځ ته راوړی دی کلک پلوی یې دی او ټینګار ورباندې کوي.

پروفیسور سیال کاکړ په خپل کتاب «د پښتنانه لیکوال» کې لیکلي دي: « شهید ملت خان عبدالصمد خان نه یوازې د ګرانې پښتو یو لوی پلوی و، بلکې مور، دغه پتوال پښتون د خپلې ژبې د هغو خوږ ژبو لیکوالو په کتار کې دروو، چې د خپلو هراړخیزو لیکنو له کبله د ادبي درجې حق لري.شهید ملت د پښتو لیواله او ددغې تاریخي ژبې یو بې مثاله علاقمند و. خان شهید ډېر کتابونه او آثار په پښتو ترجمه کړي او اولس ته یې په روانه پښتو وړاندې کړي دي ،همدارنګه دی خپل تالیفات هم لري ،چې آثاریې دي ترجمې نه دي.

پروفیسور سیال کاکړ دا هم لیکلي دي ،چې خان عبدالصمد خان صاحب په پښتو مشاعرو کې ګډون کاوه دا د هغوی د پښتو د مینې علاقې ښکاره ثبوت دی، چې هغه یې له خپلې ژبې او ادب سره لري. خان غوښتل چې په پښتني ټولنه کې د شاعر مقام د درناوي وړ وګرځي.

خان شهید د یوه ټینګ شخصیت خاوند و او یو سوچه قام پرست مسلمان و ،له فرقه دارانه اختلافاتو څخه د باندې و هغوی نه یوازې د برتانوي امپراتوریت مخالفت کاوه بلکې د فرقه دارانه عناصرو په ضد هم وو هغه یو ستر وطن دوست، نه ستړی کېدونکی مبارز او د اجتماعي انصاف یو لوی قهرمان منل کېږي.

یوه خبره باید د تاریخي حقیقت له مخې وکړو دغه ټکي تر هر څه دمخه را جوتېږي ،چې هند او افغانستان هېڅکله له یوه او بل څخه نه بېل شوي او نه چا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د بېلولـو پـه نیمګړو هڅـو کـې بـری مونـدلی دی. هنـدي کلتـور، تـاریخ او فرهنګ، پښتون کلتور، تاریخ او فرهنګ له خپل ځان څخه بېل او پردي نه بولي.

خدای خدمتګاران د هند دآزادۍ سالاران او فدایان وو د هغوی قربانۍ او ملاتـړ و، چـې د هنـد نومیـالي مشـر مهاتماګانـدهي د دوی فداکارانـه مبـارزه وستایله او د دوی د عدم تشدد مبارزه او مقاومت یې د یوه عالي عبادت پـه توګـه وارزاوه.

دپاچا خان او د خان شهید ترمنځه د زړونو، د افکارو، د وطن دوستۍ او د کړاوونو د ګاللو په باب یو شان تلوسې وې او په روحي ډول هغوی له یو او بل سره ډېر نږدې وو .هغوی له استعمارچیانو سره پـه مجادلـه کې پـه ګډه قربانۍ کولې لیکن افسوس خو دادی ،چې له امپراتوریانو څخه وروسته دا دواړه زعیمان او داسې نور د پاکستان په بندي خانو کې د جزاګانو زغملو ته اړ کړی شول.

داوخت دی ،چې موږ د هغوی سیاسي او فرهنګي مشرانو یادګېرنه کوو. موږ ته یې د یوه جابر استعماریت پـه ضد د مبارزې لارښوونه وکړه او پـه خپلو ځانونو باندې د اذیتونو پـه زغملو د عدم دتشد لـه لیاري د آزادۍ د ناوې د ګټلو ثواب راوبخښلو.

تلپاتې دې وي ددغو مشرانو سیاسي کارنامې او ښاد دې وي د هغوی پاک روح . (۲:۱۳۱-۱۳۹)

۳-۴-۲- خان عبدالصمد خان اڅکزی :

دا هم د ښاغلي بتره بلـه لیکنـه د خـان عبدالصـمد خـان اڅکزي پـه اړه ده، چې دمقالو په ټولګه کې چاپ شوې ده. دا ټولګه د سرحداتو چارو وزارت د نشراتو او فرهنګي چارو ریاست له خوا په ۱۳۷۰ل کال کې چاپ شوې ده.

دا لیکنـه پـه یوولسـو (۱۱) مخونـو کـې چـاپ شـوې ده. پـه دې لیکنـه کـې د خـان عبدالصمد خان د مبارزو بیان په کې شوی دی او دده شجاعت او تـوره پـه کـې ذکـر شوې ده،چې لاندې به یې ذکرکړم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان عبدالصمد خان اڅکزی

دامنلې خبره ده، چې غلامي بدبختي ده او دا له مرګه هم بد شی ګڼل کېږي.هر کله چې یو قام د کوم استعماري طاقت تر سلطې لاندې راځي، نو دهغه غیرت مند ان زامن د غلامۍ د جغ له غاړې څخه د ایستلو لپاره میدان ته وځي او ځان هر شان قربانیو ته چمتو کوي.یو وخت انګلستان یو لوی استعماري طاقت و، چې دهند په ټوله نیمه وچه باندې یې غلبه قایمه کړې وه، انګریزانو نه یوازې په سیاسي ډول دهند دخلکو دروح ټکولو هڅې کولې، بلکې په اجتماعي او ذهني ډول یې هم په اولس پرهارونه کول او دخلکو په وینو یې د خپل جابرانه امپراتوریت پیالې ډکولې.

په هند کې په ۱۸۸۵ زکال کې د انډین نیشنل کانګرس بنسټ کېښودل شو، چې په کې یو شوتنه منورین او مفکران شامل شول.ددې نه تقریبا پنځه دیرش کاله وروسته څه وخت چې موهن داس کرمچند ګاندهي په سویلي افریقا کې د سپین پوستکو دنسلي توپیر د سیاست په ضد دلومړۍ مجادلې په پای کې خپل وطن هند ته راورسید، نو دپرنګیانو استعماري حکومت ډېرپیاوړی شوی و.

ګاندهي جي په سویلي افریقاکې دعدم تشدد په اساس مجادله کوله او ترڅه حده پورې یې بریالیتوب هم موندلی و.ګاندهي جي دهند په نیمه قاره دپردیو له استعمار څخه دېرخپه واو دوی غوښتل چې دوطن دنجات لپاره دعدم تشدد لاره اختیار کړي ،لیکن دځینو خلکو نظریه ددې برعکس وه.دهغوی په فکر دهند په شان لوی هېواد کې به دا لاره ګټه وره نه ثابتیږي.هغوی د زیاتو اغېزناکو قدمونو د اوچتولو وکالت وکړ.

لیکن ګاندهي جي په خپل عزم ټینګ ولاړ و او ددوی یقین و، چې دومره لوی امپراطوریت دهند له سرحد ونو څخه یوازې په زورنشي شړل کېدای باید دملي هدف د ترلاسه کولو لپاره نوي تجربه وکړی شي.نو دوی دسیته ګره ،دلوړې د اعتصاب او دتشدد په مقابل کې دتحمل او دزغملو لاره ونیوله.په یو شو کلونو کې دغه سیاست دیوه پراخ انقلاب بڼه اختیار کړه او په ټول هېواد کې د آزادۍ او خپلواکۍ نهضت خپور شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دهند د نیمې قارې نیکمرغي وه، چې دآزادۍ په سوله ناک جنګ کې فخرافغان خان عبدالغفارخان او خان شهید عبدالصمد خان اڅکزي دګاندي هې جي سره اوږه په اوږه په کارپیل وکړ. دآزادۍ دمجادلې دګډ مقصد د ترلاسه کولو لپاره چې دغه درې زعیمانو دنورو درنو مشرانو سره یوځای کوښښونه کول ،نوله دې کبله پاچاخان ته به خلکو په مینه سرحدي ګاندهي ویل او خان شهید ته دبلوچ ګاندهي خطاب ورکاوه.تردې ورځې پورې دهند خلک دغه دواړه مشران په لوی احترام او په ژوره مینه په همدا سې توګه درپه یادوي.نن موږدخان شهیددزیږیدنې داتیا یمې کالیزې ورځې دنمانځنې اودرته دعقیدت ګلانو دوړاندې کولو لپاره دا سمینارجوړکړی دی.نو په دې ورځ دخان شهید مقدس یاد تازه کیږي او دهغوی دفعال اوله غورزوپرزو څخه ډک ژوندانه څخه دمثال اخېستلو موقع راپیدا کیږي.

خان شهید عبدالصمد خان اڅکزی په ۱۹۵۷ زکال کې دبلوچستان په تاریخي سیمې ګلستان کې وزیږیده.ددوی پلار خان نورمحمد خان اڅکزی دخپل قام یو نومیالی مشر او دخلکو ډېر محبوب سړی و.هغه دلوړهمت ،شجاعت اوننګ څښتن و ،خان عبدالصمد خان په وړکتوب کې دلوی صلاحیت اوزیار مثال پیدا کړو.په زلمیتوب یې دقام پرستی او خپلو وګړو سره دمینې او دهغوی دښېګړې احساسات ښکاره کړل.هغوی دانګریزانو دا ستعمار په ضد مبارزه شروع کړه او ددې کارلپاره دسویلي محکوم پښتونستان کویټه غوره کړه.په هند کې د ۱۹۲۸ زکال په شاوخوا کې دآل انډیا کانګرس له خوا منظمه مبارزه شروع ده.په سرحدي صوبه کې دفخرافغان ترقیادت لاندې پښتنو دمجادلې بیرغ له کانګرس سره سره اوچت کړو.په بلوچستان کې خان عبدالصمد خان دخان محمد ایوب خان اڅکزي او دنورو مشرانو په همکارۍ یو قام پرست ګوند انجمن وطن جوړ کړو.ددې ګوند ملي فعالیتونه دومره درانه او اغېزه ناک وو ،چې دادا ستعمارچیانو لپاره ډېر ګران ثابت شول.دغو فعالیتونو اډین نیشنل کانګرس پام بلوچستان ته راواوښت.په سویلي محکوم پښتونستان کې دخلکو جوش لازیات شو.خان عبدالصمد خان څوواړې بندي خانوته ولېږل شو.په دغو زندانو کې خان شهید

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلسم ،دولسم او څوارلسم ټولګیو امتحانونه خلاص کړل.هغه دډېرخواږه شخصیت خاوند لیکن د کلک عزم رهنما وګرځید. هغې غوښتل چې په پلوچي قبایلو کې دپرمختګ احساس پیدا کړي اودوې لپاره دعلم او پوهې ضرورت و.نو هغوی دا جتماعي تحول دراوستلو په غرض یو شمیرزیات مکتبونه پرانیستل . په خپلو وګړو کې درښا دخوزولو او دزاړه افکارو دلرې کولو په غرض ډېر کوښښونه وکړل .هغوی د پښتنو او بلوڅانو د سیاسي حقوقو د ګټلو لپاره هم شپه او هم ورځ یوه کړه.دخپلو نه ستړه کېدونکو فعالیتونو په برکت هغوی په بلوڅي خلکو کې د سیاسي بیداری د پیدا کولو کامیابي وګټله .هغوی د کانګرس له مشرانو سره ډېرنږدې مناسبات قایم کړل او دنیمې قارې د آزادی او د پاکستان د جوړېدو تر وخته پورې هغوی د ټول هند د یوه ملي مشر په حیث مشهورو.اوس هغوی د پښتونستان غوښتنه وکړله، لیکن په ۱۹۲۸م ع کال کې هغوی د تورو تنبو په شا واچول شول.دا نجمن وطن سیاسي ګوند له منځه لاړ.څه وخت چې دوی خوشې کړی شول. نو دوی په زیاتو فعالیتونو پیل وکړاو یونوی ګوند ورورپښتون ،تاسیس کړو.دغه ګوند ډېرفعال پاتې شو لیکن خان شهید ،دفیلډ مارشال ایوب خان دصدارت په دوره کې ونیول شو او د څوارلسو کالو د قید جزا یې ورکړه .لیکن له لسو کالو څخه وروسته له بندي خانې څخه خلاص کړی شو.

هغوی بیرته دیوه کال لپاره زندانونو ته واستول.هغوی د پاکستان په مختلفو جیلونو کې، لکه: چې دهرې پور، حیدرآباد ،مچ، سکه، کویټه او ملتان په بندي خانو کې ډېرکلونه تیرکړل اوداسې دیوه پولادي عزم ،ټینګې ارادې ،دقام مینې او دجنګ اصولو دمبارزپه حیث دتاریخ یولوی قهرمان ثابت شو.

په هندکې خلکو دخان عبدالصمد خان اچکزي لپاره ډېرمحبت او احترام درلود ،ځکه چې هغوی دانګریزانو پرضد پرله پسې مبارزې کولې. خان شهید څو ځلې له مهاتما ګاندهي، پنډت جواهرلال نهرو او مولانا ابو الکلام آزاد او له نورو ملي مشرانو سره یې مرکې وکړې او دعدم تشدد په اساس داستعماریت او امپراتوریت دلرې کولو لپاره یې خپلې مبارزې ته دادامه ورکولو په پروګرام ټینګاروکړو.په خصوصي ډول له فخرافغان سره ددوی مینه بې ساري وه.پاچاخان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل اثر «زماژوند او جدوجهد» کې د خان شهید ذکر په تود و احساساتو کړی دی. هغوی خان عبدالصمد خان د د بلوچستان د پښتنو رښتنی خدمتګار او رهنما ګڼلی دی. پاچا خان د خان شهید په مشوره بلوچستان ته لاړ او هلته له مشرانو سره د هندوستان په سیاست ډېرې خبرې وکړې. پاچا خان یو ځو ورځې په کویټه کې تیرې کړې او بیا یې د بلوچستان او د نورو ځایونو دوره وکړه. دغه دوره د خوشحالی او کامیابی دوره وه او د پاچا خان په وینا د هغوی زړه په دې نور هم ډېر خوشحاله شو، چې پښتانه او بلوڅ راویښ شوي وو. په جلسو او جلسونو کې د پښتنو او بلوڅو دورورولۍ خبرې وشوې. پاچا خان د بلوچستان د هغې ټولې سیمې دوره وکړه، چې برټش بلوچستان کې د پښتنو اکثریت په کې و.

د خان شهید په پېشنهاد پاچا خان ورسره د بلوچستان هغې برخې ته هم لاړل ، چې بلوڅ په کې آباد وو. هلته د سرکاری افسرانو په اشارت ځینو شرانګیزو خلکو په جلسو کې د ګړبړې پیدا کولو هڅې وکړې ،ولې په پښتنو کې دومره پښتولا پاتې وه، چې د خپل میلمه عزت وکړي.

پاچا خان او خان شهید افسرانو ته وویل :- چې مونږ چانه بدل نه اخلو ،مونږ مظلومان یو. زمونږ بدل خدای پاک اخلي. خدایي خدمتګاران یو قوي تحریک دی، چې په هندو او مسلمان کې د همدردۍ او ورورولۍ جذبه پیدا کوي.

هر کله چې مونږ د هند د آزادۍ په تاریخ باندې نظر اچوو نو مونږ په آسمان کې د پاچا خان او د خان شهید عکسونه یو ځای ګورو. دوه دوه رښتني او نیک سیرت انسانان ،په وطن مینان، د خلکو د نېکګړې شیدایان او د آزادۍ د ډیوې پتنګان.

خان شهید د نورو ملي مشرانو په څېر تل د خامتا کالي اغوستل. هغوی د خارجي او خصوصاً د استعمارچیانو د لباس او عیش او عشرت له نورو شیانو څخه کرکه لرله د هغوی د ژوند هدف له استعمار څخه د ځان د خلاصول وو. هغوی د اهم غوښتل ،چې په ټول پښتونستان کې یو والی منځ ته راولي ،په دې لړ کې خان شهید د سویلي پښتونستان په ټولو سیمو کې دوره وکړه او هر ځای د دوی هر کلی وشو ،دوی تل دا خبره د خپل ژوند نه بیلیدونکي خبره ګڼله، چې د ټولو پښتنو یو هېواد پښتونستان دی. ځکه چې د پښتونستان خلک د خپل اسارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند باندې هېڅکله راضي نه وي. پښتانه پښتونستان غواړي او دوی هدف د ترلاسه کولو لپاره مجادله کوي. خان عبدالصمد خان اعلان کړی و ، چې زه پوخ یقین او باور لرم، چې پښتونستان به هرومرو جوړېږي خوزر یا لږ وروسته. آزادي د انسان فطري حق دی او د پښتونستان ولس هم خپله آزادي غواړي. خان شهید د خپل ژوند زیاتره برخه په جیلونو کې تیره کړه او هغوی یقین درلود ، چې د هغوی جدوجهد به هرومرو نتیجه ورکړي. که د هغوی ژوند پای ته ورسید. نو نور خلک به پیدا کیږي ، چې د پښتنو د ژوند کاروان د آزادۍ هدف ته تل روان وي. د پښتونستان ولس به خپل سرنوشت په خپله وټاکي. خان شهید یو ځل د آدم خیلو اپریدو ته په وینا کولو وویل ، چې زموږ له هیچ سره دښمني نه بلکې یوازې د پښتنو د حقوقو غوښتنه ده. هغوی د پښتونستان د آزادۍ غوښتنه بیا تکرار وله او د افکریې څرګند کړ ، چې پښتانه د بل چا وطن نه غواړي ،بلکې خپل وطن پښتونستان غواړي. په پښتونستان کې بلوچستان هم شامل دي او څوک د دې نه انکار نشي کولای. د پېښور په یوه جلسه کې خان شهید د پښتنو نصب العین پښتونستان ښکاره کړ او د یوه آزاد او خپلواک پښتونستان مطالبه وکړه.

خان شهید د پاچاخان په شان د یوه یونټ د پلان سخت مخالفت وکړ ، ځکه چې دا پلان د پښتنو د مفاداتو په ضد و. هغوی ته په پښتونستان باندې د هیچا سلطه منظوره نه وه. د ۱۹۴۷ ز کال د جون په میاشت کې په بنو کې یوه قومي لویه جرګه جوړه شوه ، چې په کې قاضي عطاالله خان پیشنهاد وړاندې کړ ، چې د پښتنو لپاره دې یو آزاد حکومت جوړ شي ، چې د غه ملت په خپل ثقافتي بنیاد ولاړ وي. دا پیشنهاد درایو په اتفاق تصویب شو او د پښتونستان په ټولو برخو کې د دې تایید او ملاتړ وشو.

څه وخت چې بریتانوي وایسرای د پښتونستان په باب د پاچاخان غوښتنه ونه منله نو د انډین نیشنل کانګرس په عامه مجلس کې دا غوښتنه تصویب شوه. په ۱۹۴۸ م زکال کې د پاکستان پولیسو پاچاخان ونیو او جیل ته یې ورواستولو.

فخر افغان او خان شهید دواړو مشرانو انګریزانو او پاکستانیانو په جیلونو کې د خپل عمر ډېر کلونه تیر کړل او ډېر ډول قربانۍ ته ځانونه پیش کړل. انګریزان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو مشرانو په فعاليت ټينګ وو ،ليکن د پاکستان له جوړيدو څخه وروسته دهغه هېواد لېډرانو هم د پاچاخان او د خان عبد الصمد خان غوندې مشران پرې نه ښودله او دهرډول اذيتونو سامان يې مهيا کړ.خان شهيد د افغانستان خلک او د پښتونستان وګړي سره ورونه ګڼل اوله همدې کبله څوځلې افغانستان ته راغی.د پښتونستان د نظريې دښمنانو دلوی مشرخان عبد الصمد خان له منځه وړلو سازش جوړکړاوځينې قاتلان بې د دغه سترانسان دځان دختمولو لپاره وټاکل.هغوی په خپل کورکې دخوب په حال کې د يوه بم دچاودنې په اثرپه شهادت ورسيدل.دوی به داسې فکرکړی وي، چې د يوه لوی مشرد حق په رسيدو به داتحريک ختم شي.ليکن دابيخي غلط او بې بنياده نظريه ده.داسې تحريکونه اوجنبشونه په يوه شخصيت باندې تکيه نه لري.دادخلکو داحساساتو او آرزوګانو پورې اړه لري.پښتانه هيڅکله خپل ملي هدف څخه اړول کېدای نشي، د دغه زعيم په شهادت به هند او افغانستان کې درنځ وغم څپې وچلېدې.په هند کې دتعزيت په غونډوکې دبلوڅ ګاندهي خان عبد الصمد خان دهېواد دآزادۍ دګټلو په لاره کې زغملي کړاونه په يادکړی شول اوهغوی دآزادۍ اوخپلواکۍ يولوی قهرمان وبلل شو.همدغه رازدافغانستان مشرانو دلوی خان په شهادت افسوس او خواشيني ښکاره کړه.

يوځل فخرافغان سرحدي ګاندهي خان عبد الغفارخان فرمايلي وو ،چې که ليډربهادراو هوښياروي نو دتحريک خلک هم زړه ور او پوه وي.

خان شهيد په حقيقي ډول دډېرو خاصيتونو اوصلاحيتونو څښتن واو هم دغه شان فخرافغان هم يولوی قهرمان او دخلکو رهنما واوله دې کبله دايقين دی ،چې پښتانه اوبلوڅ فخرافغان د دغو ملي مشرانو په ښودلې لاره تګ وکړي اودهغوی له خوا دپريښودلي ميراث قدراومننه وکړي.مبارزه اوس هم روانه ده.ددې لپاره ايمان اوعزم په کاردی ،ځکه چې دايمان اوعزم قوت غرونه هوارولی شي.دلويې کاميابۍ دحاصلولو لپاره دخپلو شخصي احساساتو ،خواهشاتو اوګټو څخه دتيريدلو ضروت دی.په تيرو پيړيو کې د پښتنو لويه تاريخي جامعه څوځلې داستعمارله سيلاب سره مخامخ شوې ده او اوس به هم په خپل فولادي عزم مخ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړانـدې روان دی. کـه پښـتنو دخپل ملـي مشـرخان شـهید لـه زنـد ان څخـه درس واخیسـت او دهـرډول سـربازیو ته ځـان چمتوو سـاته نو دابـه دشـهید قهرمـان درانـه یادته معنوي عقیدت وي.(۳:۴۱-۵۱)

۲-۴-۴- پیرروښان بایزید انصاري :

دا دمنو هر سنګهـ بتره یوه بله لیکنه ده، چې د بایزید انصاري کابو ټول ژوند یې په کې بیان شوی دی. د هغـه ماشومتوب، جګړې او مخالفتونـه پـه کـې راوړل شوي دي.

دالیکنه په ۱۳۴۳ل کال په کابل مجله کې چاپ شوې ده، چې اصلي لیکوال یې ډاکټر ظهورالدین دی او ژباړن یې بتره صیب دی. دا لیکنـه پـه دو پرلـه پسـې ګڼو کې راغلې ده، چې دلته یې راوړو:

پیرروښان بایزید انصاري

بایزید انصاري ته د پیر روښان لقب د هغـه مریدانو ورکړی و، چې دا شخص د مغل اعظم اکبر په دوره کې د روښاني تحریک مشر او پیاوړی مبلغ و.

متعصـبو مـذهبي عالمـانو او خـارجي لیکوالـو دده پـه خصـوص کـې دا بـې انصـافي وکـړه، چې دی یـې خلکـو تـه بې دینـه او د خلکـو د اخلاقـو خرابوونکی معرفي کړ. مګر هر کله چې دده آثار پیدا او مطالعه شول نو دا حقیقت څرګند شو، چې بایزید یو ډېر شریف او پاک انسان و او په خلکو باندې یې ډېر ښه او قوي اثـر درلـود. پخوا لـه دې چې زه دا ولـیکم، چې لیکوالـو د بایزیـد پـه خلاف کوم کوم الزامونه لګولي وو او پخوا له دې چې زه هغه رد کړم او یا یـې ځوابونـه ولـیکم، زه دا خبره غوره ګڼم، چې د هغه د ژوند صحیح حالات او د هغه د زیږیدنې او لوییدلو واقعات وړاندې کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيږيدنه او کوچني توب :

دبايزيد د ژوند د حالاتو بنسټ حالنامه نومي هغه کتاب دی، چې علي محمد ابوبکر قندهاري زوی ليکلی دی او د حالنامې بنسټ د بايزيد انصاري هغه سوانح دي، چې ده په خپل قلم ليکلي دي. هر کله چې دی د ايوب انصاري (چې د رسول اکرام له اصحابو څخه و) له پښت څخه و نو له دې کبله ده ته انصاري ويل کېږي. دده د نسب سلسله په دې ډول بيان شوې ده.

بايزيد بن عبدالله بن شيخ محمد بن شيخ بايزيد پرنده بن شيخ سراج الدين بن چراغ دين بن شيخ ابراهيم دانشمند بن شيخ زاده حمزه بن خواجه محمود بن شيخ داود بن شيخ خليل بن شيخ نعمان بن شيخ خداداد بن شيخ منصور بن شيخ محمد بن شيخ زاده بن خواجه ايوب انصاري.

د تذکرة الانصار مصنف د بايزيد شجره او نسب په پنځو بندونو کې په دې ډول ښودلې ده، چې په هغې کې يې دده د کورنۍ د ميندو ماندينو او زامنو نومونه ښودلې دي. (د اورنېټل کالج ميګزين، فبروري۱۹۰۰/ **۱۹۵۵**) مونږ د پورته مطلب د پوره وضاحت دپاره دا لاندې شجره وړاندې کوو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

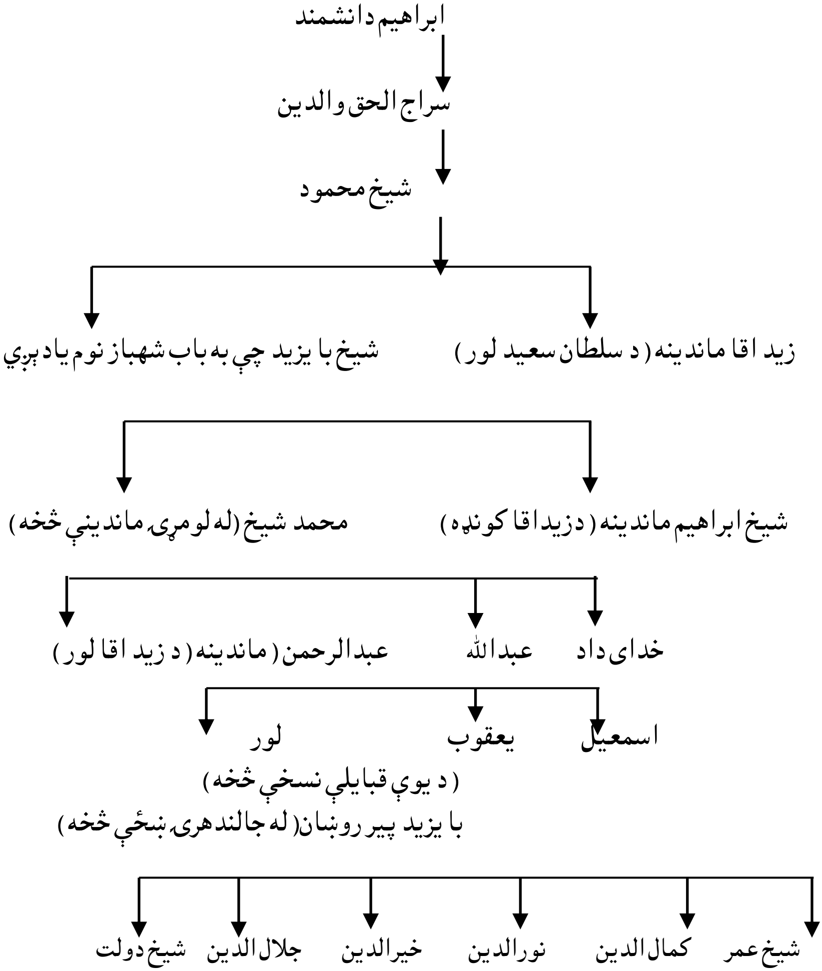

دبایزید روښان پلار عبدالله په وزیرستان کې اوسېده .دده نیکه شیخ محمد د اسونو تجارت کاوه او په دې سلسله کې به هندوستان ته تلو. شیخ محمد به اکثره په جالندهر کې له خپل هغه ورور سره اوسېده ،چې په جالندهر کې مېشت شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده یو ځل د خپل ورور نه د خپل زوی عبدالله لپاره د هغه لور وغوښتله ،دوی واده نه وروسته بایزید په جالندهر کې په ۹۳۰ هـ کال کې پیدا شو.

عبدالله خپله کډه په جالندهر کې پرېښوده او دی خپل خور ملک ته ولاړ او د هغه ځای نه به یې د خپلې کډې د ګوزارې لپاره پیسې رالېږلې.

په ۹۳۱ هـ کال کې چې بابر په هندوستان حمله وکړه، نو هغه پښتانه چې په جالندهر کې یې استوګنه لرله ټول یوې خوا بلې خوا ته خپاره شول او په بهار کې یې پناه وغوښته چې په دغه ځای کې تر دغه وخته پورې افغان لښکر پروت و. لیکن اخر هغوی له دغه ځای څخه وویستل شول او د خپل ځان ساتلو لپاره وتښتېدل. دعبدالله ورور خداداد د بایزید او دده مور سره پردې بریالی شو، چې د تېښتې او په کانیې ګرم وزیرستان کې له خپل ورور سره یو ځای شي.

زده کړه او تعلیم:

بایزید اووه کلن و، چې کانیې ګرم ته ورسېده دده د پلار عبدالله یوه بله قبایلي ښځه وه، چې له هغې څخه یې یو زوی او یوه لور پیدا شوي وو.

دبایزید مور د کور دغه وضعیت نه خوښېده.له بایزید مور سره د ښې بدسلوکۍ او د مېړه سوړ وضعیت دغه حالات لا ډېر خراب کړل، چې په نتیجه کې دغه کار د دوی د بېلتون سبب شو.

د بایزید پلار داغوښتل، چې دده زوی زما په پل روان او زما په شان قاضي شي. عبدالله خپل زوی بایزید مکتب ته ولېږه. بایزید قران کریم زده کړ او عمدة السلام، مینه، قدوري، لبوب الاخبار او داسې نور کتابونه یې ولوستل هر کله چې بایزید له قضا سره هېڅ مینه نه درلوده؛ نو په دې لاره کې یې خپله مطالعه پرېښوده. یو ځل د هغه په زړه کې دا فکر پیدا شو ،چې له یوې قافلې سره مکې ته لاړ شي او په هغه ځای کې خپلې مطالعې ته دوام ورکړي. مګر دده پلار دغه کار ته پرې نه ښوده که څه هم بایزید په عربي ګرامر ښه نه پوهېده مګر سره له دې هم ده په عربي کې مقصود المومنین نومې یو کتاب ولیکه او د قرآن کریم په آیتونو ډېر ښه پوهېده او په پوره اعتماد به یې دهغو توضیحات ورکول.

دبایزید زلمیتوب :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید په سوداګرۍ او کرهڼه ګوتې پورې کړې. دده پلار اسونه، څاروي، د کرهنې وړ ځمکه او د دانو اوړه کولو یو ماشین یعنې ژرنده هم لرله.څه وخت چې دده پلار د یوې تجارتي معاملې په لړ کې هندوستان ته روان شو ، نو دی هم ورسره ولاړ. لیکن دی په زړه کې د مېرې مور د بد سلوک او د خپل پلار له سوړ وضعیت څخه خپه و. یو ځل دده مېرې مور په ده د غلا تور پورې کړ.

په دې کار دی ډېر خواشینی شو او ددې تور د لرې کولو د پاره یې په خپل خدای قسم قسم وخوړ. ددې د پاره چې خپل ځان د زړه له دغه نول او تکلیف څخه خلاص کړي او د هرې ورځې له شخړو او جګړو څخه ځان بې غمه کړي په ډېره زړه ورتیا یې خپل پلار ته وویل: ، چې خپل جایداد وویشه او ماته خپله برخه را جلا کړه، چې زه په خپله خوښه آزاد ژوند تېر کړم که څه هم دعبدالله دا کار خوښ نه و. مګر د کلي مشرانو عبدالله دې کار ته اړ کړ او دا خبره یې ومنله. بایزید ته د جایداد په برخه کې یو مزدور هم ورسید ،چې دغه مزدور د هغه پلار په موقتي ډول له ځان سره وساته او دا وعده یې ورکړه ،چې څو ورځې پس به یې درکړم. لیکن وروسته په خپله وعده پښېمانه شو او ددغه مزدور له ورکولو څخه یې انکار وکړ. بایزید په دې کار مرور شو او خپل پلار څخه یې چې د قدوري او لبوب الاخبار کتابونه شروع کړي وو د هغو درس یې پرېښود .دې نه وروسته بایزید خپل کور برابر کړ او په تجارت یې پېل وکړ ده د خپل تره شیخ حسن لور بي بي شمسي سره نکاح وکړه.

د صداقت لټون :

بایزید په خپل ځلمي توب کې له تفکر او عبادت سره ډېره مینه لرله او ده داسې لارې پلټلې چې د هغو په وسیله بشري ټولنه له تکلیفونو څخه خلاصه کړي. دی به د مذهبي قانون پوهانو په خپلو منځو کې په مخالفتونو او د صوفیانو په خود غرضیو او د عامو خلکو په منځ کې به په شخړو ډېر خواشینی کېده.

دی دیو داسې شخص په تکل او لټه کې و ،چې هغه ده ته د انساني عظمت اودزړه د سکون لار ورونښایي هر کله چې بایزید د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا خبره واورېده ،چې تر څو چې د انسان د خدای صحیح علم په برخه نشي تر هغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هغه زر کاله عبادت هم وکړي نو خدای به د هغه دعا او عبادت قبول نه کړي. نو په دې خبره بایزید په فکر کې یو نوی رنګ او قوت پیدا شو.

دده د تره خداداد او بایزید د هغه نه لارښوونه غوښتله ،چې زه د خواجه اسمعیل مرید کېدلو خیال لرم، لیکن هغه وویل:، چې «ستا ددې کار په نتیجه کې به په خلکو کې زما وقار ډېر لږ شي ځکه چې زه د شیخ محمد په دولسو زامنو کې له ټولو څخه ډېر زیات عالم او مشهور یم او که ته زما د ورور په زوی پسې د یوه شاګرد په حیث ولاړ شي نو دا کار به زما د بدنامۍ سبب شي او زه به له تانه ډېر خپه شم. ته ملتان ته لاړ شه او هلته د شیخ بهاوالدین ذکریا له لارې څخه روحاني لارښوونه وغواړه. زه به تاته د لارې خرڅ او د پیر د پاره د نذر پیسې هم درکړم ما ورته په ځواب کې وویل « خلک نذرونه وړاندې کوي او د هغوی په عوض کې خولۍ، کاسه، کمربند ، شجره نسب او نورې نښې راوړي مګر خدایي علم او خدایي عبادت نه راوړي». زما پلار زما په دې خبره قانع نشو او زما خبره یې ونه منله زه شیخ اسمعیل ته ورغلم او د هغه نه مې وغوښتل ،چې ما په خپلو شاګردانو کې شامل کړي. لیکن هغه راته وویل تر څو چې ته د څه مودې دپاره سختې په ځان تېره نه کړې تر هغې به زه تا په خپلو اصولي شاګردانو کې وانه خلم.

ددې کار په نتیجه کې ما په خپل ضمیر تکیه وکړه او قرآن کریم مې خپل لارښوونکی ومانه. ما قرآن کریم پرانېست او دا آیت مخې ته راغی. موږ په بني نوع انسان دا خبره لازمه کړې ده، چې د خپلو والدینو خدمت وکړو او که هغوی تاسې په دې خبره مجبور کړی، چې ما سره شریک پیدا کړي، چې تاسو په هغه علم نه لری .نو په دې کار کې د هغو خبره مه مني. ددې نا امیدی په اثر ما خپله لاره ونیوله او د اسعمیل د مریدانو په تعقیب مې د کمو خوړلو ، کمو ویلو او لږو ببده کېدلو پېل وکړو.

بایزید د خپلو دعاګانو او روحاني وړاندې تګ په باره کې داسې لیکي: ما څو میاشتې په خوشي ځای کې یو ازې تېرې کړې او په دې موده کې زما د خوړلو او څښلو شیان خلاص شول، ما د خپل تجارت په سلسله کې کندهار ته سفر وکړ. په هغه ځای کې یوه پېښه وشوه او هغه د اکبر د خان خانان بیرم خان سپاهیانو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافلې مال تالا کړ زه د نورو سړو سره لوی منصبدار ته ورغلم او شکایت مې ورته وکړ.

مونږ ټول د هغه د احترام د پاره د هغه په مخکې په ګونډو شو هغه مونږ سره د دې خبرې د تحقیق وعده وکړه مګر خپله وعده یې په ځای نه کړه. د دې سپک کار په ذریعه زه خپل ضمیر ملامت کړم هر کله چې زه کور ته بېرته راغلم نو ما دا پخه اراده وکړه ،چې زه به تر پنځو کلونو پورې یوازې استوګنه کوم. د یوازې والي په دې پنځو کلونو کې ما د خپل ځان او د خپلو مېلمنو د خوړلو او څښلو په شیانو کې کوم تکلیف او لړوالی ونه لید. خلک به ما ته راتلل او ما به هغو ته دا نصیحت کاوه، چې ښه کارونه کوی او د بې وزلو او بې لاسو خلکو سره مالي مرستې کوی.

بایزید چې کوم تبلیغ کاوه په هغه یې پوره عقیده لرله او مسلمانانو ته به یې په دې قهر کاوه، چې تاسو مذهبي خلق نه یاست او تاسې منافقان یاست او ښه کارونه نه کوی.

دې خبرې په خانانو او عالمانو کې ناارامي پیدا کړه دوی د بایزید پلار قاضي عبدالله ته ورغلل او هغه ته یې د شکایت په ډول وویل: ،چې ته خپل زوی خلکو ته له دوه مخیز ویلو څخه منع کړه. بایزید خپل پلار ته وویل ،چې ته زما کارونو ته ګوره او که زه د قران او سنت څخه مخالف کار کوم نو ته ما منع کړه عبدالله ورته وویل، چې ته د پټ الهام تبلیغ کوې آیا تا سره په دې شي کې کوم دلیل شته؟
بایزید ورته د قرآن کریم یو آیت ولوست ،چې مضمون یې دا دی:

« تاسو خپل خدای په عذر او عاجزۍ یادوی که په پټه وي او که په جګ آواز او که سهار وي او که ماښام» او دې ته یې د بني اکرم صلی الله علیه وسلم یو حدیث ولوست چې مضمون یې دا دی:

« د ټولو نه ښه دعا هغه ده چې ورو او په پټه وکړی شي او د ټولو نه ښه خوراک هغه دی چې لوږه ورکه کړي» د دې خبرې په اورېدو عبدالله چپ شو او ولاړ.

بایزید به قاضي، ملا او صفتي ته دا ویل: چې تاسې مذهبي فعالیتونه د خپل مادي ګټې د پاره کوی او هر څوک چې دیني فعالیتونه د مادي ګټو د پاره کوي ،هغوی په اخرت کې هېڅ برخه نه لري هغه د قران کریم نه دا آیت ولوست: « که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک د خدای له قانونو سره سم حکم نه کوي هغه حقيقي منکر دی» هغه خلکو ته د خطاب په لړ کې وويل: « هر کله چې تاسو په خپلو کې له يو بل سره په مبارزو بوخت ياست نو آيا تاسې داحق لري، چې ځانونو ته مسلمان وواياست آيا تاسې د خدای له دې حکمونو څخه خبر نه ياست، چې مومنان ورونه دي او د ورونو په منځ کې روغه او امن پيدا کوي».

نبي اکرم صلی الله عليه وسلم فرمايلي: « چې مسلمان هغه دی، چې په خپله خوله او لاسونو د بل مسلمان ابرو او عزت وساتي» خلکو ددې قوي دليلونو په مقابل کې حيران پاتې شول. ليکن سره ددې دغو خلکو له خپل مخالفت څخه لاس وانه خيست.

دبايزيد شهرت په شاوخوا قبيلو کې خپور شود هغه داعادت و، چې دورځې به يې جماعت کې پنځه وخته لمونځ کاوه د قران کريم او نور کتابونو درس به يې ورکاوه او پاتې وخت به يې په دعا او عبادت کې تېراوه خلک په ده را مات شول د بارکي قبيلې ځينو خلکو دی په خپله مشری، ومانه د ملا ماما ورور او شاعر ملا ارزاني، چې د هندوستان نه راغلي وو له ده څخه لارښوونه وغوښته بايزيد د خپل کلي نه د باندې ووت او خلکو ته يې د امن او خوشحالی پيغام ورکړ. اورکزو، اپريدو او تيرايانو ده ته د خپلې وفاداری، وعده ورکړه بايزيد سيرين ته ولاړ او په دغه ځای کې د خليلو، مهمندو او داودزيو قبيلو خلک دده پيروان شول د ګګيانو او يوسف زوی قبيلو خلکو به هم دده په مجلسونو کې ګډون کاوه.

د بايزيد ددې رسوخ او اثر په مقابل کې دده رقيبانو ده سره حسد پيدا شو ليکن دغو خلکو دده په مقابل کې کوم عملي اقدام ځکه نشو کولای، چې دده په تابع دارانو کې ډېر پياوړي او قوی خلک موجود وو ددې کار په اثر د بايزيد رقيبانو د هغه وخت د حکومت د مداخلت غوښتنه وکړه په دې لړ کې حبيب په خپل نومي سړی د دولسو زرو روپو سره د کابل او پېښور حکمران مرزا محمد حکيم ته چې په کابل کې و، ورغی او هغه ته يې وويل: ، چې د بايزيد خيالات د مذهب نه مخالف دي او هغه د حکومت په خلاف کارونه کوي. وزيرانو ددې الزامونو تاييد وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرزا محمد حکیم د پېښور د ګورنر جنس خان په ذریعه بایزید خیالات او نظریات معلوم کړې. قاضي ورته وویل: «ته وایې: ، چې په ما وحي راځي» بایزید ځواب ورکړ: « په ما وحي نه راځي، بلکې الهام راته کېږي او د خپلې دې خبرې د دلیل د پاره یې د نبي اکرم صلی الله علیه وسلم دا حدیث وړاندې کړ، «الهام هغه رڼا ده، چې په زړه را کښته کېږي او په دې رڼا کې انسان د شیانو په حقیقت پوهیدلی شي». قاضي پوښتنه وکړه: « چې ته د مقصد الهام او د شیطاني وسوسې په منځ کې څنګه فرق کولای شې». بایزید ورته په ځواب کې وویل: «کوم الهام چې د قرآن کریم د مقرراتو او پیغمبر د شریعت له اصولو سره سم وي یوازې هغه صحیح الهام دی».

قاضي ورڅخه یوه بله پوښتنه وکړه « دا عقل تاته چا ښودلی دی» . بایزید ځواب ورکړ: « دا زمونږ د زده کړې طریقه ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مهربانۍ نه د ډکې پالمرنې په ذریعه خدای دا علم ماته رابښلی دی». د قاضي او حاضرینو دده په دې خبرو تسلي وشوه او د معاملې رپوټ یې مرزا حکیم ته وړاندې کړ. هر کله چې د بایزید مخالفین په خپله دې دسیسه کې ناکام شول نو هغوی په ده باندې بله حمله وکړه او هغه دا چې هغوی وویل ،چې: « د بایزید مریدان پښتانه دي او دوی زمونږ دښمنان دي له دې کبله ددې سړي په ملک کې په ازادانه ډول ګرځېدل د ملک د اتحاد د پاره خطرناک کار دی». بایزید ورته په ځواب کې وویل: « باید زه هرومرو په پښتنو کې واوسېږم ددې دپاره چې زه د دوی دنیکمرغۍ او لارښوونې لپاره کار کوم ځکه چې دوی ناپوه او بې لارې دي» په اخر کې مرزا حکیم دده په خبرو تسلي وشوه او ده ته یې د اعزاز په ډول یو اس او یوه چپنه ورکړه او هغه ته یې بېرته د تلو اجازت ورکړ.

هر کله چې بایزید له کابل نه په خیریت سره بېرته ستون شو، نو په دې کار دده دښمنان ډېر پریشانه شول هغوی د یوې بلې دسیسې په فکر کې شول او هغه دا چې دوی غوښتل چې د پېښور د نوي ګورنر معصوم خان په ذریعه دی ووژني. د بایزید له مریدانو څخه یو شخص دی له دې حقیقت څخه خبر کړ او بایزید د مامن زی قبایلي سیمې ته روان شو. بایزید په دې وخت کې د خپل تبلیغ لمن پراخه کړه. هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شاوخوا سیمو کې خپل خلیفه ګان وټاکل او د دولت خان نومي سړي په لاس یې خپل صراط التوحید نومي کتاب د اکبر پاچا حضور ته ولېږه.
اکبر ډېر خوشحاله شو او بایزید ته یې یو څو قیمتي تحفې ولېږلې. بایزید خپل یوسف نومي خلیفه په بدخشان کې مرزا سلیمان ته د یو کوچني بهرت الطالیبین (Bahrut Talibin) نومي کتاب سره ولېږه مرزا بایزید ته یو اس او یو پوستین د تحفې په ډول ولېږل او دا غوښتنه یې ورڅخه وکړه، چې زه یو ځل ستا د لیدو د پاره درځم.

دمغلو له لښکر سره جنګونه :

د حالنامې د (۴۰۷م) له لیکنو سره سم د توی د قبیلو ډېر خلک د بایزید مریدان وو. دې خلکو خپل پټ روحاني قوت په کار واچاوه او تل به یې د قیامت ورځ په زړه کې حاضره ګڼله. هغوی د دنیا د کارونو فکر بې فایدې او بې ګټې شی ګاڼه.
یوه ورځ یوه قافله له خپلو تجارتي مالونو سره د کابل خوا ته روانه وه. دغو خلکو چې له پخوا څخه یې په زړونو کې دغه خیال موجود و وویل: « خلک بې فایدې د دنیا په چارو بوخت شوي دي دوی له دې خوانه تجارتي شیان وړي او له کابله اسونه راولي په دې پرله پسې خوشو کارونو دوی څنګه خپل ژوندون ضایع کوي.» هغوی د دغې قافلې په خلکو حمله وکړه او د هغو مالونه یې اخوا دې خوا وشیندل او د اسونو د پښو لاندې یې لتاړ کړل. د قافلې خلکو داګومان وکړ، چې پښتنو په هغو حمله کړې ده هغوی د دې تالان په باره کې په کابل کې مرزا حکیم ته خبر ورکړ. هغه د حمله کوونکو ته د جزا ورکولو د پاره پنځه سوه سپاره عسکریان دغه ځای ته ورولېږل د دې لښکر مقابله یو ازې د پنځلسو کسانو له خوا وشوه، چې دغه کسان د خپلو ښځو او کوچیانو سره د عسکریانو په لاس بندیان شول. بایزید مرزا حکیم ته د دې واقعې د اسبابو په خصوص کې پوره توضیحات ولېږل.
لیکن وزیرانو د بایزید په خلاف خبرې وکړې مرزا حکیم د پېښور ګورنر ته په دې مضمون یو خط ولیکه، چې بایزید بندي او مړ کړه. هر کله چې بایزید د خپل یو مرید په ذریعه له دې امرونو څخه خبر شو نو دی د مهمندو له قبیلې سره کلپانې او توی ته لاړ د پېښور ګورنر بایزید ته په دې مضمون یو خط ولیږه، چې ما ته مرزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم امر را رسیدلی دی، چې زه تا بندی کړم. د پېښور ګورنر ټولې لارې او سړکونه يې بند کړل د بايزيد ملګرو پخه اراده کړې وه ،چې مونږ به په خپل ټول طاقت سره مقابله کوو هغوی د بدر دغزا په څېر (۳۱۳) تنه د جنګ دپاره تيار کړل او د مغلو لښکرو ته يې ماتې ورکړه په کوم ځای کې چې دا جنګ وشو دهغه ځای نوم (آغاز پور) شو.

د بايزيد شخصيت او کرکټر:

ددې جنګ نه وروسته د قبيلو او مغلي لښکرو ترمنځ په ښکاره ډول جنګونه پېل شول. هر کله چې مرزا سليمان له بدخشان څخه راغی نو د اپريدو قبيلو دده لارونيوله څه وخت چې د مغلو لښکرې له پېښور څخه راغلې نو د اورکزو، اپريدو او تيراې قبيلو د هغو په مقابله پېل وکړ او دهغوی ترمنځ ډېرې نښتې وشوې بايزيد له دې شخړو څخه د ځان ژغورلو لپاره د افريدو قبيلې ته لاړ او په دغه ځای کې په ۹۸۰ هجري کال کې وفات شو. په دغه وخت کې دده زوی او وارث شيخ عمر د خپلو ملګرو په مرسته د بايزيد تابوت واخېست او په غرونو او درو کې روان شول.

د شيخ عمرمخالفينو ددوی لارونيوله ليکن هغوی په خپل تګ کې بريالي شول او هغوی د بايزيد مړی په بيت پور نومي ځای کې د محمد کمال (چې دده لومړی خليفه و) د قبر په څنګ کې ښخ کړ.

دبستان المذاهب ددې بيان تاييد کوي. ملا درويزه چې د بايزيد له سختو دښمنانو څخه و دده د مرګ په خصوص کې جلا خبرې کړې دي. ملا درويزه وايي: چې « هر کله چې محسن خان غازي په بايزيد حمله وکړه نو بايزيد غرونو ته وتښتېده بايزيد د لوږې، تندې څخه په اشنغر کې مړ شو او په همدې ځای کې ښخ کړی شو. د بايزيد زوی شيخ عمر له خپلو ملګر و سره د بايزيد هډوکي په يوه صندوق کې واچول او هغه يې له دې لپاره ځان سره راوړل ،چې هر کله دی بېرته ژوندی شي نو ما سره به د ضرورت په وخت کې مرسته وکړي.

يوسف زو د هغه مړي ته اور واچاوه او دغه منحوص صندوق ايرې شو دهغه د هډوکو څخه لږې ډېرې ټوټې چې پاتې شوې وې هغه يې په سيند کې وغورځولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بایزید مریدانو د بایزید زیارت په کاڼي ګرام کې جوړ کړی دی او په دې کار هغوی خلک تېر باسي.

بایزید یو مذهبي شخص و او د خپلو مذهبي مقرراتو او فرایضو په ادا کولو کې لکه د نورو مسلمانانو ډېر ټېنګ و هر کله چې بایزید یو پوه متجسس سړی و نو له دې کبله به یې دعاګانو او اسلامي مقرراتو د اصلي حقیقت او مطالبو د پوهېدلو د پاره ډېر کوښښونه کول هغه دا کوښښ درلود، چې په کوم شي، چې مسلمانان عقیده لري باید د هغو په حقیقت هم پوه شي او عمل ور باندې وکړي.

د بایزید په زړه کې د خپل پلار او مېرې مور له هغه بد سلوک څخه چې ده سره یې په زلمیتوب کې کړی و کرکه پیدا شوې وه او دا هم یو منل شوی حقیقت دی، چې د خپلې مور څخه د جلا کېدلو په اثر ده ته ځان یوازې ښکاریده. که څه هم ده د پلار سره علاقه نه درلوده مګر سره د دې به یې هم ده ته تحفې ورلېږلې مګر هر کله چې بایزید د خپل پلار په سوړ وضعیت کې د مینې کومه ګرمي ونه لیدله نو له پلار سره یې خپل دغه دوستانه وضعیت پرېښود.

بایزید یو زړور انسان و او چې کوم شی ورته صحیح ښکاره شو په هغه به یې عمل کاوه په کومو کبرجنو او بې باکو خلکو کې به یې چې کومه نیمګړتیا او نقص ولید نو په ښکاره ډول به یې ورته وویل او ډېرو جابرو حکمرانانو په مخ کې به یې هم په ډېره زړورتیا او بې پروایۍ سره خبرې کولې. بایزید یو مجدد او مبلغ سړی و اول ده د بنده ګۍ او روحاني مشق په ذریعه خپل شخصیت لوړ کړ او بیا یې کوم شی، چې د خلکو د پاره ګټور ولیده هغو ته یې د هغه تبلیغ وکړ. بایزید د خپل شخصیت د لوړتیا لپاره چې کوم خصوصي او شخصي طریقې استعمال کړې دي هغه دده په لیکلو کې نه دي راغلي.

لیکن دا څرګنده خبره ده، چې بایزید د روحاني رڼا د حاصلولو لپاره اسم اعظم یو لومړی او ضروري شی ګاڼه ده ته پیر روښان ځکه ویل کېږي، چې ده خلک د ناپوهۍ له تیارو څخه رڼا ته راوستل دده زامن او لمسي ټول ښه خلک وو له دوی څخه ځینې د دښمنانو د لاسه ووژل شول. او ځینې د سیاسي فشار په مقابل کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېښتي شول او د پادشاه او دربار سره يې همکاري وکړه او په سلطنت کې منصبونه قبول کړل.

د بايزيد فلسفه او تعليم :

د بايزيد عقيده تقريباً د نورو مسلمانانو غوندې ده ،چې په سنت او اسلام يې لرله بايزيد به تل په خپلو مجلسونو کې د قران کريم او حديث شريف په مطالبونو حوالې ورکولې او هغه پهن کړې ده او هغه څلور کتابونه دادي: حالنامه، صراط التوحيد ، خيرالبيان او مقصود المومنين هغه په دې خبره عقيده لرله ،چې د هر عبادت مقصد خدای ته رسېدل دي او همدې شي ته هغه علم التوحيد وايي: د خدای د وحدت د علم د حاصلولو لپاره د يو کامل پير لارښوونه ډېر ضروري کاردی. د خپلې دې مدعا د اثبات لپاره به هغه دا حديث شريف وړاندې کاوه:

« انسان که په سوريا ، ايران يا چين کې دی د هغه لپاره دا خبره لازمه ده، چې هغه د يوه مناسب لارښوونکي په لټه شي. څوک چې لارښوونکی نه لري هغه هېڅ عقيده نه لري ،صحيح لارښوونکی هغه دی، چې خلک د خدای لوري ته بيايي او هغوی د مادي بندونو څخه خلاصوي په يو قوم کې يو شيخ په يو لوی قوم کې د يو پيغمبر حيثيت لري».

مونږ په صحيح ډول دا فيصله نه شو کولای، چې دا پورته حقيقتاً د پيغمبر خبرې دي ليکن بايزيد په دې خبرو پخه عقيده لرله او په دې حديثونو د بايزيد نه پخوانيو صوفيانو هم ډېرې حوالې ورکړې دي.

بايزيد شيخ ته دومره اهميت ورکوي، چې وايي: د شيخ تابعداري عيناً د پيغمبر تابعداري ده. د بايزيد په عقيده رښتنی شيخ هغه دی ،چې خپل مريدان د رياضيت د دورې نه وروسته ورو ورو د خدای د وحدت وروستي پړاو ته ورسوي. د هغه په فکر دا درجې خدای ته د رسېدلو پورې دي: شريعت، طريقت، حقيقت، معرفت، قربت، وصلت، وحدت او سکونت د مذهبي پوهانو د ټاکلو قوانينو د پيروی نوم شريعت دی. د طريقت مطلب د مادي هوسونو مغلوبول او خپل ځان د فرشتو په شان په عبادت مصروفول دي. د حقيقت مطلب بې له خدای څخه د نورو خيالونو له زړه څخه وېستل او يوازې د خدای (ج) د ذات او د هغه د جمال فکر کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. د معرفت مطلب د خدای(ج) موجودیت ته په زړه کې ځای ورکول او د دلیل په رڼا کې د خدای موندل دي.

د قربت مطلب په کایناتو کې د خدايي نغمو اورېدل او په هغو ځان پوهول دي. د وحدت مطلب خپل ځان له هر شی څخه جلا ساتل او په هره معامله کې يوازې له خدای (ج) څخه مرسته غوښتل دي. د توحيد مطلب ځان د خدای (ج) په ذات کې ورکول او د خپل تعريف نه ځان ژغورل دي. د پورته اتو منزلونو څخه څلور يعنې شريعت، طريقت، حقيقت او معرفت په صوفيانو کې عموميت لري او پاتې څلور يعنې قربت، وصلت، وحدت او سکونت کې څه هم په ظاهر کې نوي نومونه لري ليکن په حقيقت کې دا منزلونه له فنا او بقا څخه جلا شيان نه دي.

بايزيد وايي: چې زه د دې منزلونو وروستی ځگې پوړۍ ته رسيدلی يم او هرې خواته چې ګورم نو بې د خدای نه بل شی نه وينم ماته يې د هغه له ذات څخه بل هېڅ شی نه ښکاري او نه زه بې د هغه د عظمت له نغمو څخه بل کوم شی اورېدلی شم.

دبايزيد د تعليمونو لنډيز:

هرکله چې بايزيد خپل ځان په دغه راز لوړ مقام کې وليد؛ نو هغه نورو خلکو ته داسې وويل: «هر څوک چې ماته راشي او زما د نګرانۍ لاندې روحاني رياضتونه وکړي او د قرآن کريم په اصولو عمل وکړي او د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم د حديثونو او د وليانو او صوفيانو او د رسېدلو خلکو د وينا ګانو پيروي وکړي. نو هغه به د خدای په فضل د توحيد لوړ مقام ته ورسېږي او د خدای(ج) يو سپېڅلی بنده به ور څخه جوړ شي.

بايزيد د خپلو تعليمونو خلاصه او لنډيز داسې بيانوي:

د مريدانو لپاره اول دا خبره لازمه ده، چې د ټولو غير قانوني شيانو څخه ځان وژغوري او هغوی بايد لږ وخوري، لږ وڅښي او بې ځايه مصارف ونه کړي. لږې خبرې وکړي او له بدو خبرو او ښکنځولو څخه ځان وساتي او په شپه کې خدای(ج) ياد کړي او که مريد ته خوب ورشي نو هغه دې په اړخ باندې پريوزې او چې يو پاو شپه پاتې شي نو پاڅېده او اودس دې وکړي د خدای په شکرانه کې دې دوه رکعته لمونځ دې وکړي او خپل لاړښوونکي ته دې مخ کړي د هغه خيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تصور دې په زړه کې راولي او چې سهار شي نو په ډېر خلوص دې لمونځ وکړي او تل دې د ښو خلکو ملګری اوسي. له بدو او بې باکو خلکو څخه دې ډډه وکړي ،په پټ ډول دې تل ځان د خدای په عبادت کې مصروف ساتي او تر څو چې د توحید حقیقي منزل ته نه وي رسیدلی تر هغې دې آرام نه کوي.

دا پورته خبرې د بایزید د تعلیمونو او فلسفې حقیقي تصویر دی دا ځرګندوي، چې بایزید ډېرې مطالعې وکړې او په ډېرو شیانو یې ځان پوه کړ او د خپل شخصیت د لوړتیا او تکمیل لپاره یې ډېر زیار و نه کښل سره ددې ټولو خبرو هغه د خدایي مرستې یادونه هم کوي بایزید وایي: چې ما په خوب کې خواجه خضر ولید یا مې د هاتف غیبي آواز واورید او یا ماته پټ الهام وشو.

د بایزید مخالفت :

د بایزید په عصر کې دده لوی دښمن اخند درویزه و ، چې هغه به د خپل استاد سید علي ترمذي سره له بایزید سره بحثونه او مناظرې کولې.

اخند درویزه یو متعصب ملا ؤ او هغه د اسلامي روایاتو او قوانینو په التزامي او ظاهري معناګانو پسې روان و او که چا به ددغو اسلامي مقرراتو له روایتي معناګانو څخه لږه بې پروا یي هم وکړه نو د اخند درویزه په خیال کې به دغه یو نوی شی ښکاربده او دغه شی به هغه له خدای څخه د انکار علامه ګڼله.

اخند درویزه هغه سړی دی، چې ده د بایزید روښان لقب په پیر تاریک بدل کړ. هغه چې کوم کتابونه لیکلي دي په هغو کې یې بایزید ته د خدای نه منکر او غیر مذهبي شخص ویلي دي او هغه کتابونه دادي: تذکرة الابرار و الاشرار او مخزن السلام اخند درویزه خپلو مریدانو ته هدایت وکړ، چې په هر ځای کې چې د بایزید لیکنې په لاس درشي هغه وسوځوی.

د چا په زړه کې چې دومره تعصب موجود وي باید د هغه د بیانونو او خبرو په منلو کې له ډېر احتیاط څخه کار واخېستل شي د ډېرې خواشینۍ وړ خبره داده ،چې هر کله اخوند درویزه په بایزید څه الزامونه لګولي دي نو په یو ځای کې یې هم د بایزید په لیکنو څه حواله نه ده ورکړې. راځی چې مونږ د اخوند درویزه هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

الزامونه چې په بایزید یې لګولي دي هغه په خپله د بایزید د تحریرونو په رڼا کې وګورو ، درویزه وایي:

۱.بایزید دا عقیده لرله ،چې د یو انسان روح د هغه د مرګ نه وروسته په بل جسم کې بېرته اچول کېږي او دا ثرګنده خبره ده، چې دا الزام غلط دی، ځکه څوک چې په قران او سنت پخه عقیده لري هغه هېڅکله د روح د تناسخ سلسله نشي منلی.

۲-د بایزید هر موجود شي او ژوندي مخلوق ته خدای وایي دا الزام د یوې غلط فهمۍ په اساس لګول شوی دی بایزید په خپله وایي: « ټول مخلوق، د کایناتو ټول ذرات او زه په خپله له خدای څخه جلا کوم بل شی نه یو».

۳.بایزید دا دعوه کوي ،چې زه خدای او رسول یم ملا درویزه وایي: « چې بایزید دا لاندې الفاظ په خپله ګوته کې لیکلي وو».

« مقوس د قدرت خاوند دی او پاک دی ،چې هغه د روڼا نړۍ د اور له نړۍ څخه جلا کړه. بایزید انصاري».

د دې الفاظو نه یوازې یو متعصب انسان په بایزید الزام لګولی شي، چې هغه د خدایي دعوه کړې ده، په هغه وخت کې دې رواج عمومیت درلود ،چې هر چا به په خپله ګوته کې یا یو بیت، یا یو آیت او یا یو متل لیکه او له هغې سره به یې خپل نوم لیکه په دې الفاظو کې بې د خدای له عظمت او خصوصیوتونو څخه بل هېڅ شی نشته او دې نه لاندې د بایزید نوم لیکل شوی دی.

په یو بل مهر کې بایزید دا الفاظ وړاندې کړي دي.

با یزید مسکین:

درویزه له دې لفظونو څخه دا مطلب واخېست ،چې بایزید ځان ته پیغمبر وایي: حال دا چې د دې لفظونو اصلي مطلب دا دی « بایزید غریب د هغو خلکو لارښوونکی چې بې لارې شوی.» کټ مټ همدا خبره په خپله د ملا درویزه تعریف هم کېدلی شي. ځکه چې ده هم د بې لارې خلکو په صحیح لارې ته راوستلو او د دې لپاره یې کار کاوه پیغمبر هم همدا کار کوي لیکن هغوی ته د خدای له خوا الهام کېږي بایزید د خپل مقصود المومنین نومي کتاب په مقدمه کې خپل ځان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تر ټولو کوچنی حقیر او کمزوری، تابعدار معرفي کړی دی نو داسې شخص به څنګه د خپل ځان لپاره د پیغمبری دعوه وکړي دا الزام بیخي درواغ دي.

۴. بایزید خلک د شرعي احکامو د منلو نه منع کول یعنې د روژې نیولو لمونځ کولو، حج کولو، زکوة ورکولو او نورو څخه. بایزید خلکو ته ددې خبرې اجازه ورکړه، چې هغوی قتلونه وکړي، د خلکو مالونه تالا کړي، زنا وکړي، شراب وڅښي، ډیري وخري، او تېرو پیغمبرانو ته ښکنځلې وکړي. دا بیخي درواغ الزامونه دي او دا ځکه چې که هغه پښتنو ته دا خبرې کړی وای نو هغوی به بایزید فی الحال وژلی وای.

د بایزید له لیکنو څخه دا حقیقت په پوره ډول ځرګندیږي، چې هغه خلکو ته په ډېر ټینګار دا ضرورت ښودلی دی، چې هغوی د مذهبي مقرراتو او اصولو پیروي وکړي

۵. بایزید د ملا سلیمان سره وکتل او ملا سلیمان له خدای(ج) څخه منکر شخص و او هغه د بایزید عقیده بیخي خرابه کړه او بایزید بیخي خدای(ج) نه منکر او بیګانه شو.

مولانا عبدالقدوس په خپله هغه مقاله کې چې د پښتو درې میاشتنی مجلې دویم ټوک دویم نمبر کې خپره شوې ده ددې خبرې کوښښ کړی دی، چې د نوموړي ملا سلیمان په راه کې احوال ولیکي په دغه مقاله کې ده ملا سلیمان، سلیمان بن حسن هندي ښودلی دی، چې د اسماعیلي فرقې مبلغ ؤاو دده پیروانو ته سلیمانیان ویل کېږي. که د اخوند درویزه په زړه کې ددې سلیمان په باره کې څه فکر وای نو ده به د خپلې عقیدې تبلیغ کړی وای لیکن د بایزید او د هغو اسمعیلیانو په لیکنو کې هېڅ کوم مناسب نه لیدل کېږي. د اسمعیلیانو اساسي عقیده تاویل دی. هغوی د قرآن کریم آیتونه فقط د یوې ښې او علامې په ډول ګڼي او یوه غیبي پټه معنی ورسره تړي او بایزید چې د قرآن کریم له آیتونو څخه کوم مطلب اخلي هغه بېخي ځرګند او ښکاره دی او نه په هغې کې کوم غیبي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټ شي وي او نه کومه بله معنی لري. د اسمعاعیلي فرقې یوه بله غټه خبره داده ،چې هغوی د امام تابعداري کوي.

د بایزید په خصوص کې شاید چا دا خیال کړی وي، چې بایزید اسماعیلي عقیده قبوله کړې ده، ځکه چې دده په پېر کامل او مرشد کې د اسمعیلي امام ځینې صفات موجود وو، لیکن د اسمعیلیانو په امام او د صوفیانو په پېر کې ډېر زیات فرق او توپېر شته دی.

۲. سربېره په ملا درویزه ځینو نور منصفانو هم بایزید بد سړی معرفي کړی دی د (دبستان مذاهب) نومي کتاب منصف لیکي، چې بایزید به د خپلو زامنو سره یو ځای لارې نیولې او مسافر به یې شکول. دغه منصف لیکي ،چې ده به له دغه مال څخه پنځمه برخه خپل بیت المال ته ورکوله او پاتې پېسې به یې په نورو مستحقو خلکو یعنې غریبانو ویشلې. په اسلام کې داړې او شکونې بېخي نه شوې کولای او داخبره امکان لري، چې د مغلو له لښکرو سره دده د مریدانو جنګونه شوي دي او په دغو جنګونو کې د دواړو خوا نه مړي او ژوبلې شوي وي او په دې لړکې تالانونه او ولجې شوي وې او په جنګ کې د ولجو او غنیمت اخېتسل روا دي.

د ایشیایي پلټنو (Asiatic Researches) ګڼه ۱۱ مخ ۳۲۳ کې لاییډن (Lyden) دفخرن الاسلام او دبستان مذاهب دځنیو برخو د ترجمې نه وروسته لیکي، چې بایزید ټېټ سړی و. په دغه لیکنه کې بایزید د اسماعیلي عقیدې پیرو ښودل شوی او دده ډېره غندنه شوې ده. دلایډن نه وروسته الفسټون (Elephantine) د بایزید په خصوص کې ډېرې سپورې او سپکې خبرې لیکلې دي.

میجر ایچ-جي-راوړټي دالفسټون په حواله وایي، چې بایزید دجوګیانو اصل منلی او د تناسخ د عقیدې پیرو شوی واو په دې اصولو بایزید ځینې خپل نور اصول ورزیات کړي وو او په هغو کې د ټولو نه ډېره د پاملرنې وړ خبره داده ،چې دمقدسو اشخاصو په ذات کې د خدای(ج) ذات موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرالف کیرو (Sir Olaf Caroe) پټان نومي کتاب منصف د راورټي د نظریاتو د تایید په لړ کې داسې لیکي، چې د بایزید ملګرو خپل ځان ته دا حق ورکړی و، چې څوک چې د نوي علم خاوندان نه وي هغه تباه او برباد کړي او د هغو جایدادونه او مالونه غصب کړي او په دې خبرو په قبیلو کې دده د سیاسي مرستیالانو حوصلې ډېرې لوړې شوې وې. سرالف سربېره په دغو خبرو دا هم وایي چې د بایزید اصول د (Kharjite) خارجیتي نومي عقیدې بېرته ژوندي کول وو.

۷. عبدالقادر بدایوني د خپل منتخب په **۲۵۲** مخ کې په دغو افواهاتو یقین کړی او بایزید یې په بدو کارونو یو مشهور او د خدای (ج) نه منکر شخص معرفي کړی دی. فرشته په خپل نومي کتاب کې لیکي چې بایزید یو هندوستاني سړی او خپل ځان ته یې د پیرروښان لقب ورکړی و هغه پښتنو ته ورغی او هغوی یې خپل مریدان کړل. که دا پورته خبرې د بایزید داصلي عقیدو او تعلیمونو سره مقایسه کړی شي نو په څرګند ډول به ورځخه دا نتیجه واخېستلی شي، چې دغو ټولو منصفانو او لیکونکو له بایزید سره ډېره بې انصافي کړې ده.

د بایزید د عصر لیکونکی شیخ فرید بخاري په خپل ذخیرة الخوانینین (Zakiratul Khwaninin) نومي کتاب مخ **۲۵** کې د بایزید ډېره ستاینه کړې او دهغه لیکنې یې ډېرې ستایلي دی. دې لیکي چې بایزید د ډېر جاذب شخصیت خاوند و، چا چې به ده سره رابطه پیدا کړه هغه به دده مرید شو هغه د قرآن کریم او سنت تبلیغونه کول دده د کرامتونو د لیدلو په اثر پاک زړي پښتانه به ده ته را ټول شول بایزید هغو ته دا حکم ورکړ، چې کوم شی جایز او روا وي د هغه پیروي وکړی او د ناجایزو او ناروا او شیانو څخه ځان وژغوری. هغه د خپل مرګ نه وروسته په خپل ځای سپېڅلي خلیفه ګان پرېښودل او هغوی د اسلام سنتو اوارکانو په حیث خلک په رښتني او سمه لار روان کړل.

(۸:۱۴-۲۵ \ ۳۰-۳۷)

۲-۴-۵- د امیر کروړ ویاړنه :

دادمنوهرسنګهـ بتره هغه انګلیسي لیکنه ده، چې په کال ۱۹۲۴ز یا ۱۳۴۳ل کې په افغانستان نومې مجله کې چاپ شوې ده. دا لیکنه له پښتو نه انګلیسي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړل شوې ده او دا په هغه وخت کې ژباړل شوې ده، چې بتره په افغانستان کې په کابل پوهنتون کې د پښتو ژبې د زده کړې په خاطر له هندوستان څخه را لېږل شوی و. ددې لیکنې په لومړي سر کې دامیر کروړ پېژندنه ده او ورپسې یې شعر ژباړل شوی او په وروستی برخه کې یې د همدې شعر ځانګړتیاوې په ګوته شوي دي او په (٦) شپږو مخونو کې چاپ شوې ده(١٤٩:٩-١٤)

۲-۴-۶-**داباسین سپېدې** :

دا هغه اثر دی، چې منوهر سنګهـ بتره له پښتو نه انګلیسي ژبې ته ژباړلی دی. دا کتاب چې اصلي لیکوال یې سلیمان لایق دی د لومړي ځل لپاره په ١٣٢٥ل کال یا ١٩٨٢زکال کې چاپ شوی او د دویم ځل لپاره بیا په ٢٠١١زکال کې په کارول باغ نوي ډیلي کې چاپ شوی دی.

دا کتاب په ١٤٩ مخونو کې په ډېره ساده او خوږه ژبه ژباړل شوی، چې د هر لوستونکي زړه کېږي چې ویې لولي.(٢٠)

۲-۴-۷- **په افغانستان کې کړکېچ** :

داد ښاغلي منوهرسنګهـ بتره هغه لیکنه ده، چې په هندي ژبه لیکل شوې ده او د پنجابي ټربیون په نامه یوه ورځپاڼه کې په ٢٠٠٩زکال د فبروری په ٢٠ نېټه چاپ شوې ده، لکه څرنګه چې وویل شول دا لیکنه په هندي ژبه لیکل شوې ده نو موږ یې دلته یوازې سرلیک راوړ او ددې لیکنې له ژباړې څخه عاجزه یو.(۴)

۲-۴-۸- **بزکشي**:

بزکشي د منوهر سنګهـ بتره هغه چاپ شوې لیکنه ده، چې په هندي ژبه لیکل شوې ده، خو له بده مرغه موږ ته ددې اثر یا کتاب نوم نه دی څرګند، چې په کوم اثر کې چاپ شوې ده. یوازې یې موږ ته دوه پاڼې په لاس راغلې دي او دا په دوو مخونو کې چاپ شوې لیکنه ده.(١٥)

۲-۴-۹-**له کافرستان څخه تر نورستان پورې** :

دا د ښاغلي منوهر سنګهـ بتره په هندي ژبه لیکل شوې لیکنه ده، چې په (لویه زمانه) ورځپاڼه کې په ١٩٩٢زکال د جون په ٢۴مه نېټه چاپ شوې ده او همدا رنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا لیکنه په یوه بل اثر کې چې نوم یې لاس ته نه دی راغلی په درو (۳) مخونو کې چاپ شوې ده.(۴:۵)

۲-۴-۱۰- یو یتیم ماشوم (An Orphans ID):

دا دعبدالروف بېنوا یو ښایسته شعردی، چې منوهرسنګهـ بتره په انګلیسي ژبه ژباړلی دی او د (LMES) په نامه یوه ورځپاڼه کې چاپ شوی دی.
دغه ورځپاڼه په ۱۹۲۳ز کال کې د دسمبر په ۲۲مه نېټه په دې ورځپاڼه کې چاپ شوې ده .(۸)

۲-۴-۱۱- تش :

دا د سید شمس الدین مجروح پښتو شعردی، چې منوهر سنګهـ بتره په انګلیسي ژبه ژباړلی دی او په یوه اثر کې چې له بده مرغه یې نوم موږ ته په لاس نه دی راغلی په ۱۹۸۲ز کال کې چاپ شوی دی.(۱۲)

دا و د ښاغلي منوهر سنګهـ بتره هغه چاپ شوي آثار، چې ما د ښاغلي استاد هېواد مل او رفیع الله نیازي په مرسته تر خپل وسه پورې پیدا کړې وو او په دې تیزس کې مې ذکر کړل.

بتره په همدې ډول نورې هم زیاتې په پښتو ، انګلیسي، هسپانوي، اردو او هندي ژبه لیکنې لري، چې په آثارو ، ورځپاڼو او مجلو کې چاپ شوي دي.

۲-۵- ناچاپ آثار:

ښاغلی منوهر سنګهـ بتره چې د هندوستان له تکړه لیکوالانو او ژورنالیستانو څخه ګڼل کېږي. نه یوازې دا چې چاپ شوي آثار لري، بلکې ډېرې ناچاپ لیکنې هم لري، چې تر اوسه په کوم اثر یا رسنۍ کې نه دي چاپ شوي او اوس د دې وخت را رسیدلی دی، چې زه یې په خپل تیزس کې راولم او چاپ یې کړم.

دا لیکنې د دې ښکارونديي کوي، چې ښاغلی بترا تر نن ورځې پورې چې د ناروغی په بستر کې پروت دی، قلم یې له لاسه نه دی غورځولی او خپل کوښښ یې کړی دی او دا په خپله دده مینه له قلم، کتاب او پښتو سره ښيي.نو دا ده اوس په ترتیب او په پرله پسې توګه یې دلته ذکرکوم اوراوړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵-۱- دافغانستان په بیا ودانۍ کې د هند برخه :

دا یوه انګلیسي لیکنه ده، چې په ۲۰۱۱ز کال کې د بترا په قلم لیکل شوې ده.
دا لیکنه په کوم اثر، ورځپاڼه او مجله کې نه ده چاپ شوې، خو یوازې د آل انډیا د بهرنیو نشراتو په ټولو څانګو کې ویل شوې ده(۱۰).

۲-۵-۲-په افغانستان باندې د ترهګرو توره وریځ :

دا دمنوهر سنګهـ بتره په هندي ژبه یوه لیکنه ده، چې تر اوسه نه ده چاپ شوې او دا لیکنه دده په خپلو یادښتونو کې موجوده ده(۲).
نو اوس دلته د بتره ټولې هغه لیکنې را اخلو، چې چاپ شوي نه دي او په ترتیب سره یې یو تربله لیکو، چې په دې کې زیاتره هغه لیکنې دي چې په خپله له بتره صیب سره موجودې وې. تر څو تاسو هم ګټه ترې واخلئ.

۲-۵-۳-دهندیانواوپښتنوترمنځ ټینګه دوستي:

د هندیانو او د پښتنو ترمنځ سیاسي او کلتوري مناسبات د تواریخ د اوږدو کې روان دي ددغو روابطو رڼې پلوشې تر اوسه پورې ددغو ملتونو په زړونو باندې غورځېږي او روښانه کوي یې. په هند باندې ډېرو پښتنو پاچاهانو حکومتونه کړي دي او په دې ترڅ کې د خلکو ګډ کلتور منځ ته راغلی دی. د پښتنو زاړه آثار د هند د کلتوري میراث یوه شتمنه برخه ګرځېدلې ده.
قطب مینار په ډیلي کې د پاچا قطب الدین له خوا جوړ شوی دی له هغه څخه مخکې محمد غوري د ډیلي په مهرولي کې قوت الاسلام نومي جومات ودان کړی و دا دواړه آثار نن ورځ هم قایم دي او د هندیانو او د پښتنو د روابطو نماینده ګي کوي.
له قطب الدین څخه وروسته د غوري کورنۍ هغه پښتانه پاچاهان تېر شوي دي، چې په هغوی کی ملکه راضیه بیګم هم شامله ده. هغه د هند په تواریخ کې یو لوړ مقام لري.
د سلطان شمس الدین شمس په مړینه هغه په قوت الاسلام نومي جومات کې ښخ کړی شو د هغه په دوره کې د حوض خاص او حوض شمسي او نورو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرد چاپېره لوی لوی باغونه او د تفریح ځایونه جوړ کړی شول، چې خلکو به ډیلي د عرب آباد په نامه یاداوه.

له سلطان ناصر الدین څخه وروسته دده یوه وزیر غیاث الدین بلبن په تخت کېښناست هغه د بیتي نظام الدین تر څنګ په کلا کې یو سور محل جوړ کړ، چې خلکو به دا ځای د غیاث پور په نامه یاداوه.

د غلجي کورنۍ پاچا سلطان علاوالدین غلجي د سیري په نوم یو لوی ښار ودان کړ، چې دد غه ښار کې د ورانو او نړېدلو کنډرونو او کنډوالو آثار اوس هم لیدل کېږي.

له هغه سره نږدې د کلتوري پروګرامونو لپاره یو لوی تالارهم جوړ شوی دی، چې د سیري ښاریې یونامتو او مشهور ښارد یادولو وړ او لافاني ګرځولی دی.

دغه پاچا د قوت الاسلام علایي جومات دروازه هم جوړه کړه او د جومات په لمر پریواته خوا کې یې محل هم تیار کړو.

حوض خاص ددې پاچا یادګار دی، چې اوس یې په هند کې د تروستانو د پاره د یوه ډېرښه په زړه پورې ځای په حیث وده موندلې ده او ترنن ورځې پورې نور ډېر پرمختګونه هلته کېږي.

تخلق پښتنو دریم ډیلي د تخلق اباد په نوم ودان کړی و. سلطان غیاث الدین تخلق ددغه ښار ودانونکی و. دده مقبره او د کلا دیوالونه اوس هم د یادګار په توګه موجود دي.

څلورم ډیلي چې د جهان پناه په نامه یې شهرت وموند د تخلق پښتنو دویم پاچا محمد تخلق ودان کړی و چراغ ډیلي، مسجد بېګم پور او نورې ودانۍ د هغه ډیلي یادګارونه دي.

د فیروز شاه تخلق له خوا پنځم ډیلي فیروز آباد کې جوړ شو دا ډیلي د زاړه ډیلي د باړه هندوراو څخه تر نوي ډیلي پورې خپور دی. له ډیلي دروازې څخه د باندې کابلي دروازه ده. د فیروز شاه د کوټیلی کنډرونه اوس هم موجود دي. په باړه هندو راو کې قدم شریف د فیروز آباد یادګار دی، چې هلته د فیروز شاه تخلق د زوی شهزاده فتح خان قبر هم موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم ډيلي دغياث الدين بلبن له خوا دنظام الدين اوليا له درګاه سره نږدې جوړ کړی شو ، چې دغياث پور په نامه يادېده.

اووم ډيلي هم غوري پښتنو ودان کړو. د پښتنو له خوا جوړ شوي ښارونه او يادګارونه زمونږ د دوارو هېوادونو نږدې مناسبات په ښه شان سره ښيي. قطب مينار ډېر مشهور يادګاردی دا ۳۳۸فټه جګوالی لري. ددې مينار په لومړي منزل کې د قران کريم آيتونه کښل شوي دي. سلطان بهلول لودي دا مينار ترميم کړ. ددې په هر منزل کې ډول ډول نقشونه جوړ شوي دي.

له مهرولي سره نږدې د سلطان ناصر الدين محمود بن شمس الدين الشمس قبر دی د سلطان غياث الدين شانداره مقبره چې اوس ودانه شوې ده له مهرولي سره نږدې ده.

زمردپور اوس د نوي ډيلي برخه ګرځېدلې ده دا کلی دغوري پښتنو د وخت او عصر دی. په دې کلي کې له ډېرو او چونې څخه جوړ پنځه برجونه دي او په دغو برجونو کې ډېر قبرونه هم شته. د زمرد پور په څنګ کې د لنګرخان پښتون مقبره ده دا هم د غوري پښتنو يادګار دی .

د تخلق کلا ته نږدې هزارستون نومي عمارت پروت دی، چې سلطان محمد تخلق ودان کړی و د شارع بدر چهاچی په وينا دا يو ډېر ښکلی اونفيس عمارت و.

د حضرت نظام الدين اوليا مقبره سلطان محمد تخلق ودانه کړې وه ، چې په پښتني طرز جوړه شوې ده.

د شيخ نصيرالدين محمود روشن چراغ دهلوي په زيارت باندې سلطان فيروزشاه تخلق ډېره عقيده لرله ده ددغه يادګار ګنبد هم ودان کړو.

د ډيلي د پير روشن چراغ زيارت ته نږدې ست پلي نومي يو ځای دی، چې په اصل کې د فيروز شاه تخلق د ښکار ځای و.

ست پلي ته نږدې کړکۍ جومات دی، چې په پخوا زمانو کې دلته د کړکۍ په نامه يو کلی و ، چې نن هم په يوه کنج کې موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اساس دغه جومات د دغه کلي په نوم مشهور شوی دی.دا جومات مربع او ځلور ګنبدې لري .دریو اړخونو ته یې په دې جومات کې په نهو ځایونو کې نهه برجونه جوړ کړي دي.

نورې ډېرې زینې هم شته. په ۱۸۵۷کال کې د انګریزانو په ضد د هند د آزادۍ لومړۍ جګړې په سلسله کې ډېر خلک په دې جومات کې راټول شوي وو ؛ تر ډېرو وختو پورې دلته خلکو به اورونه بل کړل او پخلي به یې کول.

دفیروز آباد په ښار فیروزشاه دمسافرو د استوګنې دپاره یو سل و شل سرایونه ودان کړي وو. دغه پاچا ۱۹ کاله پاچاهي وکړه. ددې مینار جامع جومات او د هغه مینار ډېر شهرت درلود.

فیروزشاه تخلق د اشوکا مینار له کوم ځای څخه راوړ او د فیروز آباد په کلا کې یې ښخ کړ او مینار زرین نوم یې ور باندې کېښود.

ددې شهزاده په سینه یوه ډبره پرته ده، چې په هغه باندې د رسول اکرم (ص) د مبارک قدم نخښه ده دا ډبره د بغداد د خلیفه له خوا سلطان فیروز شاه ته د سوغات په توګه لېږل شوی و ؛په دې زیارت کې د هند قومي شاعر حضرت شیخ محمد ابراهیم ذوق زیارت هم دی.

د فیروز شاه وزیر فیروز شاه جهان د ترکمان دروازې او سیتارام بازار په منځ کې یو عظیم الشان جومات جوړ کړی دی ،د خان جهان قبر هم په دغه جومات کې موجود دی.

دا جومات ډېر ښکلی دی دا ویل کیږي ،چې د زلزلې ، برق او تندر غونډې آفات هم دې ودانۍ ته زیان نشي رسولی د وزیر خان جهان له خوا ډېر نور جوماتونه لکه :څنګه چې د کالو سرای مسجد ، د بېګم پور مسجد ، د چوبرجي مسجد او نقد هم ودان کړی شوي دي.

د فیروز شاه د زوی محمد شاه تفلق له خوا په حوض باندې یې د خپل پلار مقبره جوړه کړه چې اوس د کنډوالې په شکل بدله شوې ده .

دلودي پښتنو یادګارونه په ښه صورت اوس هم موجود دي. د سلطان سکندر لودي مقبره ډېره شانداره ده. ددې مقبرې تر څنګه د لودي خاندان نور نامتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشخاص هم ښخ دي دا ځای د لودي باغ په نامه یادېږي او ډېر خلک د سیل لپاره هلته ځي.

د شیر شاه سوري کلاجوړول د مغل پاچا همایون له خوا پېل شوه کلا تکمیل شوه دې کلا ته خلک زړه کلا هم وایي.

ددې کلا فوسیلونه سیلم شاه سوري په چونه پاخه جوړ کړل په دې کلا کې شیر شاه سوري بې ساري عمارتونه ودان کړل.

په ۱۹۰۷م کال د پښتون پاچا حبیب الله خان په وینا ددې کلا په صحن کې یوه ځاه وکیندلی شوه.

له زړې کلا څخه یو میل لرې د عیسی خان سوري کلی دی ،چې هلته د عیسی خان سوري زیارت او جومات هم دی.

د شیر شاه سوري د پنځو کالو په حکومت کې دده د پاخه تدبیر او عدالت په برکت داسې کارونه سرته ورسول شول، چې په تواریخ کې یې مثال نه موندل کېږي .دده سیاسي شعور او باداري صلاحیت بې ساری دی.

شیرشاه د اسیا له ډېرو پوهو پاچاهانو څخه ګڼل کېږي، دده د پښتونوالی خویونه او د انسانیت لوړ خصلتونه د ډېرې ستاینې وړ دي.د شیر شاه د عدالت او انتظام نښې نښانې لا تراوسه ددې هېواد په خاوره کې موندل کېږي.

هغه یو ډېر عادل، مدبراو منتظم پاچا و. هغه د بزګرانو د حالت ښه کولو ته یې ډېرپام و. هغه نهایت متین او انصاف ښوونکی پاچا و. شیر شاه له بنګال څخه تر اباسیند پورې لوی سړک وویست د سړک په غاړو یې هر ځای مسافر خانې جوړې کړې د پستې او ډاک تیاری یې ونیولو ، باغونه، شفاخانې اومکتوبه یې هم جوړ کړل.

د شیر شاه سوري تر مړینې وروسته هغه د بهار په ساسرام کې د خپل پلار قبر ته نږدې خاورو ته وسپارل شو او هلته یې ور باندې یوه ښکلې مقبره جوړه کړه دده د قبر ګومبت یو قسم مخصوص عظمت لري دده د مرګ نه وروسته دده کشر زوی بلال خان په تخت کېښناست اود سلیم شاه لقب یې غوره کړو هغه اته کاله حکومت وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډيلي سليم ګړهـ کلا دده له يادګارونو څخه ده ،د مړينې وروسته هغه هم په ساسرام کې ښخ شو.

له دغو خبرو څخه په واضح ډول معلومېږي، چې د دومره نږدو اړيکو او روابطو په برکت د هنديانو او پښتنو ترمنځه ډېره راکړه ورکړه وشوه اويو او بل په ثقافت او ژوندانه باندې ژورې اغېزې وشوې.

هنديانو او په خصوصي ډول د پنجاب خلکو د پښتنو کالي اوخواړه خپل کړل د دواړو خلکو ژبو هم په يو او بل اغېزه وکړه او ډېر زيات تفاوتونه په غير ارادي توګه خلکو په خپلو ليکنو او ويناګانو کې شامل کړل. د شمالي هند وګړي د پښتنو په شان مېړانه او زړه ور دي او د يو او بل په خويونو په ښه شان سره پوهېږي.دهنديانو او افغانانو ترمنځ د دوستۍ او ملګرتيا احساسات تل ژوندي دي.

۲-۵-۴-په سويلي اسيا کې دافغانستان نوعيت :

په جغرافيايي اوتاريخي ډول افغانستان د اسيا د څرخ په حيث پېژندل کېده. ددغې لرغونې خاورې ښکلا ښکلې منظرې د شلمې پېړۍ په فضا کې ډېرې دلچسپې او حيرانوونکې ښکاريدې.

افغانستان تل له ملګرو ملتونو سره مرسته، د غېر تحريک طرفداري او د استعمار او د نژادي توپير مخالفت کړې دی. افغانستان د بې وسلې کولو داصولو له حمايت کوونکو هېوادونو څخه دی او دا په بين المللي اقتصادي همکارۍ او له سولې سره په ګډ ژوند کې اعتماد لري. ددې خبرې په پېژندلو، چې د ښکلا ښېلو هېوادو ترمنځه زياترې جګړې په اقتصادي علتونو کېږي، افغانستان له ټولو ممکنو منابعو څخه د دوستانه اقتصادي مرستې د ترلاسه کولو هڅې کړې دي.

ليکن دغه هېواد هېڅکله له مرستې تړلي کوم داسې شرطونه نه دي منلي، چې د هغه په عزت النفسۍ تجاوز وکړي او يا ددې له نيکو سياسي اصولو سره تضاد ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره د منځنۍ اسیا له کومو هېوادو سره د نږدې مناسباتو په لرلو سترو افغان مشرانو د هند، جاپان او نیپال په شان د ختیځې او د سویلي اسیا له هېوادو سره ډېر نږدې مناسبات را پیدا کړل.

فقید پاچا محمد ظاهر شاه په ۱۹۶۹ع کال د جاپان په رسمي مسافرت ولاړ او درې میاشتې وروسته د جاپاني انجینرانو یوه ډله د هریرود د پروژې د مطالعې په غرض افغانستان ته راغله او په دې پروژه کې یې له افغانستان سره مرستې پېل کړې.

د یوه اسلامي هېواد په حیث افغانستان له نورو اسلامي مملکتونو سره نږدې همکاري کړې دي، لیکن له بده مرغه تراوسه پورې د ډیورنډ د کرښې لانجه هماغسې ځای په ځای پاتې ده.

د یو شو لسیزو د ناکرارۍ سربېره افغانستان اوس د منځنۍ اسیا، سویلي اسیا او د لویدیځې اسیايي سیمې ترمنځه د یوه ځمکني پل په حیث له خپل قدرت څخه د استفادې کولو توان ځانته پیدا کړی دی. د افغانستان دې ته چمتو دی، چې د خپل مرکزیت ګټې له خپلو ګاونډیانو سره شریکې کړي.

د سیمه ییزې همکارۍ په اړه د سویلي اسیا د اتحادیې د څوکۍ د مشرانو په څوارلسمه غونډه کې د افغانستان ولسمشر ښاغلي حامد کرزي وویل:- چې «نور د افغانستان سیاسي او اقتصادي جلاتوب نه دی په کار، ددې په ځای د سیمه ییزې اقتصادي او سیاسي استحکام په خاطر د زیاتې اقتصادي همکارۍ ضرورت دی».

په همدې ډول د بهرنیو چارو وزیر ډاکټر سپانتا د سارک د وزیرانو د قونسل په غونډه کې وویل:- چې «افغانستان له خپلو ګاونډیو هېوادو سره د ترانسپورت په شبکو، د انرژۍ په وسایلو او د خلکو او د افکارو په ازادانه تګ او راتګ کې ژوره دلچسپي لري».

د ۲۰۰۵م کال په دسمبر کې په کابل کې د سیمه ییزې اقتصادي همکارۍ په اړه یوه کامیابه غونډه وشوه د ۲۰۰۶م کال په نوامبر میاشت کې همدا شان په نوي ډیلي کې یو کانفرانس جوړ شو، په دې کانفرانس کې د کانونو، صحت، د کارګرانو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني وسايلو او په وچو سيمو کې د تجارت او د ترانزيت مودې تر غور لاندې ونيولی شوې.

افغانستان د اقتصادي همکارۍ د انجمن يو فعال غړی دی او د دغه انجمن د هدفونو د ترلاسه کولو دپاره په شدت سره په کار کولو بوخت دی، څو اقتصادي ودې ته دوام ورکړي او د خلکو د ژوند معيارونه اوچت کړی شي.

د ۲۰۰۷ز کال د اپريل په مياشت کې د سارک په څوارلسمه غونډه کې افغانستان د اتم غړي په حيث ومنل شو. سارک په ۱۹۸۵ز کال کې تاسيس شوی و، چې په کې بنگله ديش، بوټان، هند، مالديوز، نيپال، پاکستان او سريلانکا شامل وو.

د ۲۰۰۵ز کال په نوامبر کې د سارک د سترو مشرانو په ډهاکه کې شوې غونډه کې افغانستان هم شامل شو دا ټول کار د هند د لومړي وزير ډاکټر منموهن سنگهه په هڅوو شو او نورو ټولو غړيو ددې پيشنهاد تاييد کړو، ځينې هېوادونه دا فکر کوي، چې افغانستان يوازې د منځنۍ اسيا برخه ده. ليکن يو شمېر زيات هېوادونه افغانستان د سويلي اسيا برخه گڼي. ځکه چې دا هېواد په تاريخي، کلتوري او جغرافيايي ډگرونو کې له سويلي اسيا سره ټينگې اړيکې لري. چين، جاپان، سويلي کوريا، ايران، امريکا او اروپايي يونين ته ددې انجمن د مشاورينو حيثيت ورکړ شوی دی.

په تاريخي تجزيه دا ورمعلومېږي، چې هند او پاکستان دواړه له افغانستان سره د ملگرتيا مناسبات غواړي د شلو کالونه په زياته موده کې د جنگ او جدل له کبله د زيان په نتيجه کې افغانستان چې له ترهگرۍ سره په مجادله کې کوم رول لوبولی دی، په سويلي اسيا کې د مصالحت او د امن د په ځای کولو دپاره ددغه هېواد له گډون څخه غير هېڅ امکان نشته.

که د سويلي اسيا مملکتونه د همکارۍ په خپلو هڅو کې بريالي شي، نو بنايي چې سارک به د اروپايي يونين او د اسياغوندې انجمنونو په نسبت هم د نفوسو په لحاظ تر ټولو نه لوی وي او که دا سې وي، نو په دې سيمه کې به د همکارۍ نوي ودوانۍ پرانزي کوم، چې دا هېوادونه زيات اقتصادي، سياسي او نظامي قدرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته هم ورسوي. هر چاته معلومه ده، چې سارک په کرهنې، کليوالي ودې، صحت، نفوسو، د ښځو او د ماشومانو ښېګړې، چاپېريال، ساينس او تکنالوجي، ترانسپورت او د انساني انکشاف په معاملو کې ډېره فعاله برخه لري. د افغانستان د سارک د غړيتوب په برکت د سويلي اسيا او د منځنۍ اسيا د سيمو ترمنځه د يوه نوي حرکت قوت را پېښ شوی دی.

افغانستان ليواله دی، چې د تجارت په اړه ښه موقع منځ ته راولي، د سيمه ييزو د اورګاډو او د سړکونو په شبکو کې شرکت و مومي د سيمه ييزو د انرژۍ په بازارونو کې د يوه مهم انډيوال حيثيت ولري ،د مخدره شيانو تجارت له منځه وباسي او د طلايي عصر د ودې مقصدونه ترلاسه کړي.

په افغانستان کې تخميناً د طبيعي ګاز سل بليون مکعب مترو ته نږدې ذخيرې دي. په اوسني حال کې هېواد اټکلاً شل ميليونه مکعب متره ګاز په کال کې پيدا کوي او دا ټول هېواد دننه استهلاک کېږي.

د يوه او د بل هېواد د سړکونو د جوړېدو په واسطه به سيمه ييز تجارت پر مخ روان شي.

پاکستان نه پرېږدي چې هند د سړک له لارې افغانستان ته صادرات وکړي نو دې قضيې سره به په جزي توګه د مجادلې د پاره هند د ديلارام او د زرنج ترمنځه له دوو سوو کيلومترو څخه زيات اوږد سړک جوړ کړ.

د سارک د غړيو هېوادو له خوا يوه داسې لوظنامه لاسليک شوې ده له کومې تر مخې چې به د تجارت يوه آزاده ساحه منځ ته راوستلې شي. ددې تر لاندې افغانستان به د منطقې يوه پراخ بازار ته ځان ورسولی شي ،چې په کې به د تجارت ترجيحي مواقع برابرې وي.

د سارک غړيو هېوادو يو لړ لوظنامې لاسليک کړې دي، چې د ترهګرۍ، د مخدره شيانو د تجارت، د ښځو او د ماشومانو د راوړلو وړلو او فعاليتونو سره مجادله وکړی شي. دوی د ترهګرۍ د پاره د پانګو د مخې نيولو او هغو د چقولو په اړه يو اضافي پروتوکول هم امضا کړی دی. د سارک په واسطه اعتماد زياتېدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. سیمه ییزې اداري منځ ته راوستلی کېدای شي، اساسي چوکاټونه تیار کېدای شي او له انکشافي مؤسسو سره په ګډه کار کېدای شي.

که په سویلي اسیا کې د افغانستان په شمول د خلکو ترمنځه تماسونه او په تجارت کې اسانتیاوې زیاتې شي نو یو نیم بلیون نفوس ترې ګټه کولای شي ټوله نړۍ ددې نه استفاده کولای شي.

دلرغونو تاریخي زمانو راهیسې افغانستان د سویلي اسیا د سلامتیا لپاره ډېر ارزښت ورډی. په نولسمه پیړۍ کې تر بریتانوي پالیسۍ لاندې د افغانستان حیثیت په هندي نیمې قارې کې د یفرستېټ یعنې د یوه بېطرفه هېواد په توګه ومنل شو.

لیکن کله چې د ثور انقلاب راغی نو له هغه وروسته په لوی شمېر کې د بې کوره شوو کسانو بهیر د پاکستان په لور روان شو او د مهاجرینو د حرکت په علت په پاکستان کې ډېر فشار را پیدا شو.

په افغانستان کې د مجاهدینو فدایي جملې زیاتې سختې او تندې شوې دي، د کومو له کبله چې ډېر ځاني تلفات کېږي د لویدیځو هېوادو ځواکونو هم په افغانستان کې موجود دي دهغوی او د مجاهدینو ترمنځه یو نه ختمېدونکي جګړه لا اوس هم روانه ده.

دا وضعیت یو شان د ټولې سویلي اسیایي د منطقې د امن او سولې د پاره خطر دی.

په دې زمانه کې په سویلي اسیا کې د کرارۍ او د امن ضرورت دی. د پاکستان او افغانستان ترمنځه او ددغو هېوادو دننه د ترهګرۍ د فعالیتونو د مخې نیولو حاجت د میلیونو خلکو د ژوند د معیار د اوچتولو مسله د هر چا پام غواړي باید په دې منطقه کې سیاستمداران او مفکرین په ګډه کار وکړي او یو ځای تفاهم منځ ته راوړي باید زړه ور او پوه افغان ملت د پوهې او یووالي مثال وګرځي.

دافغانانو ورونو او خویندو، په ویاړ د هند حکومت اعلان کړی دی ،چې په روانه میاشت کې یعنې په مارچ ۲۰۱۱ز کې افغانستان ته یو لک ټنه غله به په وړیا توګه ورکول کېږي. تل دې وي د هند او افغانستان وروالي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵-۵- د هند په علمي ادارو کې د پښتو تصنيفونه :

کله چې زه په ۱۹۲۳-۱۹۲۴ ز کال کې د لومړي ځل لپاره مې د کابل مسافرت کړی و ، نو له نورو نامتو اديبانو څخه پرته د مشهور پښتو پوهـاو نوميالی شخصيت پوهاند ښاغلي صديق الله رښتين سره هم معرفي شوی وم. د دې کتنې په دوران کې هغه ماته وويل، چې څه موده پخوا هغه د هند په ځينو علمي ادارو او کتابخانو کې پښتو نسخې کتلې وې هغه په دغو موندنو ډېر خوشحاله و. نوموړي زياته کړه، چې هغه يوازې د رامپور په رضا کتابخانه کې د پښتو څلوېښت قلمي نسخې موندلې وې. دغه شان د ډيلي د ملي ميوزيم اټکلا او د کلکتې د ايشيايي ټولنې په کتابخانو کې او يا (۷۰) نسخې دده تر سترګو لاندې راغلې وې.

څو کاله وروسته يو بل روشنفکر ښاغلي زلمي هېواد مل هم د هند مسافرت وکړ، چې لومړی مقصد يې په بېلا بېلو کتابخانو کې د پښتو د ادبي مرغلرو لټول وو. هغه د ډيلي او رامپور څخه پرته د عليګړه مسلم پوهنتون مولانا ابوالکلام ازاد لايبريري (کتابتون) د لکنهو سټېټ ارکايوز، د پټنې خدا بخش پبلک لايبريري(کتابتون) ، د بنګال ايشيا ټک لايبريري(کتابتون) ، د کلکتې وکټور يا ميوريال، د کلکتې نيشنل لايبريري(کتابتون) ، د حيدرآباد سالارجنګ ميوزيم، د دکن اور ينټيل مينيو سکرپټ لايبريري او د تخلق آباد انډين انسټيټوت اف اسلامک سټډيز ته لاړ. له دغو ادارو څخه پرته د ډيلي د پوهنتون په کتابتون کې، د ټونک په اينډ بک پرشين ريسرچ انسټيټوت او په ځينو نورو ادارو کې هم د پښتو علمي نسخې موندلی شوو.

د رامپور په رضا لايبريري کې تفسير افضليه چې مترجم يې افضل خان عمر خېل دی موجود دی، نسخه د درې کرښيزو سرو او آبي جدولونو ترمنځ په توره سياهي کښل شوې ده، خو قرآني ايات يې په سره رنګ کښلي دي. د نسخې د لومړۍ پاڼې د الف مخ پر تندي يو مربع ګلدار مهر لګيدلی دی.

د تفسيرافضليه د دويم ټوک خصوصيات کټ مټ د لومړي ټوک په شان دي.بله د علي محمد مخلص په ليک يوه تصوفي رساله ده، چې منظومې برخې هم لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رساله د پېښ او پای له خوا بشپړه ده. د نسخې په پای کې ځینې متفرق یادښتونه هم راغلي دي.

رشید البیان د عبدالرشید د نظمونو مجموعه د هنري ارزښت لرونکو نسخو په لړ کې حسابېدلی شي. دا د ډیلي موزیم په کتابتون کې موجوده ده.

همدغه شان د عبدالرشید پنځه نورې نسخې په هند کې پرتې دي، چې یوه ورځخه په رضا لایبریري (کتابتون) کې ده او یوه د تخلق آباد په انډین انسټیټوټ آف اسلامیک سټډیز کې ده.

فرحت المجتبی د بایزید روښان نسخه چې د بادشاه فرخ سیر په عهد کې لیکل شوې وه د ډیلي د میوزیم په کتابتون کې موجوده ده.

ددې خطاط ګل محمد روښاني دی. په دې کې ځای په ځای په سره رنګ عبارات هم راغلي دي. نسخه د کاتب په خط د پانو نومرې لري.

د خوشحال خان خټک فصلنامه د رضا لایبریري (کتابتون) په پښتو کولکشن کې ده، چې عناوین یې په سره رنګ دي تر بسم الله وروسته پېل یې داسې دی:

که سل سل ثنا په هغه ښایي چې ثنا یې هر څوک وایي

که څوک کوزدي که څوک پاس دي

دده واړه په سپاس دي

پانې یې داسې دي:

که تر دا څوک ښه ووایي

مرګ یې مه وه تل یې پایې

و سلام خبره تم شوه

که په بیش وه که په کم شوه

داخوند قاسم تالیف، فواید الشریعت د رضا لایبریري د پښتو کولکشن یوه برخه ده.

د لومړۍ پانې پر اول مخ یې ګلدار مربع مهر او بیا د کتابتون ریاست رامپور مهرونه ځای په ځای لګېدلې دي.

پېل یې داسې دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

عجب نور دي پيدا شوي د حضرت له خاندانه
و افغان ته راختلی تر مذله پاکه کانه

او په پای کې وايي:

قاسمه واوره په زړه يې پند کړه
په دا ځای غافل شه مه پر عمل کړه
دا دې ځای نه دی ته مسافر يې
په دا لارو تلل کړه

<u>مخزن الاسلام</u>

دا د درويزه او د نورو تاليف دی او دا د دکن په سالار جنګ موزيم کې پروت دی د نسخې په لومړۍ پاڼه د سالار جنګ ميوزيم اوږد مستطيلي مهر او بيا د منيرالملک مهرونه لګېدلي دي.

د دې پېل دا سې دی:

تر بسم الله وروسته
په نامه د حق آغاز کړم
اوس له حق سره به راز کړم

د مقصود المومنين عربي ليکوال با يزيد روښان دی او د پښتو د مترجم نوم معلوم نه دی. دا کتاب د سالار جنګ د موزيم په عربي کولکشن کې موجود دی. د عربي متن تر هرې کرښې لاندې پښتو ترجمه په سره رنګ کښلې ده.

دارزاني روښاني د لوی ديوان څو ګڼې ورځې پاڼې د ميرزا خان انصاري له ديوان سره يو ځای چاګړې ورځې ګنډلې دي. په دې کې د ارزاني ټول رباعيات راغلي دي، چې ده خپلې څو نورې رسالې په دغه شعري قالب کې ويلې دي.

د ارزاني د ديوان دغه برخه په دې رباعۍ پای ته رسيدلې ده:

که په غره دي که په رغونه
که غرڅه دي که مرغونه
وا ړه ښاد د حق په ياد دي
که شاهان دي په توغونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رضا لایبریري په پښتو کولکشن کې د بابو جان د کلیاتو مجموعه یونایاب شی دی، چې له ۳۱۲ پاڼو څخه جمله دي، د نسخې په منځ کې عناوین، نومونه او آیتونه په سره رنګ کښل شوي دي.

لومړی دفتر یې ۷۲ پاڼې دی په کوم کې چې الف نامه، حمد، نعت، د اصحابو کبار و محامد، مدرح شاه اورنګ، فصل توحید باري تعالی، باب در بیان ایمان او فرایض، فصل وصف رسولان و پادشاهان، قصه مریم اونور راغلي دي.

ددویم دفتر د ۷۲ مې پاڼې د (ب) مخ پای کې شروع شوی او د ۱۲۱ پاڼې د دویم مخ په نیمایي کې پای ته رسیدلی دی. په دې برخه کې د پیغمبرانو قصې ،فقهي او دیني مسایل د اشعارو په بڼه بیان شوي دي. د ۱۲۱ پاڼې د دویم مخ په نیمایي کې قصیده سریاني پیل شوې او په ۱۲۹ پاڼه کې پای ته رسیدلې ده او دا سې متفرق اشعار او حکایات راغلي دي ،چې یو هم په کې د یوسف – زلیخا لنډه قصه ده پیل یې تر (بسم الله) وروسته دا سې دی:

د الف له برکته مرحمت کړه
ب ، بندګي مې کړه مقبوله عنایت کړه
ت ، تایب مې کړه له غیره
ث، ثواب مې فضلیت کړه
ج، جمال راته جلوه کړه
ح، ح لم مې خاصیت کړه

پای یې دا سې دی:

قناعت توکل نقش د فقیری دی
بل هماشی رحلت نه کاله کړنګه
قدم په (سمه) لار ږده بابو جانه
ګوندې خدای دې خاتمه نه کاندي ړنګه

د حمید الله دیوان د ډیلي په میوزیم کې پروت دی: چې په اتیاو پاڼو کې پای ته رسیدلی دی خطاط یې ګل محمد پېښوری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان خټک کلیات (لومړی ټوک) په رضا کتابخانه کې موندل کېږي نسخه د تذهیب او هنري ښېګڼو له پلوه لوړ معیار لري د نسخې تر ۲۸۲مخ پورې رباعیات لیکل شوي دي. په نسخه باندې ځوځایه د کتابخانې ریاست مهرونه لګیدلي دي.

تر بسم الله وروسته یې پېل داسې دی:

که واړه خلق ثنا د خدای کا
نور هر څه پرېږدي خو د های های کا
ثنا یې ډېره ده تر حسابه تېره ده
څوک به یې کومه ثنا په ځای کا

پای دادی:

په یوه نفس الوځي چې عنقا د رومي څو کاله
دی میوه د هغه باغ خوري چې یې ونه
چې په دا مشکل خبر شي نانهاله
ځان به خلاص کا له جنجاله

د خوشحال خان خټک د کلیاتو دویم ټوک هم په رضا کتابخانه کې موندل کېږي. د نسخې پېل له غزلو شوی دی د نسخې په حاشیو کې هم په ډېر ښکلي هنري نستعلیق خط د خان ټوټې او غزلې لیکل شوي دي. پر نسخه د کتابخانې ریاست رامپور مهرونه لګېدلي دي.

تر بسم الله وروسته یې پېل داسې دی:

صورت ګر چې شه صورت په دیوال ساز کا
کل عالم یې په صفت زبان دراز کا

پای یې داسې دی:

پاک دی که ناپاک دی د خپل ځان ثنا صفت کا
خوش له خپله ځانه په خپل کار کې فراغت کا
هېڅوک محتاج نه دي چې به غوږ په نصیحت کا
خپل غرض ته ګوري کار د زړه په مصلحت کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې فضولي کړی دم بخود او سه خوشحاله

دخوشحال خان خټک د کلیاتو نسخه په دوو برخو کې تنظیم شوې ده. په لومړۍ برخه کې غزلیات، مربع، مخمسات، ترکیب بند او نور متفرق اشعار دي په دویمه برخه کې قصاید ، مثنوي او رباعیات راغلي دي.

ددولت دیوان نسخه یې هم په رضا کتابخانه کې ساتلې شوې ده. دا په دوو دفترونو کې ترتیب شوې ده. د پېل له خوا بشپړه ده خو د پای له خوا ناقصه ده.

پېل یې تر بسم الله وروسته داسې دی:

ای کریمه، ای رحیمه، ای رحمانه
ای ستاره، ای غفاره، ای سبحانه
ای خالقه، ای رازقه، ای مالکه
ای روفه، ای معروفه مستعمانه

پای یې داسې دی:

ښه عمل به یې شاهد مه روی دلبر کا
تر ابده به یې مل همدم غمخور شي
په دیدن به یې خوښ ناست او سي بیغم تل
پرې مشفق به تر فرزنده هم ترمور شي

د هند په کتابخانو کې د پښتو د ادب ډېرې مرغلرې پرتې دي. که موقع را برابره شوه ؛نو دداسې نورو الماسو او جواهراتو نمونې به تاسو په خدمت کې وړاندې کړم. زه د ښاغلي زلمی هېواد مل د هڅو ستاینه کوم چا چې د داسې ارزښت ناکو ادبي نسخو په اړه پلټنه کړې ده او نسخې یې نړۍ ته وړاندې کړې دي.

۲-۵-۲- دآل انډیا راډیودپښتوپروګرامونودشپیتوکلونوسفر:

دتاریخ په اوږدو کې دهنداوافغانستان ډېر نږدې مناسبات تېر دي ددغو دواړو هېوادونو ترمنځه د فن او کلتور په ډګر کې همکاري او نږدې والی د دوو ملتونو د خوښۍ او خوشحالۍ موجب ګرځېدلی دی. ددواړو هېوادونو ملي ارمانونه یو شان پاتې شوي دي. دواړه د خارجي غلبې او استعمار په ضد له مجادلې څخه پرته د خپلو ملتونو د اقتصادي ودې او پرمختګ په کارونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوخت پاتې شوي دي. د هند په نیمه قاره کې ځای په ځای د پښتنو بې شمېره آثار او یادګارونه موندل کېږي.

په افغانستان کې هم د بوډا ډېر زاړه آثار د دواړو هېوادونو د ګډ میراث یاد تازه کوي. آریانا د افغانستان بل نوم دی او په هغه خاوره زمونږ ګډ کلتور بنسټ کېښودل شو.

ښایي چې ددغو ټینګو اړیکو په علت او د نږدې دوستۍ په پېروۍ د آل انډیا راډیو د خارجي نشریاتو په څانګه کې تر ټولو نه اول په پښتو پروګرامونو پېل وشو، فعلاً د پښتو د پروګرامونو له معرفي کولو سره په دې هېواد کې د خارجي نشریاتو پېل وشو. دا په ۱۹۳۹ز کال کې وه، چې پښتو پروګرامونه د آل انډیا راډیو له سټوډیو ګانو څخه د افغانستان او د پښتونخوا په پیاوړي سیمه کې زموږ پښتنو ورونو غوږونو ته ورسېدل او دا کار تر اوسه پورې په سپېڅلو احساساتو او نیکو ارمانونو په درنه توګه روان دي.

ددغو خپرونو په برکت زمونږ ګډ ثقافت او ژوندانه باندې ژورې اغېزې شوي دي. زموږ دواړو ملتونو له یوه او بل سره د انسان دوستۍ، تراحم، سولې او شرافت په اساس کړه وړه کړې دي. او د آل انډیا راډیو پښتو څانګې د همدغو احساساتو ترجماني کړې ده.

ددغو خپرونو د هند د پښتنو د پاره د دوستۍ تلوسو د هنداري کار کړی دی د تېرو نهه پنځوسو کلونو راهیسې د آل انډیا راډیو د پښتو څانګې د افغانستان د خیر او عافیت دعاګانې کړي دي.

آل انډیا راډیو د خبرونو په ډګر کې ډېر شهرت ترلاسه کړی دی. ددې شبکې له خوا نشر کړی شوي خبرونه تل ریښتني او اتحاد وړ منل شوي دي. د پښتو څانګې په هڅو خپلو پښتنو ملګرو او ورونو ته د حقیقي او ریښتني پېښو احوال ورکول ددې څانګې لویه وظیفه ګڼل شوې ده. له خبرونو څخه پرته په روانو واقعاتو څېړنې او تبصرې د پروګرامونو مهمه برخه پاتې شوې ده.

یوه بله د پاملرنې وړ خبره ، د مجلو او ورځپاڼو د سرمقالو په اساس له اخباري تبصرو سره اړه لري. د هندي او اسلامي اخترونو نمانځنې، په دیني او روحاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضامينو دافکارو څرګندونې او د قران کريم تلاوتونه د پښتو څانګې له عادي او جدي کارونو څخه دي.

د پښتو پروګرامونو د خپرونو په ساعتو کې څو ځله تبديلي راغلې دي، ليکن اوس هره ورځ د سهار او ماښام له خوا دوه ساعته خپرونې کېږي له يو څو کالو راهيسې همدغه مهال ويش روان دی، په دغو خپرونو کې موسيقۍ ته مخصوص ځای ورکړل شوی دی. د هندي فلمي سندرو او بزمي اشعارو سره سره پښتو سندرو هم لوړ مقام حاصل کړی دی.

پښتو څانګه د هنر او ادب او نور تربيوي او اختصاصي او معلوماتي پروګرامونه هم لري، چې زياتره د پښتو څانګې غړي په خپله ليکي.

کله چې زه په ۱۹۵۴ز کال کې د آل انډيا راډيو په خارجي نشراتو کې شامل شوم نو زما په ياد دي ،چې د پښتو څانګې مشري د ښاغلي انوار الحق ګران په غاړه وه، چې يو صلاحيت لرونکی او تحرک سړی و. ښاغلي سراج الحق ګران او عيسی خان جاله وان دده له مرستيالانو څخه وو. د نورو غړيو په جمله کې ښاغلي جمناداس تلوار، کشوري لال تلوار، چکرورتي کپور، تربيني لال کپور، هر بهګوان ملهوترا ، اچرج سنګهه هوړه، ولي محمد بابر، وزير چند او ځينې نور سړي هم وو، چې چا خپل ژوند پښتو پروګرامونو ته وقف کړی و. دوی ټولو د پښتو ژبې او ادب په غني کولو کې لويه برخه اچولې وه. د ښاغلي ګران او دده خپلوانو له هند څخه له تګ څخه وروسته ښاغلو ننګ يوسفزی، غلام غوث خيبري، ضامن مومند ، عبدالعلي ارغنداوي، عبدالکريم محب، ثنا الله خان، ماليا ، سيار او نورو د آل انډيا راډيو په پښتو څانګه کې وظيفه په ځای کوله.

له نيکمرغه زه په ۱۹۶۳ز کال کې د هند حکومت له خوا د پښتو زده کړې لپاره کابل ته واستول شوم، چېرته چې ما په يوه کال کې د کابل پوهنتون د ادبياتو په پوهنځۍ کې د دې درنې ژبې علم ترلاسه کړو او د پښتو ژبې او کلتور د مينې په درياب کې لاهو شوم. د پښتو علمي کارونه زما د ژوند لويه برخه وګرځېدله.

د پوهنتون له خوا ټاکل شوو معلمينو څخه پرته چا چې زما سره د پښتو د زده کړې په کار کې مرسته وکړه، په هغو کې ځنې لوړ او سپېڅلي پښتانه اديبان او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالمان وو ، چې د هغو له جملې څخه ښاغلی صدیق الله رښتین، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، عبدالرووف بېنوا ، عزیز الرحمان صیفي، میرحسین شاه، محمد ارسلان سلیمي، مجاور احمد زیار، سعد الدین شپون، بهاوالدین مجروح او عبدالحی حبیبي ډېر د قدر وړ او ستاینې وړ شخصیتونه وو.دوی سره زما اړیکې د پښتو او پښتونولۍ پورې محدودې وې. د دوی یادونه ما له دې لپاره وکړه ، چې له دغو څخه هر چا چې وروسته د هند مسافرت وکړ، هغه د آل انډیا راډیو په پښتو خپرونو کې د خپل علم او قابلیت برخه واچوله.

ما به له هغوی سره مرکې کولې او خپرولې به مې او د دوی د افکار د خوندي ساتلو لپاره به مې ثبت کولې.

ډیلي ته په راستون کله چې د پښتو څانګې مشري ما ته را وسپارلی شوه ،نوما د اورېدونکو د خطونو او فرمایشونو پروګرام پېل کړو. اورېدونکو ډېر جوش او خوښي ښکاره کړه او هره میاشت په زرګونو لیکونه رارسیدل. دا لیونتوب د دواړو خوا وو څخه پیل شو.

اورېدونکو به پوښتنې کولې او مونږ به په هفته کې درې ځله د ځوابونو پروګرام جوړ کړ. د لیکونو یو داسې سیلاب راغی، چې تر قابو لاندې راوستل مشکل شول. وروسته ما د اورېدونکو د استفادې لپاره د اردو ژبې د یو سلو نه زیات درسونه خپاره کړل دوی لپاره به اورېدونکو ډېرې ښې خاطرې څرګندولې.

دآل انډیا راډیو په پښتو پروګرام کې کیسې، نمایشنامې یعنې فیچرونه، ډرامې، هنري او ادبي مضامین، اشعار، د ماشومانو ادبیات، معلوماتي مقالې او تفسیرونه نشر کېږي. زیات ارزښت د هندي وګړو او د افغانستان د نفوسو ترمنځه د دوستۍ د جذبې له ټینګولو ته ورکول کېږي. څه موده پخوا د علامه رابندر ناتهـ ټاګور د لیکنو په اساس به پروګرامونه ترتیب کېدل د سنسکریت د آثارو تربیتي پروګرامونه به هم وړاندې کېدل د معاصرو هندي ادیبانو آثارو ته به مناسب ځای ورکېدل او اوس هم ورکول کېږي.

په هند باندې کومو افغان پاچاهانو پاچاهي کوله او د چا مقبرې ،مسجدونه او نور یادګارونه دلته موجود دي، دهغو په باب څو ځلې پروګرامونه نشر شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، لـه هغـو سـره سره د هـنـدي جـامعې عنعنـوي اخلاقـي ارزښـتونه هم پـه دغـو پروګراموونو کې راوړل کېږي.

د پښتو څانګې په ارشيف کې په سوونو دهندي اولسي ادبياتو د کيسو ژباړې موجودې دي. ددغـې څانګې الـمـارۍ د هـنـدي فلمونـو لـه قيصـو څخـه ډکې دي د افغانستان او پښتونخوا د نوميالو شـاعرانو، ليکوالانو او قهرمانانو احوال هم په ډېرو متنونو کې ليدل کېدای شي.

دآل انډيا راډيو پښتو څانګې يو ډېر اوږد ژوند کړی دی او اوس هم په خپل مسـافرت روان دی. ډېـر بريـاليتوبونـه ددې څـانګې پـه برخـه شـوي دي. لـه ډېـرو محدوديتونو او مشکلاتو سربېره دغه څانګه د هند او افغانستان د نږدې دوستۍ او ښو مناسباتو بېرغ پورته ساتلی دی. په تېرو شلو کلونو کې ګران دوست هېواد افغانستان له ډېرو ستونزو او ربړونو سره مخامخ شوی دی هلته ډېرې وينې توی شوي دي. د خارجي مداخلت او لاسوهنې له کبله ډېر زيات زيان خلکو تـه رسـيدلی دی. د آل انډيا راډيو د پښتو څانګه دهغې مبارکې ګړۍ انتظار باسي، کله چې پـه افغانستان کې سوله بيا ځای پـه ځای شي، خلـک بـه بيا پـه خندا، هوساينې او خوشحالۍ ژوندوکړي، په فضا کې به بيا د خوږو سندو رانګازې پورتـه شي او د ملي اتڼ جوش او ذوق بـه لـيدل کـېږي. متيقـين يـم، چـې دهغـې خوښـۍ او ښـادۍ انعکاس به د آل انډيا راډيو په پښتو پروګرامونو کې په ښه شان سره کېږي.

ددغـې څـانګې مسـتقبل د ځلمـي روښـن لال ملهـوتره پـه لاس کـې ځلانـد او روښانه ښکاري خلک به راځي او ځي، نړۍ به استخدام کېږي او وبه وځي لـيکن دغـه څانګـه بـه د هـنـد او افغـانسـتـان د ښـو مناسـباتو پـه توګـه بـه قايمـه وي او ډېر پرمختګ به وکړي.

۲-۵-۷- دهنداوافغانستان مناسبات دتاريخ په منځنۍ دوره کې:

د هند او افغانستان ترمنځه مناسبات له پېړيو پېړيو راهيسې روان دي. دهند په ببلا ببلو ځايونو کې د افغانانو تاريخي آثار د هغې زمانې ياد تـل تـازه سـاتي، چې هغوی په هند کې دخپلې هستوګنې په دوران کې قايم کړي وو. تر ټولو نـه اول مونږ د هغو آثارو ذکر کوو، چې اوس هم د ټولو خلکو پـام خپلې خواتـه را کـاږي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې دورې څخه مخکې د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې د هندي پاچاهانو لکه چې د کنشک او د نورو آثار او س هم لیدل کېږي.

په ۱۱۹۲ز کال کې سلطان محمود غوري په هند باندې دویمه حمله وکړه او له دې هېواد څخه دورستنیدو نه مخکې یې قطب الدین ایبک د ډیلي د سپه سالار په حیث وټاکه.

کله چې محمود غوري ووژل شو نو قطب الدین ایبک خپل ځان د تاریخ په پاڼو کې د پاچا په حیث اعلان کړو، چې د تاریخ په پاڼو کې د غلام پاچا په نامه یادېږي.

د قوت الاسلام جومات یې ودان کړو، چې په هند کې لومړی جومات و. قطب مینار په ډیلي کې د پاچا قطب الدین له خوا جوړ شوی و .دا دواړه آثار نن هم شته او د هندیانو او د پښتنو د روابطو نماینده ګي کوي.

له قطب الدین څخه وروسته د غوري خاندان نهه پښتانه پاچاهان تېر شوي دي، چې په هغوی کې ملکه راضیه بېګم هم ده ، هغه د هند په تاریخ کې یو لوړ مقام لري.

د سلطان شمس الدین الشمس په مړینه دی په قوت الاسلام جومات کې ښخ کړی شو. دده په دوره کې د حوض خاص او حوض شمسي او له نورو آثارو څخه ګرد چاپېره لوی لوی باغونه او د تفریح ځایونه جوړ کړی شول، چې خلکو به ډیلي د طرب آباد په نامه یاداوه.

له سلطان ناصر الدین څخه وروسته دده یوه وزیر غیاث الدین بلبن پر تخت کېښناست هغه د بستي نظام الدین تر څنګ په کلا کې یو سور محل جوړ کړو، چې خلکو به دا ځای د غیاث پور په نامه یاداوه.

د غلجي کورنۍ پاچا سلطان علاوالدین غلجي د سیري په نامه یو نوی ښار ودان کړو، چې د غه ښار د ورانو او نړېدلو او کنډوالو آثار اوس هم لیدل کېږي له هغه سره نږدې د کلتوري پروګرامونو لپاره یې یو لوی تالار جوړ، چې سیري یې اوس لافاني ګرځولی دی.

دغه پاچا د مسجد قوت الاسلام علایي دروازه هم جوړه کړه .ده د جومات په لمر پریواته خوا کې خپل محل هم تیار کړو. حوض خاص ددې پاچا یادګار دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اوس هند ته د تورستانو د پاره د یوه ډېر په زړه پورې ځای په حیث وده موندلې ده او ډېر پر مختګونه هلته کېږي.

د تخلق افغانانو دریيم ډیلي د تخلق آباد په نامه ودان کړ. سلطان غیاث الدین تخلق د دغه ښار ودانونکی و دده مقبره او د کلا دیوالونه اوس هم د یادګار په توګه موجود دي.

څلورم ډیلي چې د جهان پناه په نامه شهرت وموند ، د تخلق کورنۍ د دویم پاچا محمد تخلق ودان کړی و. چراغ ډیلي جومات بېګم پور او نورې ودانۍ د هغه ډیلي یادګارونه دي.

د فیروز شاه تخلق له خوا پنځم ډیلي فیروز آباد جوړ کړی شو. دا ډیلي له زاړه ډیلي څخه تر نوي ډیلي پورې غزیدلی دی، ددې ډیلي له دروازې څخه د باندې کابلي دروازه ده د فیروز شاه د کوټلی کنډرونه اوس هم لیدل کېږي. په باړه هندوراو کې قدم شریف د فیروز آباد یادګار دی ،چې هلته د فیروز شاه تخلق د زوی شهزاده فتح خان قبر هم پروت دی.

شپږم ډیلي دغیاث الدین بلبن له خوا د نظام الدین اولیا له درګاه سره نږدې جوړ شو ، چې د غیاث پور په نامه یادېده اووم ډیلي هم غوري پښتنو ودان کړو.

د پښتنو له خوا جوړ شوي ښارونه او یادګارونه زمونږ دواړو هېوادو نږدې اړیکې په ښه شان سره ښايي. قطب مینار ډېر مشهور یادګار دی دا ۳۳۸فټه جګوالی لري ددې مینار په لومړي منزل د قران کریم ایتونه کښل شوي دي.

سلطان بهلول لودي دا مینار ه ترمیم کړ، ددې په هر منزل کې یې ډول ډول نقشونه جوړ کړي دي.

له مهرولي سره نږدې د سلطان ناصر الدین محمود بن شمس الدین الشمس قبر دی د سلطان غیاث الدین شانداره مقبره چې اوس ودانه شوې ده، له مهرولي سره نږدې ده.زمرد پور اوس د نوي ډیلي برخه ګرځېدلې ده دا کلی د غوري پښتنو د وخت او عصر کلی دی.په دې کلي کې له ډېرو او چونې څخه جوړ پنځه برجونه دي او په دغو برجونو کې ډېر قبرونه هم شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زمرد پور په ځنګ کې د لنګر خان پښتون مقبره ده ،دا هم د غوري پښتنو یادګار دی.

د تخلق کلا ته نږدې هزارستون نومي ودانۍ پرته ده، چې سلطان محمد تخلق جوړه کړې وه .د شاعر بدر چهاچې په وینا دا یوه ډېره ښکلې ودانۍ وه.

دحضرت نظام الدین اولیا مقبره سلطان محمد تخلق ودانه کړې ده، چې په پښتني طرز جوړه شوې ده. د شیخ نصر الدین محمود روشن چراغ دهلوي په زیارت باندې سلطان فیروز شاه تفلق ډېره عقیده لرله ده ددغه یادګار ګنبد هم ودان کړو.

د ډیلي د پیر روشن چراغ زیارت ته نږدې ست پله نومي یو ځای دی، چې په اصل کې د فیروز شاه تخلق د ښکار ځای و. ست پلي ته نږدې د کړکۍ جومات دی په پخوانو زمانو کې دلته د کړکۍ په نامه یو کلی و ، چې نن هم په یوه صورت موجود دی.

په دې اساس دغه جومات ددغه کلي په نوم مشهور شوی دی دا جومات مربع او څلور ګنبدې لري دریبو اړخونو ته یې درې دروازې دي او د قبلې اړخ ته یې کومه دروازه نشته. په دې جومات کې په نهو ځایونو کې نهه برجونه جوړ شوي دي او د هر برج لاندې څلور څلور ستنې لګول شوي دي.

په دې جومات کې ډېرې ستنې هم شته په ۱۸۵۷ز کال کې د انګریزانو په ضد د هند د آزادۍ د لومړۍ جګړې په سلسله کې ډېر خلک په دې جومات کې راټول شوي وو تر ډېرو وختو پورې دلته خلکو به اورونه بلول او پخلي به یې کول.

دفیروز آباد په ښار کې فیروز شاه د مسافرو د استوګنې دپاره یو سل و شل سرایونه ودان کړي وو. دې پاچا ۲۹ کاله پاچاهي وکړه.

ددې ښار جومات او مینار ډېر شهرت درلود فیروز شاه تخلق د اشوکا مینار له کوم ځای څخه راوړو او د فیروز آباد په کلا کې یې ښخ کړو او مینار زرین نوم یې ورباندې کېښود.

په باړه هندو راو کې فیروز شاه تخلق یو زیارت جوړ کړی و ، چې په کې دده د ځوی شهزاده فتح خان قبر دی ددې شهزاده په سینه یوه ډېره پرته ده، چې ورباندې د رسول اکرام (ص) د مبارک قدم نخښه ده دا ډېره د بغداد د خلیفه له خوا سلطان

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیروز شاه ته د سوغات په توګه لیږل شوی و. په دې زیارت کې د هند د نوي شاعر حضرت شیخ محمد ابراهیم ذوق زیارت هم دی.

دلودي پښتنو یادګارونه په ښه صورت کې اوس هم موجود دي د سلطان سکندر لودي مقبره ډېره شانداره ده. ددې مقبرې تر څنګه د لودي کورنۍ نور نامتو کسان هم ښخ دی. دا ځای په نوي ډیلي کې د لودي باغ په نامه یادېږي او ډېر خلک هلته د ګرځېدو لپاره ځي.

شیر شاه سوري د مغل پاچا همایون له خوا چې کومه کلا پیل شوې وه سرته ورسوله دې کلا ته خلک زړه کلا وایي، په دې کلا کې شیر شاه سوري بې ساري ودانۍ جوړې کړي.

له زړې کلا څخه یو میل لرې د عیسی خان سوري کلی دی، چې هلته د عیسی خان سوري زیارت او جومات دی.

د شیر شاه سوري په حکومت کې دده د پاخه تدبیر او عدالت په برکت دا سې کارونه سرته ورسول شول، چې په تاریخ کې یې مثال نه موندل کېږي. دده سیاسي شعور او اداري صلاحیت بې ساری دی. دده افغاني خویونه او د انسانیت لوړ خصلتونه د ډېرې ستاینې وړ دي.

هغه د بزګرانو د حالت ښه کولو ته ډېره توجه لرله شیر شاه له بنګاله تر اباسینه پورې لوی سړک وویست.

د سړک په غاړو کې یې هر ځای مسافر خانې جوړې کړې او داسې نور کارونه یې وکړل، چې د غه انسان دوستي او متانت په ښه شان سره ښیي. شیر شاه سوري تر مړینې وروسته د بهار په ساسرام کې خاورو ته وسپارل شو.

له دغو خبرو څخه په واضح ډول جوتېږي، چې د تاریخ په منځنۍ دوره کې دهند او افغانستان تر منځه د ثقافت او د فنونو په ډګر کې ډېرې ژورې او ټینګې اړیکې وې، چې انګازې یې مونږ په موجوده عصر کې هم اورو.

۲-۵-۸- دهندیانو او دپښتنو ترمنځ یووالی:

هندیان او پښتانه په ډېرو ډګرونو کې سره یووالی لري. له ډېرو پېړیو راهیسې د دوی ترمنځه سیاسي، اجتماعي او کلتوري اړیکې روانې پاتې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه ملتونه د ایمانداری، ملي غرور، مساواتو، د وطن د مینې، دفاع او ساده ګۍ په شان صفتونو باندې ویاړي. استقامت او ملي استقلال د دواړو قومونو لوی میراث دی دواړه اجتماعي عنعناتو، دودونو او مقرراتو ته ډېر ارزښت ورکوي.

په ځانګړې ډول د شمالي هند د خلکو او د پښتنو ترمنځه په احساساتي او روحاني سویه ډېر نږدې والی ښکاره کېږي. په دې ګډون کې هغه ټول شیان پراته دي، چې د دوی د فرهنګي عظمت او ملي روایاتو اساس ګڼل کېږي.

که د ژبو اړخ واخلو نو ګورو به، چې هندي او پښتو ژبې د یوه او بل سره څومره ورته والی لري او څومره یو شان لغتونه او متلونه لري. پښتو د پښتنو د ملي ژبې نوم دی او د دوی د وطن نوم دی پښتونخوا یا پښتونستان. د هندیانو ملي ژبه هندي ده او د دوی ملک دی هندوستان د دواړو قومونو خلک تور ویښته او غنمي رنګ لري او د هغو له سترګو څخه د شجاعت، زړورتیا، ملي برم او د سخا رڼا ځلېږي. که څه هم د نورو قومیتونو عناصر د پښتنو او هندیانو سره ګډ شوي دي، لکه څنګه چې له ژوندیو او محرکو ټولنو سره پېښېږي، بیا هم د دوی په قامي روح او سیاسي افکارو کې هېڅ تغیر نه دی راغلی دا ددغو دواړو قومونو د استقلال او روحي استحکام مستقله نښه ده.

هندیان او پښتانه دواړه د عزت، شرف او شخصي حریت اعلي معیار ساتي له ذلت سره هېڅ ته سر نه ټېټوي، لیکن دواړه د خپلو مشرانو ډېر عزت او احترام کوي. د هغوی اطاعت قبلوي او په ډېره عاجزۍ یې امر مني. مشرانو ته خپل حق ادا کوي او له خپلې وظیفې څخه هېڅکله ځان نه ژغوري.

د مهربانۍ او خواخوږۍ په مخ کې خپل ځان قربانوي او د هر شي له لاسه ورکولو ته حاضر وي. د هندیانو او د پښتنو په زړونو کې د ملي غرور احساس کلک او ټېنګ دی، په دوی باندې ملت او وطن له هر شي نه ګران دی دوی د خپل ملي حریت د ساتلو په لاره کې د هېڅ ډول فداکارۍ صرفه نه کوي.

د استقلال د ساتنې د هدف د ترلاسه کولو لپاره دوی سختو او پېچومو لارو څخه تېرېږي. هندیان او پښتانه په خپل ملیت خورا نازان دي. دواړه د هېڅ سلطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه مني او د حاجت د مخې نيولو لپاره هر وخت مجادلې ته چمتو وي.د پښتنو ملي شاعر خوشحال خان خټک د خپل ملت په نازېدلو ويلي وو.

د افغان په ننګ مې وتړله توره
ننګيالی د زمانې خوشحال خټک يم

هماغه شان يو هندي شاعر ويلي دي:

سب سی پیاری مجھی وطن کې ابرو هی
تلوار میری هاتهو می چلتی هر سو هی
جو بهی اس پر بد نظر ڈالی گا
وه صدیو تک اپنی دردو کو پالی گا

شرافت او غيرت د هنديانو او د پښتنو شيوه ده.
يو افغان شاعر ليکلې دي:

مغرور شو مه په دې چې افغان يمه زه
اګاه نه يمه هېڅ چې نادان يمه زه
د ځانه نه يم خبر، نه له بده حاله
والله خزان وهلی، ګلستان يمه زه

د علامه اقبال دا شعر ډېر ښکلی دی:

هندی هی هم وطن هی هندوستان همارا

د يوه هندي شاعر افکار د ملت له مينې څخه ډک له دې شعر څخه څرګندېږي، چې د يوه پښتون له دې احساساتو سره ورته والی لري.

مجهی خبر هی نه دین اور نه دنیا کی
می تو جیتا هو بس وطن کی لی
میری جان اور ایمان هی اس په نچهاور
ایثار کی ګهونټ پیتا هو بس وطن کی لی

هنديان او پښتانه د عاجزانو، فقيرانو، غريبانو او د حاجتمندانو څارنه کوي. له معيوبانو سره مرسته او مهرباني کوي، د مېلمنو هر کلی کوي. دواړه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنګ، لوړ همت او ټېنګ عزم څښتان دي ،لیکن دوی تکبر نه کوي او عجز له لاسه نه ورکوي د لوړ همت انسان له هر چا سره په ورین تندي غږېږي.

شگفته کرہ لکه لمر تندی هر چاته
چې په تله دې سیا پوش تمام جهان شي

په هندي ژبه کې دا شعر دی:

خنده پشیانی سی هر ایک سی بات کرو
کهلی دل سی مسکراو اور ملاقات کرو

هندیان او پښتانه د هیڅا غلامي نه مني دواړه په شخصي سویه د شرافت، نرمۍ او له انسانیت څخه کار اخلي، لیکن هېڅوک خپل ثقافت او ملي برم ضرر رسولو ته نه پرېږدي. په خپل ځان اعتماد لري لیکن که ځېنې غلطۍ ورڅخه پېښېږي، نو ددې اعتراف کوي.سمد ستي خپله خطا مني، تل د ترقۍ په لیاره پر مخ ځي پر هېڅا ظلم نه کوي او د ظالمانو مخه نیسي دواړه ملتونه په مساواتو کې یقین لري، هر انسان ته په درنه سترګه ګوري له خلکو سره عزیزانه سلوک کوي او له بې تکلفۍ څخه کار اخلي.

ما څو ځلې د پښتونخوا مسافرت کړی دی او له بې شمېره پښتنو سره مې کتلي دي.ما تل دا فکر کاوه ،چې هندیان او پښتانه سره یو شان خلک، یو شان افکار، احساسات او عادات لري.

یوازې د ژبې فرق و هندیان هندي او نورې ژبې وایي پښتانه زیاتره پښتو وایي نور د دوی ټول خصلتونه یو شان دي په پښتونخوا کې د ځینو مشکلاتو له کبله یو شمېر زیات پښتانه هند ته مهاجرت کولو ته اړ شول.

ځکه زموږ خوراک یو شان و زمونږ کالي یو شان، پښتني او هندي ښځې یو شان شرم او احیا لري، زمونږ کړه وړه یو شان دي، زمونږ افکار او نظریې یو شان دي، زمونږ ماشومان هېڅکله خپل ځانونه بېګانه یعنې نابلده نه ګڼي ټول پښتانه په هندي ټولنه کې د خوښۍ او خپلوی حس کوي ؛پښتانه وایي، چې سلامت اوسی، هندیان او په ځانګړي ډول پنجابیان وایي: « رکهه سائیی دی» پښتانه وایي دا ستاسو خپل کوردی هر کله راشئ هندیان وایي «آپ کا اپنا گهر هی، پهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرور آیی ګا» پښتانه وايي «خدای دې مل شه» هندیان وایي «ایشور آب کې رکهشا کری» یعنې خدای دې محفوظ ساتي.

په هند او افغانستان کې د انساني وروروليـ حس ډېر زیات لیدل کېږي. په پښتنو کې د جرګې روایت دی په هندیانو کې د پنچایت دستور دی جرګه او پنچایت چې کومې فیصلې کوي، د کلي خلکو ته هغه منظورې وي ټول وګړي د هغو تصمیمونو احترام کوي. دا د جمهوریت یو ځلاند مثال دی هندیان او پښتانه دواړه جمهوریت او انصاف خوښونکي خلک دي. دوی د ژوند تر اخري سلګۍ پورې د خپل وطن دفاع کوي.

هندیان د خپل ټاټوبي هند لپاره ځانونه قربانوي پښتانه د خپل مسکن پښتونخواه لپاره د غازیانو په شان دتورې په ترڅلو پرله پسې مجادله کوي دواړو ته خپل وطن تر ټولو فضیلتونو لوړ دی دوی د خپل مملکت د ګټې لپاره د هر څه نه تېرېږي.

ددوی دپاره وطن یوه داسې کلمه ده، چې پرې ځانونه قربانوي د دفاع په لیاره کې په سرومال لوبې کول د هندیانو او د پښتنو فطرت دی.

زلمي ولاړ توري تر ملا دي
غزا له ځي پر خپل وطن سرور کوینه
جانان مې سر په وطن کېښود

۲-۵-۹- دفخرافغان خان عبدالغفارخان په یاداوویاړکې:

کله چې پادشاه خان خان عبدالغفارخان په ۱۸۹۰م کال کې له پېښور سره نږدې داتمانزو په اشنغر کلي کې زوکړه وکړه، چاته نه وه معلومه، چې د غه هلک به یوه ورځ په نړۍ کې د انساني آزادۍ او د پښتني برم په آسمان کې د یوه ستوري په حیث وځلېږي. هغه خپل ټول ژوند د خلکو د خدمت او ښېګړې لپاره وقف کړ. هغه د هند د نیمې وچې د سرنوشت په بدلولو کې داسې برخه لرله، چې تر اوسه پورې په میلیونو خلک د هغوی یاد ته خپل سرونه ټیټوي او د یوه لوی رهبر او زعیم په حیث د هغوی احترام کوي. زه په یقین سره ویلی شم، چې څومره ایثار او قرباني پاچا خان په خپل اوږد ژوند کې وکړه. هغه په ټوله نیمه وچه کې د بل کوم قومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشـرپه برخـه ونـه شـوه.دانګلیس اسـتعمارچیانوله منګولوځخـه دنیمـې وچـې دخلکودآزادولولپاره په مبارزه کې فخرافغان نه یوازې میړانه ښکاره کړه، بلکې ټول ملت یې لـه ژورخوب ځخـه راویښ اومتحد کړو.پښتنوورته دفخرافغـان یـا دپاچا خان خطاب ورکړواوهندیان چې تراوسه پورې دسرحدي ګاندهي پـه نامـه یادوي.هغوی دلوړواخلاقوخاوند اوخپلووطنوالوته یې دلوړهمت ،ننګ اوغیرت اواسـتقلال لاربښـوونه کوله.هغـه نـه یـوازې پـه پښـتونخوا کـې دخـدایي خدمتګارانوتحریک شـروع کړ،بلکـې دهندلـه ملـي کـانګرس سـره یـې یوځـای کړو.دکوم په نتیجه چې انګریزي استعمارچیان دهند لـه نیمـې قـارې ځخـه د خپـل ټغرراټولولوته اړشول.

پاچـا خـان دهنـد دنیمـې وچـې دسیاسـي اوروحـاني مشـرپه توګـه ومنـل شو.نوموړی دعدم تشدد دعلمبرداړپه حیث مشهورشو. دی دسولې اودهم آهنګـی مرستیال اودهنددآزادۍ دجنګ سترسالارمهاتماګاندي صمیمي ملګری و.دوی دواړو دیوه اوبل لپاره ډېره مینه اواحترام درلود.هرکله چې دهندملي کـانګرس لـه ګاندهي جي سره په کومه معامله موافقه نه درلوده،نوپاچاخـان تـل دګاندهي جي په پړه ولاړپاتې شواوورسره یې مکمله مرسته وښودله ،کله چې پـه ۱۹۳۱م ع کـال کې پاچاخان تـه دکـانګرس دګونـد دریاست دقبلولوپیشنهاد وشو.نوهغه دده پـه وینـا دهغـه لـه منلوځخـه انکـاروکړ،چې هغـه یـوازې دخلکوخدمتګاردی اوورتـه ددې عهـدې ضـرورت نشـته ،لـیکن هغـه دیـوې اوږدې مـودې لپـاره دکـانګرس دکـارکوونکې کمیټې دغړي پـه توګـه پـه کـارکې بوخـت پـاتې شـو .دګاندهي جي اودپاچـا خـان ترمنځـه اخـلاص اودزړه درنښـت دومـره زیـات و ،چـې هغـوی دواړودوطن دآزادۍ په مجادله کې اوږه په اوږه دامپراتوریانوله وحشت سره ډک فعالیتونه په ځان زغمل.

خـان عبـدالغفارخان صـاحب دهنـد دنیمـې وچـې دویـش پـه بـاب دمسـلم لیـګ دغوښتنې سخت مخالفت کاوه.کله چې دکانګرس ګوند دویش پلان ومنلونوپاچا خان ورته وویل ،چې تاسومونږلیوانوته اچولي یو ،هغوی لـه شروع ځخـه ترآخره پـورې دیـوه متحـد اوسیکولرهند ارزولرله.همدغـه مقصـد دپـوره کـولولپـاره یـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخدای خدمتګارانو تحریک منځ له راوستی واوورته یې ویلي وو ،چې زه ورته یوه داسې وسله ورکوونکی یم ،چې پولیسان اوعسکران به ددې په ضد دریدلی نشي.دادرسول اکرم وسله ده ،چې تاسو ورسره بلد نه یی.هغه وسله دتحمل اودصداقت ده.دنړۍ هیڅ قوت ددې په ضد نشي دریدلی.

په دې تحریک کې دیولکونه زیات ځوانان شامل شول اوهغوی په سر ه سینه دانګریزانو ترکنترول لاندې دقوا وو ظلمونه وزغمل.دخدايي خدمتګارانو له خوا داعتصابونو په نیولو اوعدم تشدد په اساس دناوړه فعالیتونولاس ته راوتل.دپاچاخان مشر ورور ډاکټرخان صاحب ددغه تحریک سیاسي مشري کوله ،لیکن دمسلم لیګ دمشرښاغلي محمد علي جناح له خوا دده حکومت رنګ کړی شو.

د۱۹۳۰ م ع کال داپریل په درویشمه نیټه پاچا خان دمالګې دسیته اګره په علت داحتجاجونو په دوران کې دپولیسو له خوا ونیول شو.دخدايي خدمتګارانویوه ډله دپېښورپه قصه خوانۍ بازار کې راټوله پدل .انګریزانو خپلو عسکروته امروکړ ،چې په راټول شویو خلکوباندې دماشین ګڼوپه واسطه ګولۍ وچلوي.په هغه ساحه کې دوه نیم سوه بې وسلې مظاهره کوونکي کسان له ډېرې بې رحمۍ څخه په ګولیووویشتل شول.خدايي خدمتګارانو چې دپاچاخان له خوا دعدم تشدد په اصولو روزل شوي وو ،بې له تشدد دعکس العمل هغه بې انصافي وزغمله.

پاچاخان په پښتنو باندې غږوکړ ،چې ستاسو کوربربادۍ ته ولیدلی دي.ودریږئ اوداياد وساتی ،چې تاسوله کوم نسل سره اړیکې لرئ ،کله چې دکانګرس دګوند له خوا دهند دنیمې وچې دویش دمنع کولو دپېشنهادونوله منلو څخه یې انکاروکړ ،نو پاچاخان اودهغوی پیروان دپاکستان اوهند دواړو څخه خوابدي شول.لیکن کله چې له پاکستان سره شاملیدوپه باب دریفرېنډم اعلان وشو ،نو پاچا خان دهندملي کانګرس دواړو دریفرېنډم بیکاټ وکړ.په دې علت په ۱۹۴۷ ع کال کې دخیبرپښتونخوا له پاکستان سره شاملیدنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د۵ برلړ اکثریت په اساس ممکنه شوه. په دې ریفرینډم کې یوازې ۵۰،۱ فیصد خلکو درایو په ورکولو کې برخه واخیسته.

خان عبدالغفارخان صاحب د ۱۹۴۸ ع کال د فبروري په درویشمه نیټه د پاکستان د نوي مملکت د وفادارۍ لوړه وکړه، ځکه چې هغه وخت د پاکستان د اساسي قانون د جوړلو د اسمبلۍ اجلاس کیده. د هماغه کال دمی په اتمه نیټه پاچاخان لومړی قامي مخالفت ګوند جوړ کړ، چې نوم یې د پاکستان آزاد ګوند کیښود ل شو. هغه د غیرفرقه دارانه فلسفې د خپلولو تصمیم ونیولو.

لیکن د پاکستان د حکومت له خوا په فخر افغان باندې هماغه شان شک او بدګمانۍ دوام درلوده او د غه عظیم مشر د ۱۹۴۲ م څخه تر ۱۹۵۴ م پورې په کورکې بند وساتلی شو. له بند څخه په خلاصید و هغه په اساسي قانون سازه اسمبلۍ کې بیا وینا وکړه، په دې وینا کې په بابره کې د هغه د مرستیالانو د وژلو غندنه شوه.

پاچاخان دلویدیځ پاکستان دیوه یونټ د جوړلو د مخالفت له کبله څوځلې ونیول شو. د هغه د ورور ډاکټر خان صاحب له قتل څخه وروسته د حکومت له خوا سرحدي ګاندهي ته دیوه وزیرپه حیث په حکومت کې د شاملید و پیشکش وکړی شو، لیکن هغه ونه منلو. نوموړی تر ۱۹۵۷ م پورې په بندي خانه کې و او په بل کال کې بیا ونیول شو. لیکن په ۱۹۶۴ م کې دی دومره ناروغه شو، چې حکومت یې خوشې کولو ته اړ شو.

د خپلو ناروغیو په باب پاچاخان په خپل پیغام کې وویل: «زه چې کله د علاج لپاره له ملک نه بهر تلم نو هغه وخت د پاکستان د جوړید و اتلس کاله تیرشوي وو او په دې اتلسو کالو کې ما پنځلس کاله په جیل کې تیر کړي وو او پاتې درې کاله په نظربندۍ کې. زه له کوره د علاج لپاره نشوم وتلی. د قام او ولس خدمت خولویه خبره وه، زه یو خدایي خدمتګاریم او له خپل خدای سره مې دا وعده کړې ده، چې د هغه د مخلوق خدمت به کوم او ترمرګه به یې کوم. نو چې کله زما علاج مکمل شو نو ما ځان سره فکروکړو، چې په پاکستان کې خو ماله څوک د خدمت موقع نه راکوي نو دا مې بهتره وګڼله، چې زه افغانستان ته لاړشم ولې، چې هغه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ورونه دي اودا باقي عمر مې له هغو ورونو سره تیر کړم نو ځکه تا سو ته معلومه ده، چې ما دغه ۸ کاله هلته دافغانستان داولس سره په خدمت کې تیر کړل اودا سې علاقه او کلی مې پرې نښود، چې ما هلته دوروولی او قامولی پیغام دهغوی غوږونو ته نه وي رسولی.

کله چې پاچاخان په سپتمبر ۱۹۶۴م کې د پاکستان له بندي څخه خلاص شو نوهغه دخپل علاج لپاره بریتانیا ته لاړ، لیکن دوه میاشتې وروسته بیرته کابل ته راورسېدو. هلته دډېروافغانانو له خوا یې تود هرکلی وشو. دپښتو دغه سترزعیم تر۸ کالو پورې په افغانستان کې هستوګنه لرله چیرته چې ددغه درانه هېواد له خلکو سره یې مناسبات نورهم نږدې او پراخ شول.

پاچاخان صاحب په دسمبر۱۹۷۲م کې بیا پاکستان ته لاړ، چېرته چې خیبرپښتونخوا اوبلوچستان کې د نیشنل عوامي ګوند ایالتي حکومتونه جوړ شوي وو. هغه ۱۹۷۳م ع کال په نوامبر میاشت کې دصدر اعظم ذوالفقار علي بهټو د حکومت له خوا ونیول شو او فخر افغان ورته ترټولونه ناوړې حکومت په توګه بیان شو. بادشاه خان په ۱۹۸۵م کې دهند دملي کانګرس دسلمې کالیزې په نمانځلو کې دګډون لپاره هند ته تشریف یوووړل او بیا یې په ۱۹۸۷م کې دهند ترټولونه لوی اعزاز بهارت رتن په ورکېدو سره وویاړل شول. خلکو دسرحدي ګاندهي دامسافرت دیوه جشن په توګه ونمانځلو.

په ۱۹۸۸م کال کې کله چې دهند او پاکستان دنیمې قارې اودافغانستان دعوامو ترټولونه زیات درانه او پیاوړي مشرله دې فاني دنیا څخه رخصت شو، نوهغه وخت په پېښور کې په کور کې بندي و. ددوی په رضا دی دختیځ افغانستان په جلال آباد کې ښخ کړی شو او دده هدیره زموږ ټولو لپاره دزیارت ځای ګرځېدلی و. دفقید ستر مشرداعقیده وه، چې دافغانستان په خاوره کې دهغوی دتدفین له کبله دخیبرد دواړو خواو وپښتانه به کم ترکمه په احساساتي اوروحي ډول یوشي اودهغوی لرغونی تهذیب به په راتلونکي کې دلمر په شان په ټوله نړۍ باندې وځلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې د پاچاخان په باب یو شمېر کتابونه چاپ شوي دي، چې په کې د نیمې وچې له استعمار څخه د آزادۍ د ستر مشر د برخې ویاړنه هم شوې ده. په دغو کتابونو کې د ښاغلي ایک ناتهه الیمورن، راجموهن ګاندهي، چې د مهاتما ګاندهي لمسی دی، پیاري لال ډې جي تندولکر او د نهرو یادګاري موزیم او کتابتون له خوا چاپ شوې نسخې ډېرې مقبولې دي. لکه څنګه چې هرچاته معلومه ده د مهاتما ګاندهي او د سرحدي ګاندهي خان عبدالغفارخان صاحب ترمنځه ډېره نږدې والۍ او دیوه او بل لپاره ډېر احترام و.

په ۱۹۳۸ م ع کال کې پاچاخان مهاتما ګاندهي له ځان سره د اتمانزو په خپل کلي او د ایالت نورو ځایونو ته هم بوتلو. څلور ورځې په کلي کې له تېرېدو څخه وروسته دوی پېښور او نوښهره ته لاړل. هلته د اتمانزو او د پېښور په شان ګاندهي جي د خدای خدمتګارانو له سالارانو سره یوه غونډه وکړه. سالارانو ورته په یوه تحریري استقبالیه بیان کې وویل: چې مونږ ستاسو څخه متشکریو، چې تاسو مونږ ته د عدم تشدد یوه داسې وسله راکړې ده، چې له پولادو څخه د جوړ شوو وسلو په نسبت زیاته اغېزه ناکه ده. هغوی مهاتما ته یقین ورکړو، چې په عدم تشدد کې زمونږ اعتقاد مستقل او بې له شرطه دی او مونږ به تل په دې ټینګ ولاړ پاتې کیږو. ګاندهي جي ورته مبارکي وویله او ورته یې توصیه وکړه، چې که هغوی په دې عمل عقیده وکړي نو هغوی به یو نوی تاریخ جوړ کړي.

ګاندهي جي د خدای خدمتګارانو د نظم او نسق ډېره ستاینه وکړه ویې ویل: چې «ما په خپل ژوند کې داسې خاموشه او منظمې جلسې ډېرې کمې لیدلې دي.» د فخر افغان په خپلو تورو کې د ګاندهي جي دا امید پیدا شو، چې د دې د رنو او تور زنو پښتنو په ذریعه د خپل ژوندون مقصد حاصل کړي او لکه وایي: «زما دعا ده، چې پښتانه دې نه یوازې دا چې هندوستان ته آزادي وګټي بلکې د دغه آزادۍ په برکت ټولې دنیا ته د عدم تشدد دا زرین اصول ورمعرفي کړي.» یو شمېر خدایي خدمتګارانو ګاندهي جي ته وویل: مونږ منو، چې مونږ خپګان په یوه پوره ډول له خپلو زړونو څخه لرې کولای نه شو. په پوره توان لګولو هڅه به کوو، چې داسې ناتواني لرې کړو. ګاندهي جي په دې وینا خوشحاله شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاندهي جي او فخر افغان خان عبد الغفار خان دیوه او بل په ملګرتیا د صوبه سرحد د ډېرونورو ځایونو مسافرت هم وکړ او د بېلو بېلو رایو لرونکو شخصیتونو او له نورو خلکو سره د افکارو تبادله وکړه. هر ځای ته چې دوی لاړو. د هغوی هر کلي وشو او په خصوصي ډول ګاندهي جي د پښتنو په خیالاتو پوه شو او ورته یې وویل چې هغوی ته په کار دي ، چې د خپل ملک خدمت ته ملا وتړي.

فقید ښاغلی علي صادق علي د کانګرس یو لوی مشر او د هند له آزادۍ څخه وروسته د مهاراشترا او د تامل ناډو د ایالتونو والي و ، د پاچا خان د بې ساري خصوصیتونو په باب د لیکلو په ضمن کې ویلي دي ، چې سرحدي ګاندهي د هند د نیمې قارې د انګلیسانو له جنګ څخه د آزادو لود خپلو هڅو په وخت د خلکو په عمومي ویښتیا کې اغېزه ناکه برخه درلوده. د هغوی تر مشرتابه لاندې خدایي خدمتګارانو ډېرزړه ورکارونه وکړل. محترم پاچا خان یو سپیڅلی مسلمان وا و ګاندهي جي یو نیک هندو و. لیکن د دغو دواړو مشرانو افکار او نظریې یو شان وې، چې مقصد یې د ټولې نیمې وچې د خلکو د اخلاقو او له وطن سره د مینې د احساساتو ټینګول وو. د پاچا خان خپل ساده ژوند شجاعت ، نه ویرېدنه ، له شان وشوکت څخه پرهیز ، له کړاونو څخه د تیرید و چمتو والی د اسې صفتونه وو ، چې هغوی په اسانۍ سره خپلو و ګړو ته د جدوجهد الهام ورکولی شو. پاچا خان چې خپل ځان لپاره کومه سمه او ټینګه لارغوره کړه هغوی کولی شول ، چې په هغه د خپلو خلکو د انساني ورورولۍ ، مساواتو ، زغم ، رښتیا او عدم تشدد خویونه لا هم ټینګ کړي.

ښاغلي خورشید عالم خان چې د هند د خارجه وزارت مملکتي وزیر او بیا د کرناټک د ایالت والي و. د پیاوړي مشر خان عبد الغفار خان په ویاړ کې لیکلي دي ، چې هغه د خلافت د غورځنګ په دوران کې د لومړي ځل لپاره له مهاتما ګاندهي سره په تماس کې شوی و. هغوی تر ډېره حده پورې د مولانا ابو الکلام آزاد ، علي ورونو او د حکیم اجمل خان ګوندي مشرانو سره ورنږدې شول ، چې د هغوی ټولو معزز قامي مشران وو. د پاچا خان د نا راحته اجتماعي او سیاسي جدیت له کبله مقامات و د رېدل. وربا ندې محاکمه وشوه او هغوی د ۱۹۲۱م کال د سپتمبر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ولسمه نيتېه د دريو کالو تربا مشقت جزا لاندې بندي کړی شو. کله چې په ۱۹۹۲م ع کال کې د خدايي خدمتګارانو په غورځنګ پيل وکړنو هغه خپل ځان د الله پاک د خدمتګارانو په حيث وګاڼه. هغه به تربګنۍ ختمې کړې ، خپلو ماشومانو ته به تعليم ورکړي ، خپلو ښځو ته د مهربانۍ په سترګه ګوري ، دواده مصرف به کم کړي. د ظالمانو په ضد به مجادله وکړي او په مکمل ډول د عدم تشدد لاره اختيار کړي. پاچاخان د پښتنو په زړونو کې د داسې تعميري پروګرامونو د تعقيبولو جذبه راپيدکړه ، چې په واسطه يې خپل اقتصادي ، ټولنيزاو علمي حالات ښه کړی شي.

ښاغلي خورشيد عالم خان ليکلي دي ، چې پاچاخان يو پاک ديني انسان واو له دې سره سره هغه يو پوه معقول او باسيرته مشرهم و. هغه ډېر رحم دله ، زړه ور ، تخيلي او نجيب شخصيت درلوده او له دې کبله هغه نه يوازې د فخر افغان بلکې د فخر هند دبللو مستحق هم دی. مونږ ته لازمه ده ، چې د پاچاخان دافکارو ، عملونو او د اجتماعي ، اقتصادي فلسفې مطالعه وکړو او له هر ډول جګړو او مخالفتونو څخه غاړه وغړوو.

ميرمن سعيده سيد بن حميد ليکلي دي ، چې کله خان عبدالغفارخان صاحب زوکړه کړې وه ، نو پښتنو له هغې څخه مخکې له انګريزانو سره په مجادله کې پنځوس کاله تېر کړي وو. پاچاخان د يوې نامتو کورنۍ فرزند و ، چې دوه هدفونه يې درلودل. يو د خپلو خلکو ترمنځه ديووالي او بل له انګريزانو څخه د خلاصون. سربيره پر دې د خپلو هڅو له امله برتانيوانو ونشول کولی ، چې پښتانه تر خپل لاس لاندې راولي او يا هغوی د ډيورنډ د کرښې په ختيځو او سويلي برخو کې مستقيما تر خپل کنترول لاندې راولي.

د خان عبدالغفارخان صاحب له انګريزانو سره مجادله وه او د کومې په واسطه چې هغه خپله سلطه قايمه کړې وه. قبايل وو. هغه وخت په ډېرې ناآوازۍ کې ژوند کاوه. د هغه کرهنيز توليدات ډېر کم وو او تجارت يې د صفر برابرو. پښتنو نشول کولی ، چې د هند د ملي کانګرس په شان خپل کوم سياسي ګوند وچلوي. ښاغلي عبدالغفارخان صاحب په يوه ملوک الطوايفي کلتور کې له خدايي خدمتګارانو څخه له انګريزانو څخه د آزادۍ د ترلاسه کولو او د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو د او چتو لو لپاره د عدم تشدد عقیده خپله کړه.پاچا خان وویل:دیوه مسلمان یا د پښتون لپاره په عدم تشدد باندې اعتقاد کول بیخي د حیرانۍ خبره نه ده.دفخرافغان په خپل ځان کنترول او له ځانه د تېرویدو لاره غوره کړه، چې د خپلو خلکو د ښه والي او ښېګړې موقعې راپیدا کړي.

دفخرافغان فرزند خان عبدالولي خان صاحب د خپل ګران پلار په باب دلیکلو په ترڅ کې دهغه دلومړي ځل دګرفتارۍ کیسه داسې بیان کړې ده:دلومړي لوی جنګ په ختمیدو دانګریزانو حکومت دهند په مرکزي قانون سازه اسمبلۍ کې درولټ دقوانینو مسوده وړاندې کړه.هندې قام پرستانو دغې مسودې د ملک دجارایستلو په حیث هڅې وګڼلې ،ځکه چې انګریزانو ژمنه کړې وه، چې د جنګ پای ته رسیدو څخه وروسته به هېواد ته یورقم خود مختاري ورکړی شي.په ټول هند کې احتجاجي جلسې وشوې.یوه جلسه د پاچا خان په کورنۍ کلي اتمانزو کې وشوه ،کوم صدارت چې پاچا خان په خپله وکړو.نوموړی ونیول شو او هتکړۍ پرې ولګولی شوې. نوموړی له چارسده څخه تر پېښوره پورې ۱۲ میله پلې تلو ته اړ کړی شو ، کله چې دهغه له لاسونو څخه وینې څڅېدلې.کله چې د خلافت غورځنګ شروع شو ،نو دهغه په اجلاس کې افغانستان ته دهجرت غږ وشو.پاچا خان افغانستان ته په راتلو دغازي امان الله خان سره وکتل چا چې له برتانیې سره په جنګیدو هغه استعماري قدرت ته له افغانستان سره دیوې لوزنامې کولو ته اړکړی شوی و.افغانستان دیوه آزاد او خپلواک هېواد په څېر دمنل شو او دې نورو هېوادو سره ډیپلوماتیکي مناسباتو دقایمولو حق درلود.

پاچا خان لیوالـه و ،چې پښتانه دې تربګنۍ او دښمنۍ پرېږدي او خپل اختلاف دټوپک په ځای دخبرو اترو او ورورولۍ او دمینې له لیارې حل کړي.له دې څخه پرته دوی دآزادۍ اسلامیه سکول (ښوونځی)دبنسټ تیږه هم کېښودله او دوخت په تېرېدو سره نورمکتبونه هم له دې سکول سره شامل شول.متعلمین به تشویقیدل ،چې هغوی دې دحضرت رسول الله دژوند او تعلیماتو ښوونه هم ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزانو به زیږزیږ کتل ،چې څلمی پاچاخان څنګه د پښتنو په ژوند کې اصلاح ګانې کوي ،دزړودردونو رسمونو یاد کموي،دوطنوو الو په ژوند کې سادګي راپیدا کوي اوورې ورې دښمنۍ له منځه وړي.

د پښتنو ځلمي مشرد اسلامي مکتبونو په واسطه دیوې روغې ،خوشحاله اوسرې غونډۍ ټولنې د تاسیس آرزو هم لرله.انګریزان په دغه مهمه اوحساسه سیمه کې په دغو بدلونونو ډېر شکمن او خپه شول.هغوی دا سیمه له افغانستان څخه جلا کړې وه اودلته دغه سړي ترافغانستان له بادشاه سره دملګرتیا اړیکې ټینګې کړې ،هغه بادشاه چې دبریتانوي معیارونو دهغې لوی دښمن شوروي اتحاد سره ډیپلوماتیکي مناسبات قایم کړي وو.یوې خوا انګریزانو هڅې کولې ،چې دکتابونو په لیکلو دافغانانو او پښتنو په منځ کې نسلي بې اتفاقي راپیدا کړي اوله بلې خوا دغه ځلمی لګیاو ،چې دټولو پښتنو دیووالي تلقین کوي اووايي،چې دا ملت هیڅکله سره جلا کیدای نشي.انګلیسان د بېلو بېلو قبایلو لپاره دبیلوبیلو ایجنسو په قایمولو دهغو په منځ کې دبې اتفاقۍ په راپیدا کولو کې بوخت وو اوله دې برعکس دوی دیوې ونې دتنې په شان دي اوبلې بېلې قبیلې دوه ښاښونه دي.له دې کبله انګریزان افغانستان په سیاسي ډول دویشلو په خپله ناوړه لوبه کې په اداري سویه هم پاتې شول.

ښایي چې دفخرافغان مخې ته ترټولو نه لویه مسأله دپښتني ټولنې دغه قند مزاجي وه،چې هغوی په ډېرې وړوکې پاړوني هم ټوپک په لاس کې ونیو ،پاچاخان خلک دیوه اوبل لپاره احترام ،انساني خواخوږي اوپه ځانګړې ډول دعدم تشدد په مقدس اسلامي اصولو پوه کړل اوددې په نتیجه کې په پښتني ټولنه کې ډېرتغییرراغی اوپه خلکو کې له پیړیو راهسې د روانو دښمنیو د پرېښودلو تمایل وغوړېدل،ځکه چې انګریزانو دغه وضیعت نشوزغملی ،هغوی پاچاخان بندي کړواوددریو کالو لپاره یې دتوروتنبو په شا واچاوه ،چېرته چې دهغه ځان په عذاب کې و.

پاچاخان په بندي خانه کې حس کړل،چې پښتنو ته دیوې ورځپاڼې اویا دجریدې ضرورت دی.له همدې کبله دوی دپښتون نومې جریدې آغازوکړ،ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي چې غازي امان الله خان هم په دې ګام ډېر خوشحاله شو. کله چې پاچاخان بنګال ته لاړ، نو انګریزانو هغه و نیولو او د عیسویانو یوې غونډې ته دوینا کولو په الزام د دوو کالو لپاره په جیل کې واچول شو.

د ۱۹۳۵ م کال کې په سرحدي صوبه کې انتخابات وشول په کومه کې چې خدايي خدمتګارانو لوی بریالیتوب خپل لاس ته راوړ. هغه نوابانو، خانانو، خطاب لرونکو جاګیردارانو او نورو ته ماتې ورکړه. انګلیسانو صاحبزاده عبدالقیوم د وزیراعظم په چوکۍ کېښناوه، لیکن کله چې کانګرس د حکومت واګې په خپل لاس کې د نیولو تصمیم و نیولو. د صاحبزاده دوزارت په ضد د عدم تشدد قرارداد تصویب و شو او ډاکټر خان صاحب د وزیراعظم عهده سنبال کړه. له انتخاباتو څخه وروسته فخر افغان خان عبدالغفار خان صاحب ته صوبه سرحد ته د راتلو اجازه ورکړی شوه. بریتانوي مقاماتو الزام ولګاوه، چې یوازې د پاچاخان صاحب د موجودیت له کبله د صاحبزاده وزارت ماتې وخوړله. کله چې پاکستان منځ ته راغی نو ګورنرجنرال ښاغلی محمد علي جناح د ډاکټر خان صاحب وزارت ړنګ کړ او د هغه په ځای د مسلم لیګ حکومت وټاکل شو. د غه خبره بیخي له نظره وغورځولی شوه، چې ډاکټر خان صاحب ته په ایالتي اسمبلۍ کې د ۳۳ غړو مرسته وه او د مسلم لیګ یوازې ۱۷ غړي وو. بادشاه خان او د دوی ډېر همکاران و نیول شول او بیا په چارسده کې د بابړه پېښه وشوه په کومه کې چې ۲۰۰ تنه په بې رحمۍ سره په ګولیوو ویشتل شول. بادشاه خان صیب بې له کوم عدالت له محاکمې څخه د شپږو کالو تر اوږدې مودې پورې په بندي خانه کې وساتل شو او هغه ډېر وسختو او کړاونو ښکار شو.

د تاریخ له پلوه به دا خبره هیڅکله نشي هېره، چې د پاچا خان غوندې یوسپېڅلی مسلمان، د پاک زړه انسان، رښتوني وطن پالونکی او د الله پاک نیک بنده د خپل ملک د سیاستمدارانو له لاسه دومره ظلمونه او ستمونه په ځان باندې زغملو ته اړشي. دا د خواشینۍ خبره ده، چې د هند او پاکستان په نیمه وچه، په قبايلي سیمو او دګران هېواد افغانستان په ځینو سیمو کې اوس هم د تشدد او د ترهګرۍ پېښې د وینو د تویولو فعالیتونه دې بند شي او په دې ټوله سیمه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن او سوله په ځای کړی شي او په دې ساحه کې میشته ټول وګړي په امنیت او خوشحالۍ کې ژوند وکړی شي.دا سې دعا ګانې به دپاچاخان پاک روح ته تسکین ورکړي اوزما بله دعا دا وه ،چې دالله پاک دې رحم وکړي، چې دهند او افغانستان اولسونه دې دتل لپاره په نړۍ کې دورونو په شان و اوسیږي.دیوه او بل لپاره په خواخوږۍ ژوند وکړي او په هرډګر کې په سیاسي ،اقتصادي، کلتوري، معاشرتي ،تعلیمي او احساساتي ډول سره نورزیات نږدې شي ،چې په اوسني او په راتلونکي زمان کې هم ددوو ملګرو هیوادونو په شان وګڼل شي.

۲-۵-۱۰- دهند دفن اوکلتورپه ارتقا کې دپښتنوبرخه :

د هندیانو او پښتنو ترمنځ د فن او کلتور په ډګر کې نږدې مناسبات د تواریخ یوه روښانه پاڼه ده پښتنو دهندي ژوند په هره برخه کې لوی رول لوبولی دی، چې نښې نښانې یې تر اوسه پورې موجودې دي او د هغو وختونو یاد تازه کوي، کله چې ددغو دوو لویو قومونو ترمنځه مثبته همکاري په محرک ډول روانه وه.
آریانا د افغانستان بل نوم دی او په هغه خاوره زمونږ ګډ کلتور بنسټ کېښودل شو. ریګ وېدا دانسان تر ټولو نه پخوانۍ اثر دی او دا لوی کتاب یوازې د هند او افغانستان میراث نه دی ،بلکې ټوله نړۍ پرې ویاړي د هغو ورځو ګندهارا – عصري افغانستان د هغو اریاو وطن و چا چې له هندیانو سره ګډ اعتماد کړی ،اداري او ګډ عنعنات یې درلودل.
کله چې لوی (بودا) خپل پیغام نړۍ ته ورکړو هغه د هندیانو او د هغه وخت پښتنو لپاره د مساوي تسکین باعث وګرځېد اوس هم د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې دهغې زمانې بې شمېره زاړه آثار موندل کېږي په دنیا کې د بوډا تر ټولو نه جګه مجسمه په بامیانو کې ده په بګرامو کې د ډېرو او د فیل په غاښونو ښکاري اوس هم د هند او پښتونخوا د ګډ میراث یو په زړه پورې مثال دی. د تواریخ په اوږدو کې د پښتنو او د هندیانو ګډ سرنوشت د یادونې وړ خبره ده.د سکندر اعظم د راتګ له کبله یوناني کلتور د افغانستان له لیارې هند ته رسېدلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

و د باختري پاچاهانو د وخت د بلخ ښار ذکر په سنسکریت کې د باهلک په توګه راځي.

دافغانستان او دهند په ژوند کې ډېر داسې شیان چې اوس عادي ګڼل کېږي، له قدیم یونان څخه د مسافرو، فیلسوفانو، لیکوالانو او د مفکرینو په واسطه په دغه سیمه کې رسیدلي وو. دکالي او د قلم په لغتونو مونږ ټول پوهېږو، ځکه چې دا د افغاني او د هندي ژبو برخه ګرځېدلي ده. هر څوک چې د ښېلا ښېلو آریایي ژبو دجوړښت مطالعه کول غواړي، هغه ته لازمه ده، چې په افغانستان او په شمالي هند کې د هغو د مروجو ښېو له یو او بل سره مقایسه وکړي په دې ډګر کې هم مونږ د پېړیو پېړیو راهیسې د ګډ کلتور او میراث ثبوت ګورو.

یوه عظیم شخصیت جمال الدین افغاني د اسیا او د افریقا قارو ته یو نوی فکر او فلسفه وښښله د هغې په برکت د لویدیځ د غلبې ننښې نښاني له ختیځې نړۍ څخه لګیا دي. په نولسمه پېړۍ کې د آزادۍ لپاره د پښتنوالي ګولی د اسیا د خلکو لپاره د یوه روښانه مثال په توګه ثابتې شوې. هغوی به په داسې حال کې د ژوند دیموکراتیکي ښې ساتلې، له کومو سره چې داروپا د سیاست زده کونکي بلد نه وو. په جرګو کې او د سرو د آزادۍ په مفکوره کې او د قبایلو په ژوند کې همدا دیموکراسۍ تخم په ښه توګه ساتل شوي دي. په ټوله نولسمه پېړۍ کې د پښتنو د آزادۍ مبارزې د اسیایي هېوادونو د ولسونو لپاره دتشویق او د الهام باعث ګرځېدلی.

له لومړي لوی جنګ څخه وروسته افغانستان بیا د یوې آزادې هستۍ په توګه په خپلو حقوقو ټېنګار وکړ په هغه وخت کې هندي خلک هم د غلامۍ له خوب څخه د آزادۍ رڼا ته راوېښ شول هند په یو څو کالو کې د آزادۍ ناوې وګټله اوس موږ د یوې نوې ټولنې په حیث په یوه نوي اجتماعي نظام کې له پاتې نړۍ سره یو ځای پر مخ ولاړ یو. اوس هر څوک د مساواتو په اساس د خپل سرنوشت د ټاکلو په کار کې بوخت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندي کلتور له پښتونخواه څخه د صوفي بزرګانو او زلميانو په راتګ ډېر بډای شو د چشتيه صُوفي سلسلې باني غريب نواز حضرت خواجه معين الدين د افغانستان يو سوغات دی، چې په هند کې يې د يوه نوي روحاني ژوند اغاز وکړ.

ددې هېواد په زړګونو او لکونو خلک د هغوی د نېک ژوند او تعليم تر اغېزې لاندې راغلل لا تر اوسه پورې بې شمېره وګړي بېله د مذهب او دين امتياز په اجمېر شريف کې د هغوی مزار ته زيارت کوي او د خپلو آرزوګانو د پوره کولو لپاره دعاګانې ورته کوي هماغه شان بابا شيخ فريد الدين ګنج شکر هند ته د پښتونخوا تحفه ده هغوی هم د صوفيانو له چشتيه سلسلې سره اړه لري. هغوی د خواجه قطب الدين بختيار کاکي مريد او د حضرت نظام الدين اوليا مرشد و، چې په ټوله نړۍ کې يې ډېر شهرت ترلاسه کړ و د بابا شيخ فريد دومره لوی او پاک شخصيت و، چې کلام يې د سکهانو په مقدس کتاب سری ګورو ګرنتهـ صاحب کې هم ثبت دی او د ټولې نړۍ سکهان په ډېر احترام د هغه عبادت کوي.

له دغو صُوفي زعيمانو څخه پرته ډېر نور لوی او پاک شخصيتونه له پښتونخوا څخه هند ته راغلل او د يوه ګډ کلتور په ارتقا کې يې وده ورکوله.

پښتنو په هند کې د ودانيو په جوړلو ډېرې مظاهرې کولې سلطان محمد غوري په ډيلي کې قوت الاسلام نومي جومات جوړ کړ. دده جرنيل قطب الدين د قطب مينار په ودانی پېل وکړ و دا دواړه آثار تراوسه پورې موجود دي او د نړۍ له بېلا بېلو هېوادونو څخه د تورستانو د دلچسپۍ مرکزونه دي.

د قطب مينار د جوړولو کار شمس الدين الشمس پای ته رسولی و د الشمس په دوره کې د حوض خاص او حوض شمسي څخه ګرد چاپېره لوی لوی باغونه او د سيل د پاره داسې ښه د تفريح ځايونه جوړ شول، چې خلکو به ډيلي د طرب آباد په نامه يادا وه.

سلطان ناصر الدين د جمنا د سيند په غاړه يوه سپينه ماڼۍ ودانه کړه، چې نوم يې هزارستون کېښود. غياث الدين بلبن د ډيلي د بستي نظام الدين تر څنګ په کلا کې يو سور محل جوړ کړ، چې خلکو دا ځای د غياث پور په نامه هم يادا وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې د اردو ژبې باني امیر خسرو و، چې هغه په دې هېواد کې زیږېدلی ولیکن ددہ نیکه دافغانستان د بلخ له مربوطاتو څخه د یوه کلي و. اردو ژبې د هند د بېلا بېلو قامونو ترمنځه د لساني او کلتوري یووالي په ټېنګولو کې بې ساری رول لوبولی دی. امیر خسرو د غیاث الدین بلبن د دربار شاعر چې اصلاً افغان و او نیکه یې له بلخ څخه و، هند ته راغلی و.

دغلجایي کورنۍ سلطان علاو الدین غلجي په ډیلي کې د سیري په نوم یو نوی ښار ودان کړو، چې کنډرونه یې اوس هم لیدل کېږي.

دې پاچا د زړې کلا هزارستون ترمیم کړ او د مسجد قوت الاسلام علایي دروازه یې هم جوړه کړه. هغه د علایي مینار په ودانولو هم پېل وکړ، چې جګوالی یې تکیمل ته ونه رسیدو. دا مینار لا تر اوسه د قطب مینار په احاطه کې دننه موجود دی. د نظام الدین اولیا د درګاه اکثر ځایونه د همدې پاچا په وختو کې ودان شوي دي.

د فیروز شاه تخلق په دوره کې څو برجې مسجد، د ترکمان ګیټ لوی مسجد، د کوټلې مسجد، د کالو سرای مسجد، د بېګم پوري مسجد او د مالویه نګر په څنګ کې کړکۍ مسجد، دا ټول جوړ او ودان شول. د فیروز شاه کوټله د همدې پاچا کلا وه، چې اوس د هغې کلا ځینې وراني کنډوالې پاتې دي.

پاچا سکندر لودي د اګرې په خوا کې سکندر نومي ځای ودان کړو د اګرې قلا هم همدې پادشاه جوړه کړې ده، چې دغه کلا مغلو ترمیم کړه او د پښتنو د دورې نه وروسته یې دغه کلا په خپل نوم کړه د ډیلي په لودي باغونو کې د لودي خاندان د ډېرو پاچاهانو مقبرې دي، چې ډېر خلک هلته ځي او د لودي سلاطینو یاد تازه ساتي.

پاچا شېرشاه سوري د شېر ګړه په نامه یوه کلا او یو ښار ودان کړو، چې آثار یې د یوه جګ فصیل او شانداري دروازې په شکل کې موندل کېږي. شېر شاه سوري له بنګاله تر پېښوره پورې لوی د پاچاهي سړک تېر کړو، چې په هر پړاو کې یې د مسافرو لپاره ښه سرایونه ودان کړای شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ازې دا سړک د پښتنو او هندیانو ترمنځ د تګ راتګ او راکړې ورکړې لویه وسیله وګرځېده او دا شان پښتنو له هند سره فرهنګي او اجتماعي اړیکو د لا ټېنګولو لپاره لوی سامان مهیا کړو.

شېرشاه سوري به هولي او اختر یو ځای نمانځل هغه دواړه یې یو شان ګڼل او هر چاته یې ترغیب ورکړ، چې هغه دې په دواړو کې له خوښۍ سره ګډون وکړي. د دې تفصیل د شېر شاه سوانح نګار ناظم خان په ښه شان بیان کړې دي. شېر شاه دا هڅه کوله چې د هند له ټولو قامونو څخه د هېواد یو متحد قومیت جوړ کړي. همدغه راز یې پښتنو ته تل د دې خبرې تلقین کاوه ،چې ټول سره یو شی او قبایلیت په افغانیت کې مدغم کړی.

په هند کې د پښتنو له خوا جوړ کړی شوي ډېر زیات جوماتونه، کلاګانې، زیارتونه، مقبرې، باغونه، سړکونه او سرایونه موجود دي. دا د هغو فرهنګ او کلتور ته د پښتنو پایېدار سوغاتونه او یادګارونه دي ،چې په هره یوه مانۍ د پښتنو د فن او هنر چاپ پروت دی. هغوی د هند ګډ میراث په بډای کولو کې شتمنه برخه اخیستې ده. په تاریخي ډول دا دوه قومونه د یو او بل سره ډېر نږدې شوي دي.

په ادبي ډګر کې هم پښتنو په هند کې د ستاینې وړ کار کړی دی، چې ثبوت یې د پښتنو خطي نسخو کې موندل کېږي ،چې د هند په بېلا بېلو کتابخانو کې پرتې دي د دغو قلمي نسخو موجودیت زموږ دواړو هېوادو د فرهنګي همکارۍ علامه ده.

د دغو خطي نسخو مراکز د ډیلي ملي موزیم، رامپور رضا لایبریري او د بنګال ایشیا ټک سوسایټي دي. دا نسخې په علیګړهـ، لکنهو، پټنه، کلکته، حیدراباد، تونګ او نورو ځایونو کې هم پیدا کېږي.

د پښتنو لوی شخصیت خوشحال خان خټک له هند سره نږدې اړیکې درلودې. د هند په اړه یې ډېر څه لیکل او دا سې له هند سره یې فرهنګي او ادبي روابط ډېر زیات ټېنګ کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو په هر ډګر کې له دې هېواد سره مينه او علاقه ښکاره کړه او په دې کې به هېڅ مبالغه نه وي، چې د پښتنو او هنديانو کلتوري او فني علايق دومره نږدې دي، چې په دې ډول نور هېوادونه په دې سويه خپلې اړيکې نشي ساتلی، په وروستيو ورځو کې د ښاغلي سرآهنګ غوندې د موسيقۍ فنکار د دې هېواد په فرهنګ کې د يادونې وړ کار کړی دی.

په تېرو څو کلونو کې چې ګران افغانستان له ډېرو مشکلاتو سره مخامخ شوی دی په دغه وخت يو شمېر زيات پښتانه له خپلو کډو سره هند ته راغلي دي او ډېر دلته ميشت شوي دي.هغوی خپل کلتور او هنرونه له ځانه سره راوستلي دي او د يو او بل اغېزې په هر چا باندې کړې دي د فرهنګي کړه وړه او اجتماعي ژغم عمل پرله پسې روان دی.

۲-۵-۱۱- دهنداوافغانستان ترمنځ لرغوني مناسبات :

د نړۍ په دغه سيمه کې چې هند او افغانستان نومېږي ،د تېرې پېړۍ په اوايلو کې له تاريخ پر مخ آثار لټونې د لويد يځو علمي هستونو له خوا شروع شوې وې.له دغو علمي لټونو څخه دا نتيجه لاس ته راغې، چې د هند او افغانستان په خاورو کې د شپږو زرو کلونو په شاوخوا کې هنديانو مدنيت درلود.دهړپه دې سيمه کې ترتاريخ دمخه د دې سيمې مدنيت د کچهـ تر جزيره نما پورې هم غځېدلی و او د هغه ځای له زياتو غونډيو څخه دا سې آثار موندل شوي دي، چې دد هړ د مدنيت آثارو ته بيخې ورته دي او د کشفياتو دا ساحه د راجکوټ د ښار سويلي خوا ته پرته ده.

ددوه نيم زره کاله قبل مسيح په شاوخوا کې د آريايي سپين پوستو انسانانو يولوی جمعيت په آريانا نومي هېواد اودآمو په شمالي غاړو کې د کوچنيتوب او مالدارۍ ژوند تېراوه او شمېر يې چې زيات شو ، نو د آمو سويلي سيمو او د باختر ورشو ته راغلل او د هندوکش په شمالي او سويلي لمنو کې مېشته شول.

دغو خلکو د نفوسو او قبيلو د زياتوالي په سبب لمر ختيځې خوا ته هجرت وکړ او د هند شمالي ارتو سيمو ته تېر شول او دلته يې يو مدنيت جوړ کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه مدنیت د ویدا په پخوانیو څلورو کتابو کې انعکاس لیدل کېږي.په همدې دلیل ورته ویدي مدنیت وایي، چې د څوارلس سوه قبل مسیح په شاوخوا کې موجود و څلور ویده دي: دیګ وید، سام وید، اتهرو وید، میجر وید، تر ټولو پخوانی وید زیګ ویدا دی، چې په کې د افغاني قبیلو، پاچاهانو، نومیالیو خلکو، غرو او جغرافیایي ځایونو ډېر نومونه راغلي دي.

د آرین خلکو تاریخي دوره د ویدې سرودو سره شروع کېږي او له همدې تاریخي منبع څخه د آرین خلک افکار، عقاید، د ژوند طرز او د افغانستان له خاورې څخه د دوی مهاجرت څرګندېږي د ژبپوهنې له مقایسو څخه دا ښکارېږي، چې د افغاني ژبو او د ویدي او د سنسکریت د ژبو ترمنځ ډېر ژبني مشترکات موجود دي دا هم ویل کېږي، چې د ویدي د لرغونو ورک شوو سرودونو راتلل همدا د افغانستان او د باختر ورشو ده، چې ددې او سنیو موجوده سرودو نویوه برخه به هغو ورکو شوو سرودو نوې بڼه وي له لرغونې افغانستان سره د ویدي مدنیت ډېره ټېنګه رابطه له دې څخه څرګندېږي ،چې د ویدي او سنسکریت پخوانۍ ډېرې کلمې په پښتو او دري ژبو کې ریښې لري.

دریګ ویدا په سرودونو کې د افغاني خاورې د ډېرو سیندو یادونه شوې ده په اتهرو ویدې کې د بلخ نوم د بېلګې په شکل یاد شوی دی. وروسته یې د مهابهارت په کتاب کې بېلګه راغلې ده.

په ویدي سرودو کې د لسو آریایي قبیلو جګړه یاده شوې ده، چې د روایډ سیند پر غاړه شوې وه او په دغو قبیلو کې د افغانستان د خلکو هم ډېر نومونه شته. لکه الینا (د الیشنګ او الینګار خلک) او بهالانه (د بولان ددې خلک او پکتهه (پښتون) له دې جملې څخه د ریګ ویدا په دویم ټوک کې د پکتهه د قبیلو او د هغو نومیالي کسانو او پاچاهانو څو وارې یادونه شوې ده له هغو څخه پکتهه نامتو پاچا توروهوني یعنې شمشرباز نومېده.

هند او افغانستان یو ډېر لرغونی او ګډ تاریخ لري ،چې په کې دیونان د پاچا سکندر اعظم ذکر هم راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه پاچا په ۳۲۲ قبل مسیح کال کې له خپل لښکر سره په هغه پله د هند خواته تېر شو، چې اوسني اټک ته نږدې یې د اباسین پر سیند تړلی و. هغه د ټېک سلا پلو لاړ او بیا جهلم خواته وخوځېد. ده د پنجاب له پاچا پروس سره جګړه شروع کړه د جګړې په پای کې سکندر خپل رقیب ته ټولې فتح کړې سیمې بېرته ورکړې او دی یې له خپلو دوستانو څخه وګاڼه سکندر او ده د لښکرو یوه لویه برخه د افغانستان له سویلي خوا څخه د فارس لوري ته ولاړ.

د سکندر تر مړینې وروسته د ده جنرال سیوکوس د بابل حکمران شو او له هغه ځایه یې اسیا ته مخه وکړه هغه د افغانستان لمر ختیځو سیمو ته وخوځېد څو چې هند ته د سکندر د تګ لاره تعقیب کړي په ۳۰۵ ق م کې سیوکوس د کابل له لارې د سند او هند خواته ولاړ تر اباسین تېر شو خو د اباسین په لمر ختېځه غاړه کې د چندر ګپت له لښکرو سره مخامخ شو، څنګه چې د چندر ګپت لښکر ډېر غښتلی و نو سیلوکوس روغه ورسره وکړه او ډېر ولایتونه یې چندر ګپت ته پرېښودل په دې ډول د آریانا نیمه خاوره د هندوکش تر سویلي برخو پورې د چندر ګپت لاس ته ورغله او دا لومړی ځل و، چې د هندي آریایانو فرهنګي او سیاسي اغېزه د اندوس له لمر ختېځې خوا څخه د اندوس لمر لویدیځ پلو ته را تېر شو.

د چندر ګپت له مړینې وروسته د ده زوی بندو سار پر تخت کېښناست د سیوکوس تر مرګ وروسته د ده زوی انیاکوس پاچا شو او د موریا د پاچا بندوسار سره یې ډېر ښه دوستانه مناسبات درلودل بندوسار په ۲۷۳ قبل مسیح کې وفات شو او ده پر ځای د ده نامتو زوی اشوک پر تخت کېښناست. اشوک د هند له لوري سترو او نامتو پاچاهانو څخه و، چې ټلوېښت کاله یې د هند له بنګاله د افغانستان تر ارغنداوه په ډېر برم پاچهي وکړه.

په ۲۶۰ ق م کې د کالنګا په جګړه کې اشوک یو لک تنه خلک ووژل او یو سل وپنځوس زره تنه یې بندیان ونیول تر سلو زرو پورې انسانان هم له لوږې مړه شول دغه خونړیو پېښو د اشوک پر شخصیت ژوره اغېزه وکړه او ده په روحي وضع کې ځرګند بدلون راغی. ده د مهاتما بدهو وفات او امان دین ومانه او د یوه راهب او مذهبي سړي بڼه یې اختیاره کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشوک درې تنه بوډایي مبارزان د کندهار، کشمیر او د لمر ختیځې آریانا (افغانستان) نو رو سیمو ته ولېږل .هغوی د بدهـ د تعلیم په خپرولو ګوتې پورې کړې، چې همدې پلوه اوس د ګندهارا په ناوه او د افغانستان په لمر ختېځه سیمه کې ډېرې بوډایي نښې لیدلی کېږي او هم دا وایي چې اشوک د خپل هېواد په شمال کې څلور لویې ستوپې یې جوړې کړې وې، چې یوه یې د پېښور د بالاحصار پر غونډۍ وه د فرانسوي موریس فوشه په خوله ښایي دا به هم هغه ستوپه وي، چې د « سترګې د سوغات» په نامه یادېدله او هغه ځای و، چې د بوډایانو په ګروهه بدهـ خپله سترګه قرباني کړې وه.

د۱۲۰م کال په شاوخوا کې د کوشانیانو خورا نامتو او ډېر واکمن امپراتور د افغانستان د کوشاني پاچاهانو د دویمې کورنۍ موسس کنیشک پاچا شو، چې لقب یې د ګندهارا پاچا و او په سکو کې یې ځان د پاچاهانو پاچا باله. دده د امپراتورۍ لحن تر لرغونې آریانا او اوسني افغانستان د باندې په هند کې هم خبره شوه .دده د هېواد وېش لمر لویدیځ پلو ته د خراسان سره نښتی و او په شمال کې یې کاشغر او یارکند هم فتح کړ او د چین له امپراتور څخه یې یرغمل اخېستی و د امپراتورۍ مرکز یې په ګندهارا کې و او دا هغه سیمه ده، چې د کابل سیند په کې بهېږي او چې له دې سیمې تېر شي، نو بیا د سند په سیند ګډېږي.

کنشک دوه پایتختونه درلودل د دوېي پایتخت یې په کاپیسا کې او د ژمي پایتخت یې په پېښور کې و .کنشک د ۱۵۱م کال په شاوخوا کې مړ شو او تر ده وروسته دده د امپراتورۍ ارت هېواد دده د زامنو ترمنځ ووېشل شو.

د ۱۲۹م کال په شاوخوا کې هووېشکا، د کنشک زوی په هند کې پاچا او خداوند زاده شهنشاه په نامه وباله شو. یوولس کاله وروسته یې د امپراتورۍ لمن د افغانستان تر لمر ختیځو سیمو پورې را ورسیدله دده سیکې د پروان په بګرام کې ډېرې موندل شوې دي، چې ور باندې په یوناني رسم الخط لیکل شوي وو. « شانن شا اووسپتکی کوشان، رهوویشکا زوی واسوشکا نږدې پنځه ویشت کاله پاچهي وکړه او دده د واکمنۍ په وخت کې د افغانستان ځینې برخې له کوشاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپراتورۍ ښخه ورو ورو بېلې شوې او د اسوشکا واکمنې زیاتره د هند په سیمو کې پاتې شوه.

د ۲۲۰م کال په شاوخوا کې یو بل سړی کېداد چې د کوشانیانو له کهول ښخه و، په باختر کې پاچا شو، هغه د کوچنیو کوشانیانو د کهول موسس بلل شوی دی. دده امپراتوري د ملکو الطوایفی بڼه غوره کړه له واکمن سلطنت ښخه بېل بېل کوچني کوچني حکومتونه منځ ته راغلل د آمو سیند له شال ښخه کوچي قبیلو د باختر پر «کېداریانو» په یرغل لاس پورې کړ او د آمو له هغې غاړې ښخه یې پردې غاړه څو واری ودانګل.

د پنځه سوم میلادي کال په شاوخوا کې د زابلستان له نومیالیو پاچایانو ښخه یو پاچا چې توره من یعني شمشیري نومېدو، د هند خواته په بریالیتوب تللی او د هند د ګوپتا دولت یې لړځولی او د هند په ساکالا یعنې سیالکوټ کې یې خپل هندي پایتخت وټاکله. د توره من نوم د هند په دوو کتیبو کې یاد شوی دی. دده ذکر د «زاولي شاه مهاراجا توره من» په حیث مشهور شو.

ده په هند کې له بهانوګپتا او د ولابهي پاچا او دهند د نورو نورو محلي امیرانو او له شهزاده ګانو ښخه جاج واخیست.

دده د مړینې وروسته کله چې دده زوی میراکولا په تخت کېښناست نو دده پاچاهي د ګوالیار په کتیبه کې یاد شو.

پوهاند عبدالحي حبیبي دده نوم هم پښتو بللی، چې هیر« د لمر معنا او کول» د پښتو «کهول»، «خاندان» دی، یعنې «د لمر کهول» او ځینو څېړونکو خولا « مهرګلی» ګڼلی دی.

میرا کولا په هند کې هندي منابعو په وحشتناکه خونړیو پېښو تعبیر کړی دی. دهند شهزادګان یو ځای شول او ټول په ګډه له میراکولا سره وجنګېدل، څو چې تر یوې سختې جګړې وروسته د لومړي ځل لپاره مېراکولا ماته وکړه او کشمیر ته رهي شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د هند ټولو راجګانو په یوه اتفاقي «میراکولا» ته پاڅېدل، چې په نتیجه کې د افغانستان د یفتلي دولت اغېزه ورو ورو له زاړه هند څخه راټوله او یوازې د کشمیر په سیمه کې محدوده پاتې شوه.
د یفتلیانو د هغو سکو له مخې چې په هډه، کابل، غوربند او نورو ځایونو کې پیدا شوي دي، د یفتلي پاچهانو بڼې د پښتنو د غلجیو کوچیانو بڼو ته ډېر ورته دي.
د هغه وخت له سکو او بوتانو څخه څرګندېږي، چې یفتلیانو د بوډا مذهب منلی نه و بلکې د لمر رڼا او آتشکدې یې لمانځلې، ځکه چې د دوی پېر یوه سکه باندې د اتشکدې شکل د دوو نرو لرونکو ساتونکو سره کېندل شوي دي.
د تاریخ له دغو پېښو څخه څرګندېږي، چې هند او افغانستان د لرغونو وختونو راهیسې ګډ تاریخ او کلتور لري په نورو ویناګانو کې به د دغو دواړو هېوادو د سیاسي او فرهنګي اړیکو په اړه نور په زړه پورې معلومات وړاندې کړی شي.

۲-۵-۱۲- دشلمې پېړۍ دپښتوعظیم شاعرښاغلی ګل پاچا الفت :

ښاغلی ګل پاچا الفت د افغانستان د ادب د اسمان یو ځلانده ستوری دی، چې ساری نه لري.هغه یو داسې لوړ شخصیت دی، چې پرې ټول افغانان ویاړي هغه اوس زمونږ په منځ کې نشته او درې لسیزې مخکې له دې فاني نړۍ څخه رخصت شو، لیکن ده د خپل لیاقت او شعور دومره رڼا په دې نړۍ کې خوروله ده، چې هغه په خپله اوس هم ژوندی ښکاري او دده آثار زمونږ لپاره یو لوی وراثت غوندې دی. ښاغلي ګل پاچا الفت د یوه ګل په شان و، چې په خپل ژوند کې یې ښه خوشبویي کوله هغه په فطرت فیاض او پاچا و او دده په زړه کې د نورو لپاره د ژور محبت او الفت دودونه بهېدل.
په لغمان کې زېږېدلی ګل پاچا د پښتو د ادب یو بهترین شاعر او لیکوال وګرځېد.هغه په نظم او نثر دواړو باندې ډېر نفوذ درلود هغه په خپلو لیکنو کې د فطرت ډېر نازک دقایق څرګند کړي دي.دده هر یو شعر د یوې مرغلرې په شان دی هغه به هر نظم ته ډېر ښکلی او زړه ښکوونکی رنګ ورکاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي ګل پاچا الفت له خوا ليکل شوی نثر او نظم دواړه، له غريبانو سره دده د خواخوږکۍ او مينې عکاسي کوي. داسې معلومېږي، چې دده ټول آثار د مظلومانو او بې کسو خلکو په بدبختۍ او نيکو تجاوزاتو ته ګوته نيسي او خلک د بې انصافۍ په ضد اخلاقي مجادلې ته اماده کوي.

په شخصي ډول دا زما نيک مرغي ده، چې د نن نه پنځه څلويښت کاله مخکې د کابل د لومړي مسافرت په دوران کې زما پېژند ګلوي د دغه عظيم شخصيت سره وشوه .زما هغه مسافرت د کابل د پوهنتون د ادبياتو په پوهنځۍ کې د پښتو ژبې د زده کولو لپاره و. د زده کړې د هلو ځلو په وخت کې مې د ښاغلي الفت او له نورو پوهانو سره مې وليدل. له الفت صاحب څخه مې د يو څو معياري پښتو کتابونو لپاره پوښتنه وکړه ،هغه وخت هغه د قبايلو د مستقل رياست رييس وا و له پښتو سره زما په علاقه ډېر قايل شول په پراخ تندي او سړه سينه هغوی ما ته يو شمېر زيات کتابونه راکړل، چې ما د يوې قيمتي سوغات په توګه له ځانه سره هند ته راوړل.

څه موده وروسته مې د پښتو اشعاروا ړول انګليسي ژبې ته چې زما يوازينی هيله وه، پيل کړل او په هغه وخت کې مې د هغوی ځينې غوره اشعار ترجمه کړل.

زما ټولې ترجمې په انګليسي ورځپاڼه کابل ټايمز کې خپرې شوې او د تاريخ د انجمن په درې مياشتنۍ مجله افغانستان کې هم ورته ځای ورکړی شو، هغه کال زما لپاره ډېر ګټور او سودمند ثابت شو، ځکه چې د ښاغلي ګل پاچا الفت غوندې له لوړو شخصيتونو سره مې په پښتو کې د ګړېدو تمرين کاوه او ګټه مې ترې اخېسته.

ښاغلي الفت يو لوی محب الوطن و دده په هره ساه کې د خپل ټاټوبي مينه وه. له وطن سره مينه او وفا دده لپاره يو عبادت و، کله چې د رنځ په حال کې نوموړی د تداوۍ لپاره ډيلي ته راغلو نو يو څو ورځې له هغوی سره د ملګرتيا شرف زما په برخه شو ماته معلومه شوه ،چې د هغوی په هره وينا کې له خپلې خاورې سره د محبت موسيقي غږېدله د هغوی له خوا ويل شوې هره جمله د افغانانو د هوساينې لپاره دعا وه په اصل کې د هغوی په رګونو کې د وينو رنګ د پښتونوالۍ رنګ و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالفت صاحب د آثارو جدول لوی دی ،لیکن دهغه له آثارو څخه «د زړه وینا» زما ډېر خوښ شو ادبي بحثونه، غوره اشعار، غوره نثرونه، لوړ خیالونه او ژور فکرونه د پسرلي نغمه او عالي افکار نور داسې آثار دي، چې ډېر اغېز لرونکي دي. په «د زړه وینا» کې د ښاغلي الفت ځینې اشعار لکه چې مینه او دوستي، صلح کل، دهقاني، وطن خاوره، ګرانه وطنه، ملت او مملکت، د وطن ترانه، زخمي زړه او همدردي او نور هم ډېر اغېزناک او په زړه پورې دي. یو ځای هغه وایي:

وطن دې کور زمونږ د سترګو تور زمونږ
او به یې دي لکه شودې د خپلې مور زمونږ

او بیا:

د وطن په محبت باندې قسم خورم
چې د ځان له غمه زیات د وطن غم خورم
د وطن د شرفت سپریم نه وبریږم
که د تورو ګزارونه دم په دم خورم

شاعر «د امید رڼا» نومي نظم کې دا وایي:

نوی دود دی راغلی یوه نوې رڼا وینم
دا زوړ خیال نه پاتې کېږي چې د وخت تقاضا وینم
توره شپه په ختمېدو ده رڼا یې د سبا وینم
نوی ژوند راځي هر ګوره نوې نوې هوا وینم
تحول دی چې دا درومي د افغان او پښتون کور ته
ښه موسم د تکامل دی، ځي چې ځو د کمال لور ته
زمانه راوړي هر وخت کې نوي نوي پیغامونه
معلم د زمانې تل راکوي نوي درسونه
دا دنیا یو پوهنتون دی شاګردان یې ولسونه
تا څه زده کړه له دې عصره ای افغانه ای پښتونه
امتحان دې ډېر نږدې دی، چې به څه درنه جوړېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ورځ ده او س راغلې چې احوال دې معلومېږي

ګرانه وطنه

ګرانه وطنه څومره زیبا يې
جنت د ځمکې زړه د دنیا يې
ښاغلي تاج ته د ایشیا يې
ورړ د ستایلو ته په رښتیا يې
لعل او ګوهر شته ستا بدخشان کې
تمدن خور شو ستا په جهان کې
نیګیالي تا دي هر وخت روزلي
ښه ښه ځوانان دي تا زیږولي
کارنامې ستا دي تاریخ ساتلی
ستا فرزندان دي څومره غښتلي
زمریان پراته دي ستا په لمن کې
تل پسرلی وي ستا په چمن کې

په غوره نثرونه، تالیف کې ښاغلي الفت د خپلې پاکیزه روح قیمتي عکس وړاندې کړی دی د عقل په باب هغه وایي چې:

عقل هر کله زموږ خیر او ګټه راښیي

عقل د اخلاقو تابع دی، که اخلاق ښه وي، عقل هم ښه کېږي، که اخلاق بد و، عقل هم په بدو لارو روانېږي او بده لاره ښيي.

مؤلف په جبر او اختیار کې وایي چې:

د دنیا ډېر پوهان په دې عقیده دي، چې د انسان ډېر کارونه په ظاهره ارادي او اختیاري معلومېږي. مګر په حقیقت کې د مجبوریت اثر وي او خبره له اختیاره وتلې وي.

په خپل اثر «ادبي بحثونه» کې ښاغلي الفت د ادب تعریف، د ادب تقسیم، شعر د خوشحال په نظر کې، د حمید، شیدا، د علیخان په نظر کې، او په ژوند کې د شعر او ادب اغېزه غوندې ډېر ښه ښه مضمونونه زمونږ لپاره پرېښودلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي الفت د خوږې وينا څښتن و ، يو لوړ شخصيت يې درلود په وطن مين و ، د لاچارو خلکو دوست او همدرد و ، يو سوچه پښتون و ، د يوه اعلي اخلاقو انسان و ، په رښتيني مانا کې يو سپېڅلی مسلمان و ، يو عظيم شاعر و ، د مثبتو افکارو ليکوال و. له فطرت سره اشنا و ، د قادر کريم د کايناتو سندرغاړی و ، يو لوی مفکر او فيلسوف و ، هغه د ستاينې وړ شخصيت خاوند و ،هغه د صفاتو مجسمه وه او د سادگۍ او عاجزۍ سرچينه وه.

مونږ د دغه لوړ شخصيت ياد ته خپل سر ټيټوو او دده پاک روح لپاره له لوی خدای څخه رحم او برکت غواړو.

۲-۵-۱۳- دهند دآزادۍ په جداوجهد کې دپښتنو اودبلوڅانوبرخه :

له انگليسي استعمارچيانو څخه د هند د نيمې وچې د آزادۍ په جدوجهد کې د پښتنو او د بلوڅانو هلې ځلې او قربانۍ د تاريخ په پاڼو کې په سرو زرو ليکلې شوي دي. په هغو قهرمانانو کې پوهان، عالمان، ليکوالان، شاعران او عام خلک ټول شامل وو ، که څه هم د هغو مشرتابه د دوو لويو مشرانو په لاس کې و ، چې د فخر افغان خان عبدالغفار خان صاحب او د ښاغلي عبدالصمد خان صاحب په نامه يادېدل.

دغه دواړه زعيمان د هند کانگرس د گوند د مشرانو ، په خصوصي ډول د مهاتما گاندهي او له ښاغلي جواهر لال نهرو سره ډېر نږدې وو او دواړو د کانگرس دعدم تشدد عقيده خپله کړې وه او دا ځکه چې د آزادۍ د تحريک مشران په دې خبره پوهېدل، چې رښتيا او عدم تشدد ددرواغو او د تشدد په نسبت زيات پياوړي او اغېزه ناک دي.

پاچا خان د يوې اوږدې مودې لپاره د کانگرس دکارکوونکو کمېټې د غړي په توگه په کار کې بوخت پاتې شول د گاندهي جي او د پاچا خان ترمنځه اخلاص او د زړه درنښت دومره زيات و ، چې هغوی دواړو د وطن د آزادۍ په مجادله کې اوږه په اوږه د امپراطوريانو له وحشت سره ډک فعاليتونه په ځان زغمل.

پاچاخان له شروع څخه ترآخره پورې د يوه متحد او سيکولر هند آرزو لرله همدغه مقصد د پوره کولو دپاره يې د خدايي خدمتگارانو تحريک منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوست او ورته یې وویل، چې دا د تحمل او د صداقت وسله ده او د نړۍ هېڅ قوت د دې په ضد د رېدلی نه شي.
په دې تحریک کې د یو لک نه زیات ځوانان شامل شول او هغوی په سره سینه د انګریزانو تر کنترول لاندې د قواو ظلمونه په ځان زغمل د پاچا خان مشر وررور ډاکټر خان صاحب د دغه تحریک سیاسي مشري کوله.
د ۱۹۳۰ز کال د اپریل په درو پشتمه نېټه پاچا خان د مالګې د سیته اګره په علت د احتجاجونو په دوران کې د پولیسو له خوا ونیول شول د خدایي خدمتګارانو یوه ډله د پېښور په قصه خوانی بازار کې راټولېده.
انګریزانو خپلو عسکرو ته امر وکړ، چې په ټول شویو خلکو باندې د ماشین ګنو په واسطه ګولۍ وچلوي په هغه ساحه کې دوه نیم سوه بې وسله مظاهره کوونکي کسان له ډېرې بې رحمۍ څخه په ګولیو وویشتل شول. خدایي خدمتګارانو چې د پاچا خان له خوا د عدم تشدد د عکس العمل پرته هغه بې انصافي په ځان وزغمله، پاچا خان په پښتنو باندې غږ وکړ، چې تاسو کور بربادۍ ته لویدلی دی ودرېږئ اودا بیا ودان کړئ او دا یاد ساتي، چې تاسو له کوم نسل سره اړیکې لرئ.
کله چې په ۱۹۳۸ز کال کې پاچا خان، مهاتما ګاندهي له ځان سره اتمانزو خپل کلي او د ایالت نورو ځایونو ته بوتلو، نو ګاندهي جي د خدایي خدمتګارانو له سالارونو سره یوه غونډه وکړه په هغه غونډه کې سالارونو ګاندهي جي ته په یوه تحریري استقبالیه بیان کې وویل ،چې مونږ ستاسو څخه مننه کوو، چې تاسو مونږ ته د عدم تشدد یوه داسې وسله راکړې ده، چې له پولادو څخه د جوړ شوو وسلو په نسبت زیاته اغېزناکه ده. هغوی مهاتما ته یقین ورکړو، چې په عدم تشدد کې زمونږ اعتقاد مستقل او بې له شرطه دی او مونږ به تل په دې ټېنګ ولاړ پاتې کېږو.
ګاندهي جي ورته مبارکي وویله او توصیه یې ورته وکړه ،چې که هغوی به په دې عقیده عمل وکړي او یو نوی تاریخ به جوړ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاندهي جي د خدايي خدمتګارانو د نظم او نسق ډېره ستاينه وکړه ، ويې ويل «ما په خپل ژوند کې داسې خاموشه او منظمې جلسې ډېرې کمې ليدلې دي» دفخر افغان په خپلو تورو کې، د ګاندهي جي دا اميد پيدا شو ، چې ددې درنو او تورزنو پښتنو په ذريعه د خپل ژوندون مقصد حاصل کړي او لکه وايي زما دعا ده ، چې پښتانه دې نه يوازې دا چې هندوستان له آزادي وګټي ، بلکې ددغه آزادۍ په برکت ټولې نړۍ ته د عدم تشدد دا زرين اصول ور معرفي کړي.

ګاندهي جي او پاچا خان د يوه او بل په ملګرتيا د صوبه سرحد د ډېرو نورو ځايونو مسافرت هم وکړ او د بېلا بېلو رايو لرونکو شخصيتونو او له نورو خلکو سره د افکارو تبادله وکړه ګاندهي جي ورته وويل، چې هغوی دې تل د خپل ملک خدمت ته ملا وتړي.

سرحدي ګاندهي يعنې پاچا خان خان عبدالغفار خان د هند د نيمې قارې د انګليسانو له منګولو څخه د آزادولو د خپلو هڅو په وخت د خلکو په عمومي ويښتيا کې اغېزه ناکه برخه درلوده.

دهغوی تر مشرتابه لاندې خدايي خدمتګارانو ډېر زړه ور کارونه وکړل. د پاچا خان خپل ساده ژوند ، شجاعت، نه وېرېدنه، له شان څخه پرهيز، له کړاونو څخه د تېرېدو چمتوالی داسې صفتونه وو ، چې هغوی په اسانۍ سره خپلو وګړو ته د جدوجهد الهام ورکولی شي.

کله چې په ۱۹۲۱ز کال په فخر افغان باندې محاکمه شوې وه نو هغه د دريو کالو بامشقت جزا لاندې په بندي خانه کې اچول شوی و انګليسانو نشو کولای، چې پښتانه تر خپل لاس لاندې راولي.

پاچاخان لېوالـه و ، چـې پښـتانه دې تربګنـۍ او دښـمنۍ پرېـږدي او خپـل اختلافات د ټوپک په ځای د خبرو اترو او د ورورولۍ له لياري حل کړي؛ چېرته چې انګليسان د بېلا بېلو قبايلو ترمنځه د نااتفاقۍ په را پيدا کېدو کې بوخت وو ، پاچا خان په جګ آواز اعلان کاوه، چې پښتانه د يوې ونې د تنې په شان دي او بېلا بېلې قبيلې ددې ښاخونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې کبله انګرېزان افغانستان په سياسي ډول د وېشلو په خپله ناوړه لوبه کې په اداري سويه هم پاتې شول . کله چې پاچا خان بنګال ته لاړو نو انګرېزانو هغوی ونيولو او د عيسويانو يوې غونډې ته د وينا کولو په تور د دوو کالو لپاره په جېل کې واچول شول.

د ۱۹۳۵ز کال تر قانون لاندې په سرحدي صوبه کې انتخابات وشول په کومو کې چې خدايي خدمتګارانو لوی بريا ليتوب خپل لاس ته راوړو هغوی نوابانو ، خانانو ، خطاب لرونکو ، جاګيردارنو او نورو ته ماتې ورکړه.

په تاريخ کې به دا خبره هېڅکله نه شي هېره ،چې د پاچا خان غوندې يو سپېڅلی مسلمان د پاک زړه انسان، رښتونی وطن پالونکی او د الله پاک نيک بنده د خپل ملک پاکستان د سياستمدارانو له لاسه د دومره ظلمونو په ځان باندې زغملو ته اړ شو ، ليکن د هغوی تر لارښوونې لاندې پښتنو بشرتوب ته يوه نوې معنې ورکړه.

د فخر افغان پاچا خان په شان د بلوچستان لوی مشر خان عبدالصمد خان صاحب هم د هند د نيمې وچې دآزادولو په جدوجهد کې يوه صميمي او زړه ورزړه پيدا کړی و. بلوڅانو هم د قامي تحريک مخ ته بوتلو په لياره کې ډېر زحمتونه په غاړه اخېستل او د تاريخ په پاڼو کې يې يو ژور چاپ پرېښود.

لکه څنګه چې خان عبدالغفار خان صاحب د سرحدي ګاندهي په نامه مشهور شو ، هماغه شان خان عبدالصمد خان صاحب د خپلو قربانيو په برکت د بلوڅ ګاندهي په حيث وپېژندلی شو هغوی د پنځويشتو کالو په عمر کې د څو بلوڅو ځلميانو په ملګرتيا د انجمن وطن په نامه د يوه ګوند ډبره کېښودله ،چې په هغه کې پښتانه او بلوڅ غړي شامل شول. د يوه نه ستړکېدونکي مجاهد په حيث دوی په بلوڅو وګړو کې سياسي ويښتيا راوستله.

خان عبدالصمد خان صاحب د يوه قام سرپرست مشر په حيث خپل اجتماعي نهضت له هند قامي تحريک سره يو ځای کړو. هغوی په انډين نيشنل کانګرس کې شامل شول. خپل انجمن يې د وطن ګوند په کانګرس پورې مربوط کړ د هند له قام پرستو مشرانو سره يې رابطه ټېنګه شوه. کله چې د شمالي هند د يوه انقلابي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم دنوجوانان بهارت سبها سره یې له ډېر نږدې نه په تماس کې شو. نو په ۱۹۲۸ او ۲۹ ز کلونو کې ډېر امتیازات یې په برخه شول.

په ۱۹۲۹ز کال کې د کانګرس د لاهور په غونډه کې خان شهید په بلوچستان کې دامپراتوری حکومت د ظالمانو فعالیتونو په اړه وینا وکړه، هغوی په ۱۹۳۰ز کال کې د انګلیسي رژیم له خوا د دوو کالونو په جزا محکوم کړی شول ،لیکن له خوشې کېدو څخه وروسته یې بیا خپل پخواني سیاسي فعالیتونه او قامي تحریکات پېل کړل.

په۱۹۳۴ز کال کې خان عبدالصمد خان صاحب بیا د درېیو کلونو لپاره په بند کې واچول شو. د دویم لوی جنګ له پېل کېدو څخه وروسته د بلوڅانو سیاسي فعالیتونه زیات شول د ۱۹۴۲ز کال د اګست په میاشت کې خان شهید د درېیو کلونو لپاره په بندي خانه کې واچول شو، لیکن دجزا پوره کولو وروسته یې بیا په خپل سیاسي کارونو لاس پورې کړ.

د ۱۹۴۶ز کال په پای کې کله چې دا خبره څرګنده شوه، چې بریتانوي حکومت د نیمې وچې د ویستلو لپاره د مسلم لیګ دغوښتنې منلو ته چمتو دی، نو پاچا خان او خان شهید د پښتانو او د بلوڅانو د خپلواکۍ لپاره غږ پورته کړو.

د پاکستان دمنځ ته راتلو څخه وروسته خان شهید په مېړانه ډول د یوه خپلواک بلوچستان لپاره مبارزې ته دوام ورکړو. هغه د پاکستاني مقاماتو تر امر لاندې ونیول شو ،لیکن ۱۹۵۴ز کال کې خوشې شو. په۱۹۵۸ز کې بیا ونیول شو او لس کاله وروسته آزاد شو.

خان عبدالصمد خان صاحب یو سپېڅلی انسان او سوچه قام پرست مسلمان و، چې له فرقه دارانه اختلافاتو څخه باندې و هغوی د هند د آزادۍ په هڅو کې یو لوی رول لوبولی و او ددې نیمې وچې ټول خلک د فخر افغان او د خان شهید په قربانیو ویاړي او د زړه له کومې یې احترام کوي. دا د دوی د لارښوونې نتیجه وه، چې پښتنو او بلوڅانو د هېواد د آزادۍ په لیاره کې دومره قربانۍ ورکړې او په اخره کې امپراتوریان له نیمې وچې څخه د خپل ټغر راټولو ته اړ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵-۱۴- دډېرې مودې راهيسې افغانستان دمنځنۍ اسيا يوه مهمه برخه ګڼل کېده:

دادلويديځ له خوا په هند باندې د يرغلونو او بريدلويه لاره وه او همدغې سيمې په واسطه به مذهب منځنۍ اسيا او چين ته خپرېدو. په جغرافيايي او تاريخي توګه افغانستان د اسيا د څرخ په حيث پېژندل کېده. ددغې لرغونې خاورې دراماتيکه کيسه ډېره لويه ده خو ددغه ډرام ببلا ببلې منظرې د شلمې پېړۍ په ستېج باندې نه يوازې دلچسپې بلکې سپېڅلې او حېرانوونکې ښکارېدې. له نولسمې پېړۍ څخه د شلمې پېړۍ تر لومړيو لسيزو پورې افغانستان د لويې لوبې، يوه بې کسه او بشپړه برخه پاتې شوې وه په کومې کې چې بريتانيا او سوويت يونين په حقيقي توګه رقيبان او حريفان وو.

افغانستان د فرنګيانو په ضد په دريم جنګ کې د برې په موندلو د خپلې آزادۍ ناوې وګټله. له هغې راهيسې د افغان مشرانو سياست د هېواد د يوې طرفې په ماتولو او په اقتصادي او اجتماعي ودې مرکوز پاتې شو.

افغانستان تل له ملګرو ملتونو سره مرسته، د غير منسلک تحريک طرفداري او د استعمار او د نړدې توپېر مخالفت کړى دى افغانستان د بې وسلې کولو د اصولو له حمايت کوونکو هېوادونو څخه دى او دا په بين المللي، اقتصادي، همکارۍ او له سولې سره په ګډ ژوند اعتقاد لرونکى دى. ددې خبرې په پېژندلو چې د ببلا ببلو هېوادونو ترمنځه زياتره جګړې په اقتصادي علتونو کېږي، افغانستان له ټولو ممکنو منابعو څخه د دوستانه اقتصادي مرستې د ترلاسه کولو هڅې کړي دي. ليکن دغه هېواد هېڅکله له مرستې سره تړلي کوم داسې شرطونه نه دي منلي، چې د هغه په عزت النفسۍ تجاوز وکړي او يا ددې دنيکو سياسي اصولو سره تضاد ولري.

له سوويت يونين سره د نږديوالي له کبله افغانستان په طبيعي ډول د ازبکستان او د تاجکستان غوندې د منځنۍ اسيا له هېوادونو سره نږدې مناسبات درلودل. ليکن هېچا د يوه او د بل هېواد په کورنيو چارو او يا په قامي کلتور کې هېڅ مداخلت نه کاوه. له دې سره سره سترو افغان مشرانو د هند، جاپان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نیپال په شان د ختیځې او سویلي اسیا له هېوادونو سره ډېرنږدې مناسبات را پیدا کړل.

د غیر منسلکو هېوادونو سره د دوو اړخیزې او درې اړخیزې همکارۍ په اساس په سلا مشورو او په ورکړه راکړه پېل اوو پالل شو.

زما په یاد دي، چې فقید پاچا محمد ظاهر شاه د ۱۹۶۹ ز کال په اپریل کې د جاپان په رسمي مسافرت او درې میاشتې وروسته د جاپاني انجینرانو یوه ډله د هرېرود د پروژې د مطالعې په غرض افغانستان ته راغله او په دې پروژه کې یې له افغانستان سره مرستې پېل کړې.

د یوه اسلامي هېواد په حیث افغانستان له نورو اسلامي مملکتونو سره له نږدې همکاري کړې ده او یو وخت یې په فرانسه باندې زور اچولی و، چې هغه دی الجیریا، مراکو او تیونیسیا ته خپلواکي ورکړي. لیکن تر او سه پورې د پښتونستان د مسالې حال نه دی موندل شوی او د ډیورنډ د کرښې لانجه هماغسې په ځای پاتې ده.

د یو څولسیزو د ناکرارۍ سربېره افغانستان اوس د منځنۍ اسیا، سویلي اسیا او د لوید یځې اسیایي سیمې ترمنځه د یوه ځمکني پل په حیث له خپل قدرت څخه د استفادې کولو توان ځانته پیدا کړي. په ستراتیژیکه توګه په دې مهم هېواد کې سوله او سوکالي به ورته نوي اقتصادي مواقع برابرې کړي. دا کار د افغانستان په اوږو دېر مسولیتونه هم اچوي، چې هغه دې داسې پالیسۍ او اداري میکانیزم منځ ته راوړل دي، چې د هغه له مخې خپلو صلاحیتونو په واسطه مشخصې سیمه ییزې پروژې سرته ورسوي. افغانستان دې ته چمتو دی، چې د خپل مرکزیت ګټې له خپلو ګاونډیانو سره شریکې کړي. د افغانستان د قامي ودې ستراتیژۍ دا خبره په ښه شان سره جوتوي، چې سیمه ییز اقتصادي تعاون د افغانستان د حکومت لومړی هدف دی.

د سیمه ییزې همکارۍ په اړه د سویلي اسیا د اتحادیې د ځوکۍ د مشرانو په څوارلسمه غونډه کې د افغانستان ولسمشر ښاغلي حامد کرزي په ډاګه وویل:، چې «نور د افغانستان سیاسي او اقتصادي جلاتوب نه دی په کار ددې په ځای د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمه ییز اقتصادي او سیاسي استحکام په خاطر د زیاتې اقتصادي همکارۍ اړتیا ده».

په همدې ډول د بهرنیو چارو وزیر ډاکټر سپنتا د سارک د وزیرانو د کونسل په غونډه کې وویل ،چې « افغانستان د خپلو ګاونډیو هېوادونو سره د ترانسپورت په شبکو ، د انرژۍ په وسایلو او د خلکو او د افکارو په ازادانه تګ او راتګ کې ژوره دلچسپي لري».

داسې ډېر بین المللي اعلانونه شوي دي، چې په واسطه یې د منځنۍ، سویلي او لویدیځې اسیايي سیمو ترمنځه، د اقتصادي همکارۍ او د یووالي لپاره د افغانستان ارزښت منل شوی. په دغو کې د ۲۰۰۲ ز کال د ښه ګاونډیتوب د مناسباتو اعلان، د ۲۰۰۳ ز کال د دوبۍ اعلان، دهمدغه کال د برلن لوظنامې، د ۲۰۰۴ ز کال د بشکیک کنفرانس، د ۲۰۰۵ ز کال د کابل کنفرانس او د ۲۰۰۶ ز کال د ډیلي کنفرانس هم شامل دي.

د ۲۰۰۵ ز کال په دسمبر کې په کابل کې د سیمه ییزې اقتصادي همکارۍ په باب یوه کامیابه غونډه شوې وه او د ۲۰۰۶ ز کال د نوامبر په میاشت کې همدا شان په نوي ډیلي کې یو کنفرانس جوړ شوی و. د پاکستان دحکومت له خوا د یوه بل سیمه ییز کنفرانس په اسلام اباد کې دکولو پیشنهاد د افغانستان د حکومت له خوا ومنل شو. د نوي ډیلي په کنفرانس کې د دریمې غونډې لپاره په منل شوو مودو کې دکانونو ، صحت، د کارګرانو او د انساني وسایلو او په وچو سیمو کې د تجارت او ترانزیت مودې هم شاملې وې.

د افغانستان دبهرنیو چارو د وزارت له خوا له ګاونډیو هېوادونو سره سیمه ییزې همکارۍ ته زیاتې اداري ګټې د ورکولو په غرض یوه کمېټه تاسیس کړی شوه، د کومې په غونډه کې چې د سیمه ییزو هېوادو سفیرانو او نورو نماینده ګانو د جي ۸ هېوادونو او د اسیا د ودې د بانک، عالمي بانک، دملګرو ملتو انکشافي بانک او د اغا خان د ودې د انجمن د نمایندګانو له خوا ګډون شوی و. افغانستان لګیا دی د دوه اړخیزو او ډېر اړخیزو تجارتي او اقتصادي تړونونو تر مخې له خپلو ډېرو ګاونډیو هېوادونو سره اړیکې ساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د اقتصادي همکارۍ د انجمن یو فعال غړی دی او د دغه انجمن دهدفونو د ترلاسه کولو لپاره په شدت سره په کار کولو بوخت دی. څو اقتصادي وده جاري وساتلی شي او د خلکو د ژوند معیارونه اوچت کړی شي.

د ۲۰۰۷ز کال د اپریل په میاشت کې د سارک په څوارلسمه غونډه کې، افغانستان د اتم غړي په حیث ومنل شو. له دې ګران هېواد څخه هیله کېږي ،چې دا به ددغې ادارې په تخنیکي کمېټو او د کار په ډلو کې خپله ونډه اخلي. ځکه چې هر چاته معلومه ده سارک په کرهنې، کلیوالي ودې، صحت، نفوسو ، د ښځو او د ماشومانو ښېګړې، چاپېریال، ساینس او تکنالوجي، ترانسپورت او دانساني انکشاف په معاملو کې ډېره فعاله برخه لري. د افغانستان د سارک دغړیتوب په برکت د سویلي اسیا او د منځنۍ اسیا د سیمو ترمنځه د یوه نوي حرکت قوت را پیدا شوی دی.

افغانستان د شنګهای د همکارۍ د انجمن په تماس ډلې کې هم شرکت لري دا په دې انجمن کې هم د یوې مهمې برخې هیله لري. دا هېواد د منځنۍ اسیا د سیمه ییز اقتصادي تعاون غړیتوب لري. دا د منځني او د سویلي اسیا د ترانسپورت او د تجارت د فورم غړی هم دی.ددغو په واسطه افغانستان د زیاتې سیمه ییزې همکارۍ سره اړه لرونکو پروژو او فعالیتونو باندې خپل پام مرکوز وي.

افغانستان لېواله دی، چې د تجارت په اړه ښه موقع منځ ته راوړي، د سیمه ییزو د اورګاډو او د سړکونو په شبکو کې شرکت ومومي د سیمه ییزو دانرژۍ په بازارونو کې د یوه مهم اندېوال حیثیت ولري، د مخدره شیانو تجارت له منځه وباسي او د طلایي عصر د ودې مقصدونه ترلاسه کړي.

سارک په ۱۹۸۵ز کال کې تاسیس شوی و ،چې ورکې بنګله دیش،بوتان، هند ، مالدیوز، نېپال، پاکستان او سریلانکا شامل وو.

د۲۰۰۵ز کال په نوامبر کې د سارک د سترو مشرانو په ډهاکه کې شوې غونډه کې افغانستان هم په دې کې شامل کړی شو. دا ټول کار د هند د لومړي وزیر ډاکټر منموهن سنګهـ په هڅو وشو او د پاکستان په شمول نورو ټولو اوه غړیو ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد تایید وکړو. ځینې هېوادونه دا فکر لري، چې افغانستان یوازې د منځنۍ اسیا برخه ده.

لیکن یو شمېر هېوادونه افغانستان د سویلي اسیا برخه ګڼي ځکه چې دا هېواد په تاریخي، کلتوري او جغرافیایي ډګرونو کې له سویلي اسیا سره ټېنګې اړیکې لري چین، جاپان، سویلي کوریا ، ایران، امریکا او یورپین یونین ته ددې انجمن د مشاهدینو حیثیت ورکړ شوی دی.

ځینې سیاسي مفکرین دا حس کوي ،چې په تاریخي تجزیه دا ور معلومېږي، چې هند او پاکستان دواړه له افغانستان سره د ملګرتیا مناسبات غواړي ددې علت دادی ،چې افغانستان په منځنۍ اسیا پورې تړلی هېواد دی ،چې هغه سیمه په طبیعي منابعو غني ده حقیقت دادی ،چې د سارک د یوه غړي په توګه افغانستان ته د ودې د پانګې یوه برخه ترلاسه کوي. په ځینو ساحو کې دا فکر چې د امریکا حکومت ددې لپاره د افغانستان د سارک د غړیتوب لېوالتیا درلوده، چې د دغه جنګ ځپلي هېواد ته په یوه اداري چوکاټ کې ځای ورکړ شي ،لږ څه خوشي ښکاري.

یوه خبره داده ،چې هند او پاکستان دواړه دا هیله لري ،چې افغانستان به ورته له منځنۍ اسیا څخه د انرژۍ د ترلاسه کولو لپاره د ترانزیت اسانتیاوې ورکړي .بله دا چې د شلو کلونو د جنګ له کبله د تباهۍ په نتیجه کې افغانستان چې له ترهګرۍ سره په مجادله کې کوم رول لوبولی دی، په سویلي اسیا کې د مصالحت او د امن د ور په ځای کولو لپاره ددغه هېواد له ګډون څخه غیر هېڅ امکان نشته.

که د سویلي اسیا مملکتونه د همکارۍ په خپلو هڅو کې بریالي شي، نوښایي چې سارک به د یورپین یونین (اروپایي) او د اسیا غونډې انجمنونو په نسبت هم د نفوسو په توګه تر ټولو نه لوی وي او که دا سې وي نو په دې سیمه کې به د همکارۍ نوي ورونه پرانزي، کوم چې دا هېوادونه زیات اقتصادي، سیاسي، او پوځي ځواک ته هم ورسوي دا به په دغو هېوادو پورې اړه لري، چې دوی تر کومه حده پورې پرمختګ خوښ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سارک یو خصوصیت دا دی، چې په دې کې په دوه اړخیزه معاملو غور نشي کېدای؛ لیکن په څنګ لاره د دغو په لړ کې خبرې اترې کېدای شي.

په دې انجمن کې جمهوریتونه، ولسي حکومتونه او پاچاهي شامل دي. د دغو هېوادنو نفوس د نړۍ پنځمه برخه کېږي د دنیا نیم نادار خلک په دې سیمه کې اوسېږي ایران او چین دواړه د سارک د غړیتوب لپاره لېوالتیا ښکاره کړې ده. چین او جاپان اوس د شاهدینو په حیث شامل کړی شوي دي.

هند او پاکستان چې د سارک د انجمن لوی غړي دي او د دوی ترمنځه د اوږدې مودې راهیسې اختلافات دوام لري، نو له همدې کبله سیمه ییزه سوداګري همکاري د اروپایي یونین او د اسپان په مقابل کې کمه ده دا خبره د لومړي وزیر ډاکټر منموهن سنګهـ له خوا وکړی شوه. ښایي چې په سارک د افغانستان په ګډون په وچه کې د دغه ګران هېواد ته لاس رسېدنه اسانه شي او د تجارت ستونزې به یې لرې شي.

د سارک د سترو مشرانو کالنۍ غونډه د ۲۰۰۷ز کال د اپریل په دریمه نېټه په لوی ډیلي کې پیل شوه. په کومه کې چې د افغانستان ولسمشر ښاغلي حامد کرزي هم ګډون کړی و. د بهرنیو چارو وزیر ښاغلي سپنتا د اپریل په دویمه دوزیرانو غونډې ته خطاب وکړو او وویل: چې افغانستان به په هېواد کې دننه له خارج څخه پانګې غواړي، دغه هېواد به د سویلي او د منځنۍ اسیا د هېوادونو ترمنځه د تجارت لپاره لاره برابروي او تر ټولو نه مهمه خبره داده، چې افغانستان د سارک له غړیو هېوادونو څخه د ترهګرۍ په ضد په ساحو کې د شمولیت هیله لري.

ډېر خلک اعتراف کوي، چې سارک به افغانستان ته ګټور ثابت شي او دا به سیمه ییز استحکام کې خپله ونډه ترسره کړي. افغانستان کولای شي، چې د ترهګرو د پاکستان له سیمې څخه د ورننوتلو په اړه د سارک د غړیو هېوادونو څخه مرسته وغواړي.

افغانستان مخکې د اقتصادي همکارۍ د انجمن او د اسلامي هېوادونو د انجمن غړی و. لیکن سارک یوه داسې موسسه ده، چې د افغانستان له سرحداتو سره نږدې پراته هېوادونه ددې غړیتوب لري. دا هېواد له پاکستان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴۳۰ کیلو متره ګډه سرحدي پوله لري او د چین او ایران غوندې هېوادونه هم د افغانستان په سرحد کې پراته دي، چې د سارک مشاهدین دي.
د نړیوال بانک له خوا سپارښتنه شوې ده ،چې په پېل کې د انرژۍ دتجارت لپاره دوه ځایونه وټاکل شي: «لومړی د هغې سیمې لوید یځه خوا چې په کې افغانستان ، پاکستان او شمال لوید یځه خواته هند شامل دي دا سیمه به د منځنۍ او له لوید یځې اسیا څخه انرژي اخلي د انرژۍ دتجارت بل ځای د دې سیمې ښي خواته وي، چې په هند ، نېپال، بوټان، بنګله دیش او سریلانکا شامله ده. په دغو کې به دهند انرژي د وارداتو لوی اړخ وي».
په افغانستان کې د طبیعي ګازو سل بیلیون مکعب مترو ته نږدې ذخېرې لري او س مهال دا هېواد اټکلاً شل میلیونه مکعب متره ګاز په کال کې پیدا کوي او دا ټول به د هېواد دننه استهلاک کېږي.
د سارک په اوسنۍ ستره غونډه کې د ترانسپورت ښه سیستم تضمین کړی شوی دی. د اسیاسي ودې د بانک له خوا د ترانسپورت له بېلا بېلو سیستمونو څخه جوړ د یوه بشپړ سیستم په اړه مطالعه مکمله شوې ده. په دې کې به افغانستان هم شامل کړی شي.
د سارک د بېلا بېلو حکومتونو څخه جمله د ترانسپورت په اړه ډله موظفه ده، چې سیمه ییزې پروژې وپېژني او داسې لوظنامې تیاري کړي د کومو هدف چې بالاخره سویلي اسیا له منځنۍ سره ونښلوي له لوید یځې اسیا سره د ترانسپورت په واسطه نښنول وي.
هند له مخکې څخه د ډېلارام او د زرنج ترمنځه له دوو سوو کیلو متره څخه زیات اوږد سړک جوړ کړی دی.
د یوه او د بل هېواد د سړکونو د جوړېدو په واسطه به سیمه ییز تجارت پر مخ روان شي.
د سارک د غړیو هېوادو له خوا یوه داسې لوظنامه لاسلیک شوې ده، د کومې تر مخې چې به د تجارت یوه آزاده ساحه منځ ته راو ستلی شي او هلته په ټولو شیانو باندې هېڅ ګمرک نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردې لوظنامې لاندې به تر ۲۰۱۲ز کال پورې ګمرک کم کړی شي، لیکن د افغانستان، نېپال، بوټان او مالدیف غونډې هېوادونو ته به د ګمرک د کم کولو لپاره درې کاله نور وخت ورکړی شي.

ددې معاهدې تر لاندې افغانستان به د منطقې یوه پراخ بازار ته ځان ورسولی شي، چې په کې به د تجارت ترجیحي مواقعې برابرې وي.دا وخت د افغانستان زیاته تجارتي انډیوالي له امریکا ، هند او پاکستان سره ده د تجارت لپاره مهم شیان تازه او وچې مېوې، غالۍ، وړۍ، مالوچ، پوست، وړین پوست او قیمتي او نیمه قیمتي غمي دي.

دا سې ویل کېږي ،چې په نړۍ کې تر ټولو نه زیات اپین (افیون) په افغانستان کې تیارېږي، له کومو موادو څخه چې هیروین (Heroin) جوړېږي.اروپا په سلو کې له اتیاوو څخه تر نوي برخو پورې له افغانستان څخه وړل کېږي.

په دې اړه د ملګرو ملتو د مخدره شیانو او د جرایمو په اړه دا هم ویل کېږي ،چې اداري له خوا ویل شوي دي ،چې د طالبانو په وخت کې څومره اپین تیارېدل، د هغه څخه ۳۳ زیات اپین اوس تیارېږي.

په سارک کې د افغانستان له شاملېدو سره به ددغه هېواد حکومت ته د بغاوت په ضد د نورو غړیو هېوادو مرسته ترلاسه شي ځکه چې د مخدره شیانو له تجارت څخه پانګې د ترهګرو عناصرو لاس ته ورځي.

د سارک غړو هېوادو یو لړ لوظنامې لاسلیک کړي دي ،چې د ترهګرۍ، د مخدره شیانو د تجارت، د ښځو او د ماشومانو د راوړلو وړلو له فعالیتونو سره مجادله وکړی شي دوی د ترهګرۍ لپاره د پانګو د مخنیولو او د هغو د چڅولو په اړه یو اضافي پروتوکول هم امضا کړی دی.

دا سې دستاویزونه له غړیو هېوادو سره مرسته کوي، چې هغوی یو شان اصولونه خپل کړي، مثبت قوانین جوړ کړي او یو او بل ته معلومات وړاندې کوي .د سارک د یوې قوې د جوړولو پیشنهاد هم تر غور لاندې دی.

لیکن دا د یادونې خبره ده ،چې سارک تر اوسه پورې دومره پرمختګ نه دی کړی څومره چې ورڅخه هیله کېده له بده مرغه د هند او پاکستان ترمنځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافات د مخکې په شان موجود دي ،بلکې دا د دهشت ګردۍ له کبله لا هم زيات شوي دي.

بله خبره داده، چې د پاکستان حکومت هند ته لاره نه ورکوي ،چې افغانستان د انساني خواخوږۍ په اساس د مرستې شيان را ولېږي. د ډېرو کلونو راهيسې پاکستان، دهند او افغانستان ترمنځه په وچه د تجارت لاره بنده کړې ده او هند اړ دی، چې د مرستې شيان يا خو په هوايي لاره او يا د ايران په لاره افغانستان ته ورسوي.

ليکن دا چې بېلا بېلو هېوادونه يو ځای په کېښناستو د يوه او بل سره خبرې کولو ته چمتو دي، د ډاډ وړ خبره ده ،چې د سارک په واسطه خپل منځنی اعتماد زياتېدای شي سيمه ييز اداري منځ ته راوستل کېدای شي، اساسي چوکاټونه تيار کېدای شي او له انکشافي موسسو سره په ګډه کار کېدای شي د اشيان او د اروپايي يونين غونډې اداري له سارک سره د تعاون لېواله ده که په سويلي اسيا کې د خلکو ترمنځ تماسونه او په تجارت کې اسانتياوې زياتې شي نو يو نيم بليون نفوس ګټې ترې اخېستلی شي او ټوله نړۍ ددې نه استفاده کولای شي.

دلرغونو تاريخي زمانو راهيسې افغانستان د سويلي اسيا د سلامتيا لپاره ډېر اهميت لري په نولسمه پېړۍ کې تر بريتانيوي پاليسۍ لاندې د افغانستان حيثيت د هندي نيمې قارې کې د بفرسټېټ يعنې د يوه بې طرفه هېواد په توګه ومنل شو. ليکن کله چې په ۱۹۷۸ز کال د ثور انقلاب راغی او پاچاهي ختمه شوه ،نو يو نوی بحران پېل شو. ددې اغېزه په پاکستان باندې ډېره زياته شوه ،ځکه چې په لوی شمېر کې د بې کوره شوي کسانو بهير په پاکستان پلو روان شو د روسي عسکرو د راننوتلو له کبله او د مهاجرينو د حرکت په علت په پاکستان کې ډېر فشار را پيدا شو.

په هماغه وخت کې د امريکا په سترګو کې د پاکستان ستراتيژيک اهميت ډېر زيات شو ،ځکه چې پاکستان د شوروي مداخلې په ضد د آزادۍ لپاره جنګېدونکو افغانانو ته وسلې او نوره مرسته ورکړه .په دې کار کې پاکستان ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا سیاسي، مالي، او عسکري ملاتړ ترلاسه شو. کله چې په دسمبر ۱۹۷۹ز کال کې شوروي سلطه بشپړه شوه نو پاکستان د جنګ د لومړي صف هېواد شو.

ددې په نتیجه کې امریکا له خوا هغه بندیزونه چې د سایي منګټن د ترمیم د خلاف ورزي له کبله لګول شوي وو ژر لرې کړی شول. د افغانانو له خوا په مجادله کې د اسلام مهم رول و، په مجاهدینو کې زیات شمېر د پښتنو و یوې خوا پاکستان له امریکا سره عسکري او ستراتیژیک تړون درلود او له بلې خوا هغه هېواد له جنګېدونکو کسانو سره مذهبي او نږدې اړیکې لرلې.

په دغه علتونو پاکستان د مقاومت په تحریک کې اخته شو د پاکستان د پټې اژانس آی ایس آی له خوا مجاهدینو ته د رقمونو او د وسلو په برابرولو کې مهم رول ولوباوه.

د پاکستان ستر مشر په پنځو کلونو کې د امریکا له حکومت څخه تقریباً دڅلور بلیونو ډالرو اقتصادي او عسکري مرسته ترلاسه کړه، بیا چې کله طالبان منځ ته راغلل، هغوی زیاتره په پاکستان کې د افغانانو پناه ګیرانو اولادونه وو، چې په مدرسو کې یې روزنه او ښوونه وشوه.

اوس په پاکستان کې د هغه هېواد د حکومت او ترهګرو ترمنځه شخړې روانې دي د پاکستان له سیمې څخه ترهګر سویلي او خیتځ افغانستان ته په ورننوتلو امنیت ته خطر رسوي. د امریکا او د ناټو د غړیو هېوادونو عسکر په افغانستان کې موجود دي او د هغوی او د مبارزینو ترمنځه د تېرو شپږو کلونو راهیسې یو نه ختمېدونکی جنګ روان دی.

دا وضعیت یو شان د ټولې سویلي اسیا سیمې دامن او سولې لپاره خطر دی امریکا تر اوسه پورې د افغانستان او پاکستان په سیمو کې د خپلو هدفونو په پوره کولو کې پاتې ده هغه پاکستان ته د راتلونکو پنځو کلونو لپاره هر کال د یو نیم بلیون ډالرو د ورکولو لوظ کړی دی. د پاکستان له خوا له امریکا څخه وسلې هم پېرودلی شي.

ددې کال د مارچ په میاشت کې په ماسکو کې د افغانستان په اړه د شنګهای دهمکارۍ د انجمن یوه ځانګړې غونډه وشوه، چې په کې ددغه انجمن شپږ واړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړي حاضر وو. د څلورو مشاهدو هېوادونو نماينده ګان چې له هند، ايران، پاکستان او منګوليا څخه جمله وو، هم په دې غونډه کې ګډون وکړ. په دې کې د هند استازي غوښتنه وکړه، چې بايد افغانستان ته د شنګهای د همکارۍ د انجمن غړيتوب ورکړی شي، هغه وويل: چې د سارک او د شنګهای د همکارۍ د انجمن د غړيتوب په وسيله به افغانستان د دې منطقې له هېوادونو سره خپلې اړيکې بيا ن کړي او د قدرت خاوند به شي.

هندي استازي وويل، چې افغانستان به ۲۰۰۷ ز کال کې په سارک کې شامل شوی و، ليکن تر اوسه پورې د غه هېواد د شنګهای د همکارۍ د انجمن نه غړی دی او نه مشاهد.

څلور ورځې وروسته د مارچ په يو دېرشمه نېټه د افغانستان په اړه د ملګرو ملتونو له خوا هند کې هم يوه غونډه شوې وه.

اوس به هند په راتلونکې مياشت يعنې په اګست کې د افغانستان په انتخاباتو کې ورسره مرسته وکړي. د افغانستان د مامورينو يوې ډلې په نوي ديلي کې د هند له انتخاباتي کميسيون سره ليدنې کتنې کړي دي.

د سويلي اسيا د هېوادو د يوه او بل سره د اړيکو د لا هم ټېنګولو په غرض هند د ملګرو ملتو د تعليمي، ساينسي او کلتوري موسسې يونسکو ته پيشنهاد کړی دی، چې په ډيلي کې دې د سولې، ودې او د جګړو د حل کولو د مطالعاتو لپاره د علي درجې يو پوهنتون جوړ کړی شي. دا به د امن او د سولې پوهنتون وي، چې د ټولې سويلي اسيا عالمانو او پلټونکو ته د استفادې وړ وي.

په دې زمان کې په سويلي اسيا کې د کرارۍ او امن ضرورت دی. د پاکستان او افغانستان ترمنځه او د دغو هېوادو دننه د ترهګرۍ د فعاليتونو د مخې نيولو حاجت دی. په هند کې په يو څو ځايونو کې اخ و ډب په ليدو کې راځي.

په نيپال، سريلانکا او بنګله ديش کې تشدد او ځاني تلفات شوي دي تر ټولو نه اول امن او سوله په کار ده، د ميليونو خلکو د ژوند د معيار د اوچتولو مساله د هر چا پام غواړي بايد د ودې او انکشاف په لاره کې د ستونزو د لرې کولو لپاره د ټولو هېوادونو سياستمداران او مفکرين په ګډه بدې ووهي او د خپل منځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفاهم لپاره کار وکړي .باید په افغانستان کې بله میاشت کېدونکې انتخابات د زړه ور افغان ملت د پوهې او یوالي مثال وګرځي.

۲-۵-۱۵- دهنداوافغانستان ترمنځ اوسني مناسبات :

د هند او افغانستان ترمنځه دوستانه اړیکې د پخوانیو زمانو راهیسې را رواني دي. ددې عنعنې د دوام په لړ کې ددغه کال یعنې د ۲۰۱۱ز کال په اکتوبر میاشت کې د هند لومړي وزیر ډاکټر منموهن سنګهـ او د افغانستان د ولس مشر ښاغلي حامد کرزي ترمنځه په نوي ډیلي کې یوه لوظنامه لاسلیک شوې ده. دا لوظنامه د دواړو هېوادونو په منځ کې د ستراتیژیک اندیوالۍ په اړه لومړی هڅه ده.

له نورو مهمو خبرو څخه پرته به هند د جنګ ځپلي افغانستان د حفاظتي قواوو د تربیې، د مجهز کولو او د هغوی د ظرفیت او صلاحیت په زیاتونو کې مرسته وکړي. ددواړو هېوادونو ترمنځه دا لوظنامه هم وشوه، چې هند به په افغانستان کې د نفتو او د معدني موادو په انکشاف کې هم ورسره همکاري وکړي.

ډاکټر منموهن سنګهـ وویل: چې هند او افغانستان دواړه دې ته موقف دي، چې په هر صورت او بڼه کې له ترهګرۍ سره مجادله وکړي شي. د افغانستان ولس ډېر کړاونه او مصیبتونه زغملي دي او باید هغوی بې له بهرني مداخلت، جبر او تهدید څخه خپل سرنوشت ټاکلو ته پرېښودی شي. په تېرو وختونو کې هند د افغانستان د ملي قواو یو څو منصبداران روزلي دي. لیکن هند هېڅکله د افغانستان په حفاظتي عملیاتو کې برخه نه ده اخېستې.

هند به د افغانستان له خوا د تجارت لپاره د مواد ولپاره په لټولو کې مرسته وکړي دغه هېواد به په افغانستان کې د هایډرو کاربن او د معدنیاتو په لټولو کې هم کومک کوي، ددغې لوظنامې متن په څلورو ژبو اجرا شوی دی او دا ژبې هندي، پښتو ، دري او انګلیسي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړو خواوو دا لوظ کړی دی، چې د تجارت او د پانګې لګولو لپاره به یو داسې چاپېریال منځ ته راولي، چې د محصولونو د تهیه کولو په اړه د کار طریقه اسانه شي.
د تجارت د شیانو د الوتکو په واسطه د وړلو راوړلو عمل به پیل شي او په پور د مال د برابرولو او د بیمې اسانتیاوې هم په ځای کړی شي.
ډاکټر منموهن سنګهه او ښاغلي حامد کرزي دا خبره سپینه کړه، چې دغه تړون به د هیڅ یوه هېواد او د هېواد کومې ډلې په ضد نه وي.
د ستراتیژیک اندیوالۍ تړون به یو داسې بنیادي چوکاټ منځ ته راوړي، چې په سیاسي او حفاظتي ډګرونو کې همکاري تضمین شي، اقتصادي همکاري به لاهم تقویه شي د پوهنې، اقتصاد، ټولنې، کلتور او د ظرفیت په زیاتولو کې به د خلکو په سویه هم تعاون زیات شي.
د هند له خوا دوه زره او څلور سوه افغانانو متعلمینو ته سکالرشیپونه ورکړل شوي دي. یو شمېر زیات افغانان زده کوونکي به اوس د انجینرانو، ډاکټرانو او ښوونکو په حیث سندونه ترلاسه کوي. د ښاغلي کرزي په وینا دا حقیقي ستراتیژیک اندیوالي ده، نه چې د حفاظتي قواو د تربیې او د مجهز کولو په اړه لوظنامه تر ټولو نه مهمه خبره داده، چې هند له افغانستان سره دوو بلیونو ډالرو مرسته کړې ده، چې د بېلا بېلو بنیادي کارونو لپاره به مصرف شي.
دا د حیرانۍ خبره ده، چې د هند او د افغانستان ترمنځه اندیوالۍ پاکستان اندیښمن کړی دی. یوه پاکستاني منصبدار څرګندلي دي، چې هند خپلو افغان دوستانو ته رقمونه ویشي او همداسې کار د روسیې او د ایران له خوا هم کېږي.
د خبرونو تر مخې هند د یوه پلان په جوړولو کې بوخت دی، چې په ایران کې د چابهار د بندرګاه او اوږد د اورګاډو یو لاین جوړ کړي. د چابهار بندر د هندي مرستې تر تعمیر لاندې دی دا ځای د پاکستان له ګوادر بندرګاه څخه یوازې ۷۲ کیلو متره لرې دی، چې د چین په کومک لګیا دی جوړېږي. کله چې دا پروژه پای ته ورسېږي نو هند او افغانستان به په ستراتیژیکي ډول یو او بل سره ترلاسه کړي او د هغه انحصار به پر پاکستان کم شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندي شرکتونه به په افغانستان کې معدنیات و سپړلی شي، چې ارزښت یې د یوه زر او د درې زرو بلیون ډالرو په منځ کې ددې اندازه ده له دې نه هند او افغانستان دواړو ته به ګټه ورسېږي، کله چې د سړک او د اورګاډو او د بندر پروژه مکمله شي نو د هند او افغانستان ترمنځه همکاري منځنۍ اسیا ته د غزیدو امکان هم دی. حاجي ګک چې د بامیانو په ایالت کې له کابل څخه ۱۳۰ کیلو متره لرې پروت دی، په افغانستان کې تر ټولو نه زیات د اوسپنې د لرونکو موادو ذخیرې لري ددغو د سپړلو لپاره څو ارلس هندي شرکتونه صلاحیت لري، په کومو کې چې د هند ستیل اتهارټي لمېټډ هم شامل دی.

دوه سوه او پنځلس کیلو متره اوږد د ډېلارام او زرنج سړک له مخکې څخه افغانستان ته سپارل شوی دی، چې په جنګ ځپلي هېواد کې د هند د انکشافي کارولو یو با ارزښته سمبول دی. په دې موقع هندي وزیر ښاغلي پرنب مکرجي ویلي وو، چې هېڅوک نه شي کولای چې زمونږ دواړو هېوادو په همکارۍ کې کوم خنډ واچوي په همدغه موقع ښاغلي حامد کرزي ویلي وو، چې د ۲۰۰ کروړو روپیو په مصرف مکمله شوې پروژه دهغو خلکو دپاره پیغام دی، چې د هند او افغانستان ترمنځه د همکارۍ بندول غواړي. ښاغلي کرزي وویل: چې زمونږ تعاون به بیخي قطع نه شي.

طالبان ددې پروژې پر ضد وو او هغوی په تعمیري کارګرانو ډېر بریدونه کړي دي. شپږ هندیان او ۱۲۹ افغانان په هغو بریدو کې په حق رسیدلي وو.

د ښاغلي مکرجي په وینا د هند له خوا په افغانستان دننه په ښارونو کې ۵۸ کیلو متره نور سړکونه هم جوړ کړی شوي دي. اوس هند کولای شي، چې افغانستان ته د ایران په لاره مال او سامان ورسوي. ددې اهمیت دا دی، چې پاکستان افغانستان ته له هند څخه مال رسولو لپاره اجازه نه ورکوله ښاغلي مکرجي وویل چې د ډېلارام زرنج سړک په جوړولو کې کومو کسانو د شهادت جام وڅښلو، د هغوی د ځانونو قربانۍ بېځایه نه دي تللي د هغو قربانیو په واسطه د هند او افغانستان ترمنځه د دوستۍ بنسټ لا هم ټېنګ شوی دی او دا به په راتلونکي کې زمونږ د پارلمان ترمنځ د تعاون لپاره یو الهام وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند له خوا په کابل کې د افغانستان د ماڼۍ، د جوړولو کار روان دی او ډېر ژر به تکمیل ته ورسېږي. په هرات کې د سلمه د بند د برېښنا پروژه هم د هند له خوا جوړېږي. هند د افغانستان د پولیسو ماموړینو، دیپلوماتو او غیر نظامي کسانو ته هم ښوونه او روزنه ورکړېده. د هند له خوا د صحت، پوهنې، رسنی، وسایل، برېښنا او د تیلي مخابراتو په ډګرونو کې یې هم له افغانانو سره مرسته کړې ده. د هند او افغانستان ترمنځه تجارت ورځ تر بلې زیاتېږي. په دې کې شک نشته، چې پاکستان د افغانستان په استهلاکي بازارونو کې له هند سره د سیالۍ لپاره لېواله دی هغه هېواد د هند له خوا د ایران د بندرګاه چابهار استعمال ته هم د ناخوښۍ په احساس ګوري. هغه د چابهار او د خپل بندرګاه ګوادر ترمنځه د رقابت نظریه هم لري، چې د چین په مرسته جوړ شوی دی.

دهند او افغانستان ترمنځه تجارت ورځ تربلې زیاتیږي. په دې کې شک نشته چې پاکستان د افغانستان په استهلاکي بازارنو کې له هند سره د سیالۍ لپاره لېواله دی. هغه هېواد دهندله خوا د ایران دبندرګاه چابهار استعمال ته دناخوښۍ په احساس ګوري. هغه دچابهار او دخپل بندرګاه ګوادچین په مرسته جوړشوی دی.

لیکن هند له دې نظریې سره اتفاق نه لري ځکه چې د هند مقصد یوازې د افغانستان ښېګڼه او خوشحالي ده او دا هم چې اوس له دې هېواد څخه دوست هېواد افغانستان ته د مال د لېږلو کار مقابلتاً اسان شوی دی.

په کابل کې د هند په سفارت خانې باندې دوه زبردستې حملې شوې دي، د کومو لپاره طالباني دهشت ګران او آی ایس ای مسؤل ګرځېدلې دي او هند چې له ډېرې لیوالتیا سره له افغانستان سره اقتصادي او کلتوري مرسته کوي د هغې له مخې نیولو لپاره یې دغه ناوړه کار کړی و. لیکن له یوې خوا هندي کارګران د ترهګرانو فعالیتونه په ځان زغملي او له بلې خوا دهند حکومت او خلک له افغانستان سره له زیات څخه زیات خپلو مناسباتو د ټینګولو لېواله دي او غواړي، چې افغانستان زر تر زره په اقتصادي ډول په ځان ویسا شي او په نړۍ کې یې د مخکې په شان د یوه آزاد، خپلواک او خوشحال هېواد په توګه ژوند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي حامد کرزي د هند او افغانستان په اقتصادي او فرهنګي اړیکو په اړه د پاکستان اعتراضونه رد کړي دي او ویلي یې دي ،چې افغانستان به له هند سره خپل دوستانه روابط ټینګ ساتي او څوک حق نه لري ،چې د افغانستان په کارونو کې لاس ووهي. ځکه چې افغانستان یو تولواک هېواد دی او خپل مفاد یې په ښه شان سره پېژني. د ښاغلي کرزي په وینا افغانستان به له هند سره د دې لپاره خپل مناسبات ټینګ ساتي ،چې دا خبره د افغانستان په ګټه ده هند په هر کال کې د یوه زرو نه زیاتو متعلمینو ته سکالرشیپونه ورکوي، چې پنځه سوه د لیسانس لرونکو لپاره او پنځه سوه د مسلکي روزنې لپاره دي.په تېرو کلونو کې په زرګونه متعلمین عالمان ګرځېدلي دي او بېرته افغانستان ته په راتلو د ژوند په بېلا بېلو ساحو کې یې ګټور خدمتونه کړي دي.

د اقتصادیاتو متخصصین وایي ،چې د دې خبرې په برکت چې هند او افغانستان طبیعي ملګري دي، د افغانستان د مصنوعاتو لپاره هند یو ډېر لوی او پراخ بازار دی او دا د افغانستان اقتصادي وده تضمینوي او هند به تل د افغانانو ورونو لپاره به د تخنیکي پوهې اود ټکنالوژي کې یوه لویه وسیله ثابتېږي. تل دې وي د هند او افغانستان ملګرتیا او ورورولي.

۲-۵-۱۲- دهنداوافغانستان مناسبات په یوویشمه پېړۍ کې:

هند او افغانستان له پېړیو پېړیو راهیسې سره ډېر نږدې او خواږه مناسبات لري. دوی په تاریخي ډګر کې د یوه او بل سره ډېر نږدې والی درلود ، په کلتوري او اقتصادي برخو کې یې هم سره ډېره همکاري کړې ده.

لیکن په موجوده عصر کې دغه دواړه هېوادونه له هغو ستونزو سره مخامخ شول، چې په طبیعي او عملي ډول هم دوی ګډه لاره اختیار کړې ده ،چې له ترهګرۍ سره مجادله وکړي له بده مرغه په ۱۹۹۹ز کال کې کله چې د انډین ایرلاینز یوه غیر پوځي الوتکه د پاکستان ترهګرانو له خوا د تښتولو په نیت، په قندهار کې کوزه کړی شوې وه، نو هغه وخت د طالبانو د حکومت له امله ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکلات منځ ته راغلي وو ، لیکن په ۲۰۰۱ ز کال کې کله چې د طالبانو رژیم له منځه لاړو نو د هند او افغانستان ترمنځه د مناسباتو یو تازه او مستریح باد وچلېده او دا وضعیت لا تر او سه پورې دوام لري د طالبانو د حکومت له منځه تللو څخه پس هند د افغانستان له جمهوري حکومت سره دیپلوماتیکي مناسبات په ځای کړل.

هند د افغانستان د بیاودانی په هڅو کې په فعاله توګه شریک شو د هند له خوا د زرنج او ډېلارام ترمنځه یو اوږد سړک جوړ کړی شو ، چې د ۲۰۰۹ ز کال په جنوري کې د هند د معاصر خارجه وزیر ښاغلي پرنب مکرجي له لاسه پرانېستل شو.

دا سړک د ایران له سرحد سره افغانستان ته ډېر نږدې دی، ځکه چې پاکستان د هند له خوا د دوست هېواد ته د انساني مرستې د سامان د لېږدلو اجازه نه ورکوي نو دا سړک به زموږ دواړو هېوادونو ترمنځه د تجارت په ډګر کې تر ډېره حده پورې ګټه ور ثابتېږي.

د هند له خوا په کابل کې د افغانستان د پارلمان د نوې ودانۍ د جوړولو کار په ګړندی توګه روان دی، چې په روان کال کې د دې تکمیل ته د رسېدو لوی امکان دی. دا به د دواړو هېوادونو ترمنځه د دیموکراسۍ په مقدسې لارې د چلېدو یوه نښه وي، چې دواړه هېوادونه پرې اعتقاد لري. هند لګیا دی، چې په هرات کې د سلمه د بند یوه پرژوه جوړه کړې.

دهند له خوا د افغاني ورونو او خویندو د اسانتیاو او د مرستې لپاره په جلال آباد ، قندهار ، هرات او مزارشریف کې قونسلګرۍ پرانېستل شوې ،چې پاکستان پرې بېځایه ډول اعتراض کوي.

دا عجیبه ښکاري، چې زموږ دواړو هېوادونو ګډه ګاونډي هېواد پاکستان زموږ ملګرتوب او نږدوالی په صمیمي توګه نه زغمي لیکن زموږ دواړو هېوادونو رهبران د خپلې دوستۍ او د همکارۍ د اړیکو د لا ټېنګولو کار کوي.

له بده مرغه پاکستان لګیا دی، چې افغان طالبانو او پاکستاني طالبانو ته د تروریزم د فعالیتونو لپاره تقویه ورکوي، له دې سره سره د پاکستان عسکرو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

استخباراتو د موسسې آی ایس آی له خوا د القاعده، لشکر طیبه او جیش محمد غونډې ترهګرو موسسو ته هر ډول مرسته او ډاډګېرنه ورکول کېږي. څو ورځې مخکې د پاکستان ابېټ‌آباد یوه مهم ښار کې د امریکایي جانبازو له خوا د القاعده د ستر مشر اسامه بن لادن وژنه ددې خبرې ثبوت دی، چې پاکستاني مقامات د تروریستي او له تخریب موسسو سره مرسته او پرې نګهباني کوي.

د ۲۰۰۸ ز کال جولای کې په کابل کې د هند په سفارت باندې فدایانو یوه قاتلانه برید وکړو ،چې په کې د دوو هندي لویو مامورینو په شمول دوه څلوېښت تنه مړه شول او یو نیم سل نور ټپیان شول د افغانستان ستر مشر اعتراف وکړو، چې ددې برید تر شاه د پاکستان د ای ایس آی لاس دی که څه هم پاکستاني مقاماتو د خپل هېواد د استخباراتي ادارې له شمولیت څخه انکار وکړ، لیکن حقیقت هر غیر جانبدار سړي ته څرګند دی. همدا شان په هندیانو باندې دوه نورې حملې وشوې، چې په هغو کې ډېر زیان وشو او افغاني مشرانو له هند سره خواخوږي څرګنده کړه.

پاکستان د هند او افغانستان ترمنځه د خپلوۍ له زیاتېدو څخه ډېر خپه ښکاري پاکستاني مامورینو په شدت سره امریکا او د افغانستان د ملي مشر ښاغلي کرزي ته ویلي دي، چې اسلام اباد دا حس کوي ،چې په افغانستان کې د هند شتون به د پاکستان لپاره تهدید وي.

افغانستان او امریکا دواړو د پاکستان دغه دریځ مسترد کړی دی. د طالبانو د رژیم په پای کې د افغانستان په انکشاف کې د هند له خوا کوم رول لوبول شوی دی، ښاغلي کرزي د هغه ستاینه کړې ده او ویلي یې دي، چې هند د افغانستان د ودې لپاره ۱۰۳ بلین امریکایي ډالر کوم رقم چې خرڅ کړي دي هغه د بېلا بېلو مهمو پروژو لپاره دي. له دغو پروژو څخه پرته هند هر کال افغان متعلمینو ته یو زر سیکالرشیپونه ورکوي. ۵- سکالرشیپونه له لیسانسه څخه باندې د لوړو مطالعاتو لپاره دي او ۵۰۰ مسلکي تربیتي لپاره دي. په دې لحاظ په تېرو یو څو کالو کې د زرګونو په شمېره کې افغان ځلمیان وطن ته په راستنیدو په بېلا بېلو ډګرونو کې په خدمتونو لګیا دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان اوس د سارک اتم غړی دی، دا غړیتوب د هند په پېل او کوښښونو په نتیجه کې ورکړل شوي دي. د سارک د آیین له مخې ددې موسسې په غونډو کې دوه اړخیزې مسالې پورته نشي کېدای. که دا نه وای نو افغانستان په خامخا د پاکستان د لاسوهنې معامله به یې د سارک په غونډو کې وړاندې کړآ وای. د تروریزم مساله تر ټولو نه مهمه ده او دا بین المللي پام غواړي.

د پاکستان له سیمو څخه تخریب کاران او شرر انګیز عناصر په افغانستان او هند کې د تشدد کارونه کوي. ددې برعکس هند د افغان ملکي مامورینو، دیپلوماتانو او د پولیسو غړیو ته تربیه ورکوي، چې افغانستان په خپل ځان ویسا شي.

هند په افغانستان کې د بریښنا، د نفتو او طبیعي ګازو په انکشاف کې هم مرسته کوي.

د هند او افغانستان ترمنځه د کلیوالي پرمختګ معارف او د دواړو هېوادونو د معیارو د ټاکلو د ادارو قراردادونه لاسلیک کړای شوي دي.

د دواړو هېوادونو د دوه اړخیز کاروبار ته د ودې د ورکولو په اړه هم یوه لوظنامه لاسلیک کړی شوې ده.

په دغه زمان کې د څلور زرو نه زیات هندي کارګران او د سلامیتا غړي په افغانستان کې د راحت او د بیا ودانۍ په بېلا بېلو پروژو کې په کارونو کې بوخت دي. هند د ایران د چابهار د بندرګاه په پروژه کې د پانګې لګولو په اړه دا فکر لري، چې دا هېواد به د خپل ملګري هېواد افغانستان ته د شیانو د صادراتو په معامله کې اسانتیا حاصله کړي دا ځکه، چې پاکستان هند نه پرېږدي، چې خپل حاصلات او د مرستې شیان افغانستان ته صادر کړي.

په نړۍ کې د ډېرو منورینو او مفکرینو دا فکر څرګند کړی دی، چې پاکستان، په افغانستان کې د ستراتیژیکي ژوروالي د حاصلولو لپواله دی، چې هغه هېواد د هند په ضد عسکري ګټه ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو امریکایي منورینو د پاکستان ددې لېوالتیا په صریحو ویناګانو کې تایید کړی دی، ځکه چې پاکستان د افغانستان خاوره د خپلو تنګو آرزوګانو د پوره کولو لپاره استعمال کول غواړي او نښه یې یوازې هند دی.

امریکایي قواوو د پاکستان د مشهور ښار ابېټ آباد کې د ترهګرانو لوی مشر اسامه بن لادن وژلی دی، کېدای شي ،چې پاکستاني استخباراتي اداره ای ،ایس، ای، وسله دارې قواوې او نورې مشتددې ادارې د افغانستان له مقاماتو سره د دښمنۍ دریځ اختیار کړي ،ځکه چې امریکایي هیلیکوپټرې په جلال آباد کې کوزې او له کوم ځای څخه چې هغو ابېټ آباد ته پرواز کړی و.

اوس ددې تخمین لګول ډېر مشکل دي، چې ایا د امریکا حکومت او ناټو به د جولای په میاشت کې خپلې قواوې د افغانستان خاورې ته بیا ور وغواړي که دغو قواو د افغانستان له خاورې څخه په وتلو پېل وکړ، نو په هند باندې به له افغانستان سره د مرستې مسولیت یا وظیفه پریوځي.لیکن هند به دا بیخي غوره ونه ګڼي، چې په دغه مهمه سیمه کې به په نظامي توګه خپل ځان اخته کړي.

هند غواړي ،چې له افغانستان سره سره پاکستان هم پرمختګ وکړي او د خپلو خلکو د ناداری او داقتصادي مشکلاتو د کلونو یاد لرې کولو لپاره بهېې ووهي.لیکن ددې لپاره ضروري ده، چې پاکستاني عسکري قواوې په دې سیمه کې امن او سولې ته ضررونه رسوي، چې تشدد مخه ونیسي او د خپلو ګاونډیانو ته د سولې په اساس خپل کار کولو ته پرېږدي او د بې ګناه خلکو د وینو له تویولو څخه لاس واخلي حقیقي امن به په هغه صورت کې ممکن وي.

۲-۵-۱۷- په هندکې دافغانانوتاریخي آثار:

په هند کې د افغانانو تاریخي آثار د هند د کلتوري میراث یوه با ارزښته او شتمنه برخه ده. په ډیلي کې مشهور قطب مینار د پاچا قطب الدین له خوا جوړ کړی شوی و. له ده څخه مخکې محمد غوري د ډیلي په مهرولي کې قوة الاسلام نومي جومات ودان کړی و. دا دواړه قیمتي آثار نن هم د نړیوالو خلکو لپاره زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رانښکونکي دي. د سلطان شمس الدين الشمش په وفات هغه په قوة الاسلام جومات کې ښخ کړی شو. دده په حکومتي دوره کې د حوض خاص، حوض شمسي او د نورو ځايونو ګرد چاپېره لوی لوی باغونه او تفريح ځايونه جوړ کړی شول. کله چې له سلطان ناصر الدين څخه وروسته غياث الدين بلبن پر تخت کېښناست، هغه د بستي نظام الدين تر څنګه په کلا کې يو سور محل جوړ کړ، چې خلکو به دا ځای د غياث پور په نامه ياداوه.

د غلجايي کورنۍ پاچا سلطان علاوالدين غلجي د سيري په نامه يو لوی ښار ودان کړ، چې د دغه ښار د ورانو او نړېدلو کنډرونو آثار اوس هم ليدل کېږي. له هغه سره نږدې اوس د کلتوري پروګرامونو لپاره يو لوی تالار جوړ کړ، چې سيري يې د پام وړ او لافاني ګرځولی دي.

دغه پاچا د مسجد قوة الاسلام علايي دروازه هم جوړه کړه. دده د جومات په لمر پربواته خوا کې خپل محل هم ودان کړ. حوض خاص ددغه پاچا تاريخي يادګار دی، چې اوس يې د تورستانو لپاره د يوه ډېر په زړه پورې ځای په حيث وده موندلې ده او هلته ډېر پرمختګونه کېږي.

د جهان پناه په نامه ښار پاچا محمد تخلق ودان کړی و او چراغ ډيلي، مسجد بېګم پور او نورې ودانۍ هم د هغه ډيلي تاريخي يادګارونه دي.

د فيروز شاه تخلق له خوا د فيروز آباد په نامه يو ښار ودان کړی شو، چې په تاريخ کې پنځم ډيلي ګڼل کېږي. دا ښار د زاړه ډيلي له باړه هندو راو څخه تر نوي ډيلي پورې غزيدلی دي. د باړه هندو راو په قدم شريف کې د فيروز شاه تخلق د زوی شهزاده فتح خان مقبره هم پرته ده.

د افغانانو له خوا ودان شوي ښارونه او د هغو آثار زموږ د واړو هېوادونو نږدې مناسباتو عکاسي کوي. د قطب مينار په لومړي منزل د قران کريم آيتونه کښل شوي دي. سلطان بهلول لودي دا مينار ترميم کړه ددې په هر منزل ډول ډول نقشونه جوړ کړی شوي دي.

له مهرولي سره نږدې د سلطان ناصر الدين محمود بن شمس الدين الشمش قبر دی. د سلطان غياث الدين شانداره مقبره چې اوس ويرانه شوې ده، له مهرولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نږدې ده.د زمردپور په کلي کې چې اوس د نوي ډيلي برخه گرځېدلې ده. له ډېرو او چونې څخه جوړ پنځه برجونه دي. دا د غوري پښتنو د عصر دي او په دغو برجونو کې ډېر قبرونه هم شته.

دزمردپور په څنګ کې د لنګرخان پښتون مقبره ده او دا هم د غوري پښتنو يادګار دی.له تخلق کلا څخه نږدې هزارستون نومي ودانۍ پرته ده، چې سلطان محمد تخلق جوړه کړې وه.د شاعر بدر چهاچهي په وينا دا يو ډېر ښکلي او نفيس عمارت و.

د حضرت نظام الدين اوليا مقبره سلطان محمد تخلق ودانه کړې وه، چې په افغاني طرز جوړه شوې ده.

د شيخ نصيرالدين محمود روشن چراغ دهلوي په زيارت باندې د سلطان فيروز شاه تخلق ډېره عقيده وه. ده دد غه يادګار ګنبد هم ودان کړ.د ډيلي د پير روشن له زيارت سره نږدې ست پلې نومي يو ځای دی، چې په اصل کې د فيروز شاه تخلق د ښکار ځای و.

ست پلي ته نږدې له کړکۍ جومات دی. په پخوانيو ختونو کې دلته د کړکۍ په نامه يو کلی و، چې نن هم موجود دی. په دې اساس دغه جومات ددغه کلي په نوم مشهور شوی دی دريو اړخونو ته يې درې دروازې دي، په دې جومات کې په نهو ځايونو نهه برجونه جوړ شوي دي او د هر برج لاندې څلور څلور ستنې لګول شوي دي. په دې جومات کې نورې ډېرې ستنې هم شته. په ۱۸۵۷ز کال کې د انګليسي امپراتوريانو په ضد د هند د آزادۍ په لومړي جنګ کې ډېر خلک په دې جومات کې راټول شوي وو. تر ډېرو ختونو پورې دلته خلکو به اورونه بلول او پخلي به يې په کې کول.

د فيروزآباد په ښارکې فيروز شاه د مسافرود هستوګنې لپاره يو سل وشل سرايونه ودان کړي وو، دغه پاچا ۲۹ کاله پاچاهي وکړه دادې ښار جامي جومات او دهغه مينار ډېر شهرت درلود.

فيروز شاه تخلق د اشوکا مينار له کوم ځای څخه راوړو او د فيروزآباد په کلا کې يې ښخ کړو او د مينار زرين نوم يې ورباندې کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بارہ هندو راو کې د شهزاده فتح خان په قبر باندې يوه ډبره پرته ده، چې ورباندې د رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) د مبارک قدم نخښه ده.

دا ډبره د بغداد د خليفې له خوا سلطان فيروز شاه ته د سوغات په توګه لېږل شوې وه په دې زيارت کې د هند د قومي شاعر حضرت شيخ محمد ابراهيم ذوق زيارت هم دی.

د فيروز شاه وزير فيروز خان جهان د ترکمان دروازې او د سيتارام بازار په منځ کې يو عظيم الشان جومات جوړ کړی دی. د دې ښکلي جومات په اړه نظر دی، چې د زلزلې او برق او تالندې غوندې افات هم دې ودانۍ ته زيان نه شي رسولی د وزير خان جهان له خوا ډېر نور جوماتونه لکه: څنګه چې د کالو سرای مسجد بېګم پور مسجد، د چوبرجي مسجد او نور هم ودان کړی شوي دي.

د لودي پښتنو آثار او هم په ښه صورت کې موجود دي، د سلطان سکندر لودي مقبره ډېره شانداره ده. د دې مقبرې تر څنګه د لودي کهول نور نامتو اشخاص هم ښخ دي.

دا ځای د نوي ډيلي د لودي باغ په حيث ياديږي او ډېر خلک هلته د ورځني سيل لپاره ځي. د شېر شاه سوري د مغل پاچا همايون له خوا شروع کړی شوه کلا سرته ورسېده دې کلا ته خلک زړه کلا وايي د دې کلا فصيلونه سليم شاه سوري په چونه پاخه جوړ کړل په دې کلا کې شېر شاه سوري بې ساري ودانۍ جوړې کړې. وروسته له دې د کلا په صحن کې يوه څاه وکېندلی شوه له زړې کلا څخه يو ميل لرې ،د عيسی خان سوري کلی دی، چې هلته د عيسي خان سوري زيارت او جوماتونه دی.

د شېر شاه سوري د پنځو کلونو په حکومت کې د ده د پاخه او باشعوره تدبير او عدالت په برکت داسې کارونه سرته ورسول شول، چې په تاريخ کې يې مثال نه موندل کېږي. د ده سياسي شعور او اداري صلاحيت بې ساری دی.

شېر شاه سوري د اسيا له ډېرو پوهو پاچاهانو څخه ګڼل کېږي. د ده د پښتونوالۍ خويونه او د انسانيت لوړ خصلتونه د ډېرې ستاينې وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شېر شاه د عدالت او انتظام نښې نښانې لا تر اوسه په دې خاوره کې موندل کېږي. هغه يو ډېر عادل، مدبر او منتظم پاچا و. هغه د بزګرانو د حالت ښه کولو ته ډېره توجه لرله هغه نهايت متين او منصف پاچا و، شېر شاه له بنګاله تر اباسيند پورې لوی سړک وويست د سړک په غاړو يې هر ځای مسافرخانې جوړې کړې د پوستې او ډاک انتظام يې برابر کړو باغونه، شفاخانې او مکتوبونه يې جوړ کړل.

د شېر شاه سوري تر وفات وروسته هغه د بهار د ايالت په ساسرام کې دده د پلار قبر ته نږدې خاورو ته وسپارل شو او هلته يوه ښکلې مقبره جوړه کړای شوه.

دده د قبر ګنبدې يو ډول مخصوص عظمت لري دده د مرګ وروسته دده کشر زوی جلال خان پر تخت کېښناست او د سليم شاه لقب يې غوره کړ. هغه اته کاله حکومت وکړو د ډيلي سليم ګړه کلا دده له يادګارونو څخه ده. له مړينې وروسته هغه هم په ساسرام کې ښخ کړای شو.

په هند کې د افغانانو له خوا جوړ کړی شوي ډېر زيات جوماتونه، کلاګانې، زيارتونه، مقبرې، باغونه، سړکونه، څاه ګانې او سرايونه موجود دي.

داد هند فرهنګ او کلتور ته د افغانانو پايدار سوغاتونه او يادګارونه دي په هره يوه مانۍ د افغانانو د فن او هنر چاپ پروت دی. هغو د ګډ ميراث په بڼه ای کولو کې شتمنه برخه اچولې ده. په تاريخي ډول دا دوه قومونه له يوه او بل سره ډېر نږدې شوي دي.

له دې څخه په واضح ډول معلومېږي، چې د دومره نږدو اړيکو او روابطو په برکت د هنديانو او افغانانو ترمنځه ډېره راکړه ورکړه وشوه او د يوه او بل په ثقافت او ژوندانه باندې ژورې اغېزې وشوې.

هنديان او افغانان ډېر انسان دوست او سوله خوښوونکي خلک دي. دوی د چا په کارونو کې لاس نه وهي او په خپلو چارو کې د چا مداخلت نه مني له دې کبله دا دواړه ملتونه له يوه او بل سره دومره نږدې دي، چې د هند حکومت او خلک په دې هېواد کې د افغانانو د آثارو په دقت سره ساتنه کوي د دواړو ملتونو ترمنځه به د ملګرتيا احساسات تل ژوندي وي.(۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادښاغلي بتره هغه ليکنې وې ،چې چاپ شوي نه وې اوما پـه دې څپرکي کې ذکرکړې.لکه څرنګه چې داليکنې سياسي ، کلتوري ،تاريخي اوادبي وي ،نوله دې ليکنوڅخه دا سې ښکاري ، چې دا شـخص پـه هـره برخـه کې پـوره معلومـات لـري اويـوازينی خبـره چـې پـه کـې جوتـه شـوه دا ده ،چـې دا ليکـوال لـه افغانسـتان پښتواوپښتوژبې سره ډېره مينه لري اوهره ليکنه يې دافغانستان پښتنوپه اړه ده اوپـه افغانسـتان بانـدې يـومين سـړی دی اوددې همدا مينـه اوليوالتيـاده ،چې پښتوژبه يې زده کړې ده اوکاريې وربانـدې کړی دی اونورهم غـواړي چې پـه دې برخه کې ليکنې اوڅېړنې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دلیکوال کلتوري څېړه

ښاغلی منوهر سنګهـ بتره یو کلتوري، سیاسي، فرهنګي ،اجتماعي او ادبي شخصیت دي. نوموړی شخصیت هغه څوک دی، چې په هره برخه کې یې کارکړی دی او له دې سره سره ژورنالیستي کارونه یې هم کړي دي.

ددې ټولو کارونو تر څنګ یې د زده کړې په خاطر نورو هېوادونو ته یې سفرونه هم کړي دي .دنوموړي د سفرنو یوازینی علت دا دی،چې دی خپل معلومات ډېرکړي او په تاریخي اوفرهنګي برخو کې څېړنه وکړي ترڅوو کولی شي په دې برخه کې ګټورا ودعلم اوپوهې نه ډک آثارولیکي اوټولنې ته یې وړاندې کړي.

نو ددې خبرو پر اساس او تاکید د ښاغلي بتره ځینو کارونو او سفرونو ته سر ور څرګندوو ، چې په دې برخه یې کړې دي.

۳-۱- بتره په افغانستان کې :

ښاغلي منوهر سنګهـ بتره څو ځلې افغانستان ته راغلی دی او علمي سفرونه یې کړي دي.بتره نه یوازې دا چې د پښتو زده کړې لپاره افغانستان ته راغلی دی او پښتو ژبه یې دلته زده کړې ده، بلکې په کنفرانسونو ، سیمینارونو اونورو علمي بحثونو کې یې هم ګډون کړی دی.

ښاغلی بتره په ۱۹۲۳ز کال کې کابل ته راغی اود ادبیاتو په پوهنځي کې یې د پښتو ژبې په زده کړه پېل هم وکړ. د یوه کال زده کړې او هستوګنې وروسته بېرته ډیلي ته وګرځېد او د آل انډیا راډیو د پښتو څانګې د مشر په حیث یې وظیفه اشغال کړه.

ښاغلی بتره د خپلې هستوګنې په وخت کې د افغانستان بېلا بېلو تاریخي ځایونو ته تللی او نږدې نه یې هغه کتلې دي.(۱۲:۴۴-۴۵)

په همدې ډول تل افغانستان ته رابلل شوی دی او یا په خپله راغلی دی ځکه چې دی له افغانستان سره ډېره مینه لري او تل غواړي، چې په علمي او کلتوري مجلسونو کې ګډون وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بتره په ۱۹۹۰ز کال په مارچ کې کابل ته راغلی او د خان شهید عبدالصمد خان اڅکزي په سیمینار کې ګډون وکړ. (۱۹: ۲۰۷)

نو موړي په همدې ډول زیاترو کنفرانسونو او غونډو کې ګډون کړی دی او مقالې یې هم په کې لوستلې دي. دغه تکړه لیکوال او ژباړن په دېرې لیوالتیا سره په هر سیمینار کې ونډه اخېستې ده او په ډېرې لیوالتیا سره یې خپلې لیکنې په کې لوستې دي. د قدرور شخصیت د پښتو ملي مبارز او د سویلي پښتونخوا د پښتنو د ستر مشر اروابناد خان عبدالصمد خان اڅکزي د زوکړې اتیایمه کلیزه د ۱۳۲۸ل کال د حوت (کب) د میاشتې په وروستیو شپو ورځو کې د یوه بین المللي سیمینار په ترڅ کې ونمانځل شوه.

په دې سیمینار کې د هېواد د بېلا بېلو فرهنګي موسسو پوهانو، لیکوالو او فرهنګي شخصیتونو ګډون کړی و. له دې سربېره د هندوستان، پاکستان او پښتو او پښتونخوا ځینې پوهان او سیاسي ملي شخصیتونه هم دې سیمینار ته راغلي وو.

په دې علمي سیمینار کې ښاغلي بترا هم ونډه اخېستې وه او یوه علمي مقاله یې په کې ولوستله.

په همدې ډول د اروابناد خان عبدالصمد خان اڅکزي په دوو نورو سیمینارونو کې یې هم برخه اخېستې ده، چې یو په ۱۳۸۲ل یا ۲۰۰۷ز کال کې او بل په ۱۳۹۰ز کال کې جوړ شوي وو. په دې سیمینارونو کې ښاغلي منوهر سنګهـ بتره هم ګډون کړی و او دغه درې واړه سیمینارونه د افغانستان د علومو اکاډمۍ د سیمه ییزو مطالعاتو مرکز له خوا جوړ شوي وو او بتره صیب په ځانګړې ډول راغوښتل شوی و.

نو په دې ډول بتره دوروستي ځل لپاره په ۱۳۹۰ز کال کې راغلی و او په دې علمي سیمینار کې یې په ډېره مینه برخه اخېستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۲- بتره په آل انډیا راډیو کې:

لکه څرنګه چې په تېرو موضوعاتو او سرلیکونو کې وویل شول، چې ښاغلی منوهر سنګهـ بتره د هند په آل انډیا راډیو کې کار کړی او هلته د مشر په حیث تېر شوی دی.

نوموړي شخصیت په دې راډیو کې د پښتو ژبې او پښتنو لپاره ډېر کارپه کې کړی دی او تل یې هڅه کړې ده، چې نوي نوي علمي ، ښوونیز او تفریحي پروګرامونه په پښتو ژبه جوړ کړي تر څو د دې لارې پښتو ژبه پیاوړې شي او په نړیواله کچه خپل شهرت ترلاسه کړي.

نو په دې اساس او س دې ته راځو ، چې دغه لوړ شخصیت په دې راډیو کې کومې کومې چارې کړې دي او په دې راډیو کې څومره پرمختګ په پښتو ژبه او ادبیاتو کې راغلی دی. پرته له دې، چې ښاغلی بتره په آل انډیا راډیو کې نطاق و بلکې ژباړه یې هم کړې دي.

بتره له ۱۹۵۰ز کال وروسته د آل انډیا راډیو ډیلي په څانګو کې د مامور په حیث وګومارل شو. په ۱۹۲۳ز کال کابل ته د پښتو د زده کړې لپاره راغی، په یوه کال کې یې دلته پښتو ژبه زده کړه او تردې حده یې زده کړه، چې په کابل کې یې د خپل لومړني یو کلن اقامت په دوران کې له انګریزي او هندي ژبو له آثارو څخه په پښتو ژبه ترجمې کولې او پښتو آثار یې په انګریزي ژباړل.

کله چې بتره ډیلي ته ورغی، خپلو هڅو ته یې د پښتو ژبې او ادب په برخه کې دوام ورکړ. په دې ترڅ کې دې آل انډیا راډیو ډیلي کې د پښتو څانګې مشر شو.

پښتو څانګې دده د مشرۍ په دوران کې ډېره ترقي وکړه او ډېر اوریدونکي یې پیدا کړل او ښه مطالب په کې ایجاد شول.

بتره د دې څانګې لپاره هم د ځینو پښتنو شاعرانو او د افغان او هند د روابطو په خصوص د قدر وړ مقالې وکښلې، چې اوس هم د راډیو په ارشیف کې دده به خط موجود دي.

بتره د پښتو څانګې له سوپر وایزرۍ، د راډیو سټېشن دایرکټرۍ او د راډیو مرستیالۍ ته هم ورسېد او بیا متقاعد شو(۱۹: ۲۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په دې ډول د راډيو له خوا يې هم پښتو ژبې ته خدمت کړی دی او خپله مينه يې ښودلې ده او د همدې راډيو له خوا يې د هندوستان خلکو ته پښتو اورولې ده او د خلکو پام يې پښتو ژبې ته اړولی دی.
که چيرته فکرو کړو نو دده په شان به ډېر نور خبرونکي او ليکوني هم پيدا شي ،چې دې قيمتي ژبې ته يې کار کړی وي او په بېلا بېلو لارو يې پراختيا ورښلي وي.

۳-۳- بتره، پښتو او پښتانه :

منوهر سنگهـ بتره چې په پښتو مين سړی دی، له ځوانۍ نه نيولې تر ننه ورځې پورې يې پښتو ته خدمت کړی دی او کوي يې او تل غواړي ،چې پښتوژبې ته نوي خېړنې وکړي او نوي اختراعات په کې راولي او ملا يې ټېنګه ورته تړلې ده.
نو موړي پښتو ژبې ته ډېر کار کړی دی او خپلې اړيکې يې ورسره ساتلې دي. کله چې بتره په ۱۹۹۰ز کال کې کابل ته د خان شهيد عبدالصمد خان اڅکزي سيمينار ته راغلی و نو ده په يوه مصاحبه کې د پښتو ژبې په اړه يې داسې څه ويلي وو، چې په لاندې ډول دي:
پښتو ډېره غني ژبه ده، مونږ ځکه ورته شتمنه وايو، چې پاخه متلونه، قوي متنونه او د يوه پاخه کلتوري ټولنې ښېګنې او زيات مميزات په دې ژبه کې ځای لري.
د خپلې همدې عقيدې له مخې ده خپل ژوند د پښتو او پښتنو معرفي ته وقف کړی دی؛ په پښتو ژبه خواږه اشعار وايي، چې په اشعارو کې يې يو خاص توحيد او د سکهـ په مذهب روحاني پلوشې خپلې وزرې غوړوي.
دی آزاد او مقيد پښتو اشعار وايي خپل پښتو خواږه اشعار يې اورولي دي او نثر يې هم خوږ او کله ناکله د شعر درشل ته هم قدمونه ږدي.
دده د يو شعر دوه بيتونه دا دي:

زه هم رباب يم زه هم شهباز يم
شرنګی مې واوره قصه پرداز يم
څوک په نړۍ کې زما منتظر دي
زه په خلا کې د درد آواز يم (۱۸: ۵-۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې برخه کې زه د ښاغلي زړور د هغې لیکنې څو کرښې را اخلم، چې له منوهر سنګهه بتره سره یې مخامخ کتلي او خبرې یې کړې دي. بتره صیب پښتو ډېره ستایلي او له خبرو څخه یې څرګندېږي، چې له پښتو ژبې سره ډېره مینه لري، نو له هغه ځایه یې پیلوم چې زړور خونې ته ورځي او ورسره مخامخ کېږي او خبرې پېلوي.

ور مې خلاص کړ او ور ننوتلم ګورم، چې دی ناست دی او د خوشحال خان خټک د رباعیاتو کتاب یې په لاس کې دی. ځان مې ورته وروپېژانده ډېرخوشحاله شوم. ما د واره ترې پوښتنه وکړه، چې بتره صیب لکه چې د خوشحال خان خټک بابا له اشعارو سره ډېره مینه لري که څنګه ؟

دی په فکر کې شو، چې څنګه ترې ما دومره ژر داسې په زړه پورې پوښتنه وکړه نو ویې ویل، چې هو ! زه د خوشحال خان خټک بابا له اشعارو سره ډېره مینه لرم او تل یې لولم او لوستلو ته یې خوند اخلم ده وویل: چې ما د خوشحال خان خټک ځینې اشعار په انګلیسي ژبه اړولي دي.

له ښاغلي بتره نه ما وغوښتل، چې د خوشحال خان د رباعیاتو نه کومه خوښه کړې رباعي ولولي، ده د کتاب پاڼې واړولې را رواړولې اودا ښکلې رباعي یې خوښه کړه او ویې لوسته.

فکر مې وکړ، چې دا انسانان دي
ځینې فرښتې دي ځینې شیطانان دي
ځینې سړي دي په خوی خصلت کې
ځینې بې شکه لکه دران دي

یوه بله رباعي یې هم خوښه کړه او ویې لوسته:

که عقل ورک شي له دې جهانه
هېڅ پاتې نشي زما جانه
هېڅ څوک به نه وایي چې نادان یم
هر یو به ښه ګڼي ځان له لقمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ښاغلي بتره سره زماله خبرو اترو څخه دا څرګنده شوه، چې دی په رښتیا سره د پښتو ژبې او ادب سره خورا مینه او علاقه لري، ده پښتو ژبه د ځان لپاره د یوه خارجي ژبې په حیث زده کړې ده.

ښاغلي بتره په پښتو ژبه ځیني اشعار لیکلي دي او د ژوند شګوار او رنګین اړخونه ډېر خوښوي او په خصوصي ډول د پښتنو دوستي، مینه او مېلمه پالنه ستايي.

ښاغلی بتره پخواني شاعران خوشحال بابا، رحمان بابا او حمید بابا ډېر خوښوي او له نورو شاعرانو سره هم ډېره مینه لري، که څوک ورته د پښتو کوم شاعریا لیکونکی وروپېژني نو دی پرې ډېر خوشحاله کېږي.(۱۳: ۶۹-۷۰)

د منوهر سنګهـ بتره له دې خبرو او مرکو څخه دا سې څرګند ېږی، چې نوموړی هغه هندوستانی دی، چې بې له شک او تردید څخه له پښتو ژبې او پښتنو سره خورا ډېره مینه لري او تل غواړي چې له پښتنو او پښتو ژبې سره اړیکه ولري او له دې کبله افغانستان ته هروخت علمي او تحقیقي سفرونه لري .دا په خپله یو غټ ثبوت دی د بتره د مینې له پښتو او پښتنو سره.نو له دې څخه ښکاري چې د هندوستان ټول خلک له افغانستان سره ډېره مینه لري او غواړي چې ښه مناسبات ورسره ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

دغه اثر چې (د منوهر سنګهـ بتره فرهنګي څېړه) تر نامه لاندې لیکل شوی دی د ماسټرۍ تیزس دی او په درېو (۳) څپرکو کې بشپړ شوی دی.

ددې تیزس په لومړي څپرکي کې په هندوستان کې د پښتو ادبیاتو په معاصره دوره باندې بحث شوی دی، یعنې په دې دوره کې پښتو ته څومره کار شوی او څومره پرمختګ یې کړی دی.

بل داچې په مطبوعاتو، رسنیو، آثارو، دیپارټمنټونو کې څومره پښتو شتون لري او کوم آثار په پښتو ژبه لیکل شوي او ژباړل شوي دي. دا ټول موضوعات په دې څپرکي کې راغلي دي.

له دې څخه چې تېر شو بله موضوع د بتره ژوند دی په دې کې راغلي دي، چې بترا په ۱۹۲۷ز کال کې په راولپنډۍ کې زېږېدلی دی او په ۱۹۴۷ز کال کې د هند د نیمې وچې قارې د وېش پرمهال هندوستان ته تللی دی او نوموړي په ۱۹۲۳ز کال کې په کابل پوهنتون کې د پښتو ژبې زده کړه پیل کړه او وروسته له هغې یې په پښتو ژبه آثار، لیکنې او ژباړې ولیکلې او چاپ ته یې هم وړاندې کړې او په همدې څپرکي کې مې دده چاپ شوي او ناچاپ لیکنې راوړې دي.

دده ځینې چاپ شوي مقالې چې ما راوړي دادي: (خان عبدالصمد خان اڅکزی، د خان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د څلوېښتم تلین په مناسبت، دامیر کروړ ویاړنه د اباسین سپیدې او داسې نور) آثار شته چې چاپ شوي دي.

په همدې ډول ناچاپ آثار هم لري لکه: (د هند آزادۍ په جدوجهد کې د پښتنو او بلوڅانو برخه، د شلمې پېړۍ د پښتو عظیم شاعر ګل پاچا الفت، د هند او افغانستان ترمنځه لرغونې مناسبت) او داسې نور ناچاپ آثار او لیکنې لري.

په بل څپرکي کې دده د هغو کارونو یاد آوري شوې ده، چې افغانستان کې یې کړي دي، په آل انډیا راډیو کې یې دندې او مشري کړې ده.

پښتنو ته یې څومره کار کړی دی، دا ټول هغه موضوعات دي، چې په دې اثر یا تیزس کې راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې تيزس دليکلو او څېړلو په وخت کې مې د ېرې نورې موندنې په فکر کې راغلې.

= پرته له منوهر سنګه بتره څخه مې د هندوستان د ځينو نورو ليکوالانو نومونه هم واورېدل ،چې پښتو ژبې ته يې خدمت کړی او بايد د هغوی پر ژوند هم څېړنې اوليکنې وشي.

= دا هم جوته شوه ، چې منوهر سنګه بتره نه يوازې په پښتو ژبه ليکنې کړې دي ،بلکې په هندي ، پنجابي ، انګليسي او هسپانوي ژبو يې هم د ېرڅه ليکلي دي.

= د منوهر سنګه بتره له ژوند څخه پرته د ده له دندو ، کارونو ، له چاپ او ناچاپو آثارو سره يې آشنا شوو.

= دا هم څرګنده شوه ، چې بتره پرته له تاريخي ليکنو څخه سياسي ، فرهنګي او ادبي ليکنې هم لري او ددې ترڅنګ يې ژباړې هم کړې دي.

= د ده له ليکنو څخه دا هم ښکاره شوه ، چې سره بېره پردې چې د ليکنو ژبه يې د ېره ښه او سوچه ده ، بلکې ځينې نيمګړتياوې هم لري ، چې د انګليسي او اردو ژبې تراغېزې لاندې ده.

= نه يوازې دا چې نوموړي په رسمي سيمينارونو او کنفرانسونو کې ګډون کړی دی ، بلکې په نورو راډيويي او تلويزيوني خپرونو او مرکو يې هم ګډون کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

په دې برخه کې هڅه کوو، ټولو هغو انګېرنو او پوښتنو ته لنډ ځواب وو ایو، چې د تیزس د دفاع پر مهال د ناستو غړو په ذهنونو کې پیدا کیږي. ښایي د بېرودوستانو ته دا پوښتنه پیدا شي، چې په خپله افغانستان کې د بېرپیاوړي او تکړه لیکوالان، څېړونکي او پوهان شته او بیا په هندوستان کې هم نور داسې پوهان موجود دي، چې پښتوژبې لپاره یې د بېرکارونه او لیکنې کړي دي. نو ولې یوازې په منوهر سنګهه بتره باندې دا اثر لیکل شوی دی او ددې اثر ارزښت په څه کې دی؟ څه لامل شول، چې نوموړي په پښتوژبه آثار او لیکنې ولیکلې. دا اثر کومې نیمګړتیاوې او ښېګڼې لري او دژبې په لحاظ څه ډول دی؟

۱- په هندوستان کې د بېرو نامتو هندوستانیانو پښتوژبې ته کار کړی دی. نو ولې یوازې د منوهر سنګهه بتره په ژوند او آثارو دا اثر ولیکل شو؟

ځواب: لکه څرنګه چې ټولو افغانانو او هندیانو ته دا څرګنده ده، چې افغانستان او هندوستان په تاریخي لحاظ د بېر لرغونی او پخوانی تاریخ لري. دا دواړه هېوادونه د هند د نیمې وچې تر ویش او هغې نه وروسته ترنن ورځې پورې د بېر کوچېدلي دي او د یوه او بل په هېوادونو کې سره میشت شوي دي او له همدې امله د بېرو څېړونکو په پښتوژبه کار کړی دی او لیکنې یې کړي دي، چې په دې برخه کې ښاغلي هېوادمل صیب هم د بېرڅه کړي او اروا ښاد پوهاند عبدالشکور رشاد او داسې نورو پوهانو نومونه اخېستلی شو. دا په کار دي، چې د هرنا پښتانه هندوستاني پرژوند باندې، چې پښتو ته یې کار کړی دی څېړنه وشي.

ددې اثر ارزښت هم په دې کې دی، چې ټول پوهاند او نور پښتانه په دې پوه شي، چې پرته له افغانانو څخه بهرنیانو هم پښتوژبې ته خدمت کړی، مقالې او آثار یې لیکلي دي او ټولنې ته وړاندې کړي دي. زه دا وایم، چې باید په ټولو بهرنیانو که

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندوستانی دی او که دبل کوم هېواد دي ، چې پښتوژبې ته يې کار کړی وي بايد څېړنه ورباندې وشي او ددوی پرژوند باندې آثار وليکل شي.

۲ - ددې اثر دليکلو موخه او ارزښت په څه کې دی او ولې دا اثر په يوه بهرنۍ باندې ليکل شوی دی؟

ځواب: موخه او ارزښت يې دا دی ، چې يو خوله بهرنيو پوهانو سره آشنا کېږو او له دې خبرېږو ، چې پښتو ژبه دا سې يوه پر مختللې او پياوړې ژبه ده ، چې پرته له افغانانو څخه هنديان او نور بهرنيان هم مينه ورسره لري او هڅه کوي ، چې زده يې کړي ، آثار ورباندې وليکي او نور ژورناليستي کارونه ورباندې وکړي ، ترڅو پر مختللې شي او دنړيوالو ژبو په قطار کې ودريږي.

بل اړين ارزښت يې دا دی ، چې هنديان او افغانان د ځينو تاريخي ، فرهنګي او سياسي عواملو له امله يوه او بل هېواد ته کډه شوي دي. په همدې کډه شويو کورنيو کې شاعران ، ليکوالان او څېړونکي تيرشوي دي او هريوه اشعار ، ليکنې او څېړنې کړي دي نو ځکه مو دا اثر وليکلو ترڅو ددغه ليکوال له ژوند او آثارو څخه خبرشو او ويې پېژنو ، چې نو موړی څومره آثار لري.

پښتانه بايد په دې خبروي ، چې د نړۍ په کوم ځای کې د پښتو ژبې کوم خواخوږی ليکوال د پښتوژبې لپاره خدمت کوي. دهغوی دژوند ، آثار او ادبي هڅو په اړه بايد معلومات ولري. د دغو ليکوالو دهڅو ، ادبي خدمتونو درناوی او احترام بايد وشي او بهرميشتي نا افغاني پښتو ليکوالان وهڅېږي او دې ژبې ته دخدمت نورې آسانتياوې او چانسونه برابر شي او دهمدې ارزښتونو پربنسټ دا تيزس د منو هرسنګهه بتره فرهنګي څېړه باندې بشپړ شوی دی.

۳ - ولې منوهر سنګهه بتره ادبي ، فرهنګي او هنري ليکنې کړې دي؟

ځواب: ددې تولو علت دا دی ، چې نو موړي کله چې پښتوژبه په کابل پوهنتون کې زده کړه او وروسته له هغې يې په آل انديا راډيو کې دنده پيدا کړه نو همدې دندې له کبله دده مينه له پښتو ژبې سره زياته شوه او ورو ورو يې په پښتو ژبه ليکنې او ژباړې پيل کړې او په هره برخه کې ده ليکنې کړې دي او خوراډېر معلومات يې لاسته راوړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – منو هرسنګهـ بتره په کومو برخو کې آثار او ليکنې کړې دي ؟

ځواب: منو هرسنګهـ بتره په ادبي ،فرهنګي ، سياسي او تاريخي برخو کې ليکنې او آثار ليسکلي دي او پرته له دې په انګليسي، هسپانوي ،عربي او اردو ژبو هم ليکنې لري.همدارنګه نو موړي له پښتو نه انګليسي ته هم ژباړې کړي دي،لکه:داباسين سپېدې کتاب چې د ښاغلي سليمان لايق اثردی او بتره په انګليسي ژباړلی دی.بل دامير کروړويا ړنه ده ، چې په انګليسي ژبه يې ژباړلې ده او د پښتو نومي مجله کې چاپ شوې ده.په همدې ډول نورې ډېرې ليکنې لري ،چې ټولې په همدې اثرکې ذکرشوي دي.

۵ – د منو هرسنګهـ بتره آثار د ژبې له پلوه څه ښيګڼې او څه نيمګړتياوې لري؟

ځواب: د منو هرسنګهـ بتره دليکنو او آثاروارزښت او ښيګڼه په دې کې ده ، چې له يوې خوا د پښتوژبې ادبي پانګه ده بايد خوندي وساتل شي.بل دا چې ديوه هندي له خوا ليکل شوی اثردی، چې دا په خپله دا جوتوي، چې پښتوژبه له هېوادڅخه بهرهم ډېر مينه وال لري او دا په خپله د پښتوژبې لوی پرمختګ دی .

بل دا چې هغه موضوعات په کې څېړل شوي دي ،چې د هند او افغانستان په اړه وي او زياتره يې هغه ليکنې دي ،چې د دوی په اړيکو راڅرخېږي او د افغانستان ليکوالان او شاعران په کې ياد شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه ګیري

«دمنوهرسنګهـ بتره فرهنګي ځېره»ترنامه لاندې هغه اثردی، چې دبتره پرژوند ،دندو ،آثارو اولیکنوباندې بشپړ شوی دی. دااثرچې دماسترۍ دکورس تیزس دی په درو ۳ ځپرکو کې لیکل شوی دی په دې اثرکې دمنوهرسنګهـ بتره ټول ژوندزده کړې اوآثارپه کې څرګند شوي دي.دهرځپرکي په سرکې داصلي موضوع په اړه یولنډغوندې معلومات وړاندې شوي دي اووروسته بیا اصلي موضوع راغلې ده .

= دموضوع په شالید (پسمنظر)کې دهغوآثاروپیژندنه راغلې ده ،چې په دې اثرکې دموضوع په اړه ګټه ترې اخېستل شوې ده .دځېړنې په پایله کې داجوته شوه ،چې مخکې له دې په دې نوم کوم بل بشپړاثرنه دی لیکل شوی، چې دمنوهرسنګهـ بتره ټول ژوند اوآثارپه کې راغلي وي،داد نوموړي په اړه یومکمل اثردی. په علمي منظمه اواکاډیمیکه توګه لیکل شوی دی .

= دمنوهرسنګهـ بتره دپیژندنې په ترڅ کې داښکاره شوه ،چې بتره په اصل کې دراولپنډۍ دی ،خودهند دنیمې وچې دویش په وخت کې هند ته تللی دی .
ترلسانس پورې په اسلام آباد کې و ،لیکن نورتحصیل یې په هندوستان کې بشپړ کړي دي.همدارنګه په آل انډیا راډیوکې هم دمشرپه حیث یې دنده ترسره کړې اواوس مهال په جواهرلال نهروپوهنتون کې هم درس ورکوي .

= منوهرسنګهـ بتره دآثاروپه برخه کې دا څرګنده شوه ،چې بتره چاپ اوناچاپ آثارلري اوپرته له پښتوپه نوروژبو ،لکه:اردو ،انګلیسي ،هسپانوي اوعربي ژبوهم لیکنې لري.دبیلګې په توګه ،لکه:داباسین سپیدې ،تش،په افغانستان کې کرکیچ ،بزکشي ،په سویلي آسیاکې دافغانستان نوعیت ،په هند کې دافغانانوتاریخي آثاراوداسې نورونومونه اخیستی شو.

= دمنوهرسنګهـ بتره دادبي اوهنري لیکنودځېړنې په برخه کې داجوته شوه ،چې ددې لیکنوترڅنګ تحقیقي لیکنې اوژباړې هم لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

= دمنوهرسنګهـ بتره دليکنودکره کتنې په ترڅ کې داڅرګنده شوه، چې دنوموړي آثارد پښتوژبې له معياري ليکدود سره لږتوپيرلري، چې ځينې کلمې ناسمې ليکل شوي ،يعنې په معياري ليکدودنه دي ليکل شوي.

= داتيزس په پښتوادب کې دموضوع په اړه له پخوانيوترسره شويوآثاروسره بشپړتوپيرلري، يعنې په بشپړډول نوښت اونوی والی لري.

دمنوهرسنګهـ بتره ژوند ،ادبي اوتاريخي هڅې يې په منظم ډول ديوه اثرپه توګه له نورومعتبرومأخذونوڅخه اخيستي دي اوديوې علمي اوڅېړنيزواصولوپه پام کې نيولوسره يې څېړنې بشپړکړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

«د منوهر سنګهـ بتـره فرهنګـي خیـره »ترنا مـه لانـدې د دې تیـزس د لیکلـو او بشپړولو په بهیر کې زه له ډیرو پیښو ،فکرونو او ستونزو سره مخامخ شوم او ډېرې ستونزې مې د دې تیزس په څیړنو کې ولیدې نو اوس زه غواړم ،چې یو څو د انې له تاسو سره شریکې کړم.

۱- بایـد د ټولو بهرنیو هېوادونو لیکوالان او پوهـان چـې پښـتوژبې تـه یـې کارکړی او آثاریې لیکلي دي.زموږ د لیکوالانو او څیړنکو له خوا ا ټول او دیوه اثرپـه توګه چاپ شي.

۲-هرڅیړونکـی چـې د دې ډول پوهانو پرژونـد او آثارو لیکنې کوي.پرتـه لـه دې ،چې د اثرپه توګه چاپ کیږي باید په انترنیټي سایټونو کې هم واچول شي ،ځکه ځینې د اسې کسان شته ،چې کتاب ته لاس رسی نه لري نو هغوی کولی شي ،چې د انټرنیټ له خوا یې لاسته راوړي اویا ځینې دي ،چې د کتـاب لـه لوري یې لاسـته راوړی شي.

۳-زما بله هیله دا ده ،چې د غه تیزس که چیرته غواړی ،چې ټولو مینـه والوتـه ورسیږي نو که چیرته د علوموا کاډمی له خوا چاپ شي.ډېربه ښه وي ځکه ټولو مینه والوته به ورسیږي.

۴- بل دا چې بایـد د ښاغلي منوهر سنګهـ بتـره پـه اړه د علمـي موسسـوله خوا یو ځانګړی سیمینارجوړکړی شي .ځکه نوموړي شـخص پـه پښـتوژبه پـه هـره برخـه کې لکه: سیاسي ،فرهنګي ،تاریخي او ادبي کې کارکړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه

۱- بتره-منوهرسنګهـ .(۱۳۸۷ل).دننګ اوفرهنګ اتل،کابل،دافغانستان دعلومواکاډمی ، دسیمه ییزومطالعاتومرکز،اسددانش مطبعه.

۲-بتره-منوهرسنګهـ.(۱۳۹۱ل).دپوهې اوخپلواکۍلاروی،دافغانستان دعلومواکاډمی، دسیمه ییزومطالعاتومرکز،اسددانش مطبعه .

۳-بتره-منوهرسنګهـ.(۱۳۷۰ل).خان شهیدیاد ، کابل، دسرحداتو چارو وزارت دنشراتواوفرهنګي چارورياست،دولتي مطبعه.

۴- بتره – منوهرسنګهـ.(۲۰۰۹ ز).په افغانستان کې کړکیچ،هندوستان ،پنجابي ټرېپیون ورځپانه .

۵- بتره- منوهرسنګهـ .(۱۹۹۲ز). لـه کافرستان څخـه ترنورستان پورې،هندوستان،لوی زمانه ورځپانه.

۶- بتره،منوهرسنګهـ یادښتونه.

۷-بتره-منوهر سنګهـ،ناچاپ آثار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- بینوا -عبد الروف.(۱۹۲۳ز). یویتیم ماشوم،ژباړن- منوهر سنګه بتره،هندوستان، LMES ورځپاڼه.

۹- حبیبي – عبد الحی.(۱۹۲۴ ز). Amir Kror ،ژباړن- منوهر سنګه بتره،کابل، افغانستان مجله،لومړی ګڼه،دولتي مطبعه.

۱۰- دآل انډیاراډیو بهرنۍ څانګه.

۱۱- دبتره رالیږل شوی ایمېل ماته.

۱۲- رحیم-عبد الرحیم.(۱۳۵۳ل). په خارج کښې پښتو خپرونکي،کابل،پښتو ټولنه.

۱۳-زړور.(۱۳۵۲ل).منوهر سنګه بتره،کابل«مجله»،دویمه ګڼه،کابل،دافغانستان علوموا کاډمي،دولتي مطبعه.

۱۴- ظهورالدین– ډاکټر.(۱۳۴۳ل).پیرروښان بایزید انصاري،ژباړن- منوهر سنګه بتره،کابل مجله،پرله پسې ګڼې ۱-۲، کابل – پښتو ټولنه.

۱۵- نامعلوم اثر.

۱۶- نامعلوم اثر.

۱۷- نیازی –رفیع الله.(۱۳۹۱ل). پښتوژبې ته د روشن لال ملهوتره خدمتونه،(د ماسترۍ تیزس) ،ناچاپ اثر.

۱۸-هند لید - مجله –(۲۰۱۲م).نوی ډیلي - پنځه ویشتمه دوره-۱۲ ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹-هېوادمــــــل-زلمـــــی.(۱۳۷۳ل). پــــه هنــــدکې دپښـــــتوژبې اوادبیاتودایجاداوودې پړاوونه،دویم چاپ،لاهور-شرکت پرنټنګ پریس.

۲۰- Manohar Sing Batra, The Dawn over Abasin,Printedby by.M\S.Printograph,Karol Bagh, New Delhi-۲۰۱۱,۱۴۹ peg]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلیزه

زه د ماستری د کورس په لومړي ټولګي کې وم، چې د تیزس د موضوع په فکر کې شوم او غوښتل مې ،چې یوه نوې ،څېړنیزه او ګټوره موضوع باندې څېړنه وکړم. نو همدا وه، چې د څو خوښې کړو موضوعګانو وروسته زلمي هېواد مل همدا موضوع (د منوهر سنګهـ بتره فرهنګي څېره) راته خوښه کړه.

کله مې چې ددې موضوع سرلیک ولید ،نو ډېر مې خوښ شو ،ځکه چې هم څېړنیزو ، هم نوی او تر اوسه پورې چا ور باندې کار هم نه وکړی.نو همدا وه، چې ما ژر ژر ددې موضوع سرلیک او لړ لیک د کابل پوهنتون علمي بورډ ته واستول.

څرنګه، چې دا موضوع نوې او څېړنیزه وه اوهم بل چا ورباندې کار نه وکړی.د غونډې وروسته د بورډ غړیو ،استازو او استادانو له خوا ومنل شوه.ځکه دوی ته هم ډېره په زړه پورې او نوې وه.

وروسته له منلو څخه مې دځینو ستونزو اودموادودکمبودله امله مې ونشو کولی، چې دا موضوع ژر پوره کړم ،نو داده اوس مې د خدای په فضل او د هېواد مل په ملتیا او د نورو همکارانو او استادانو په مرسته وشول کولی ،چې دا موضوع بشپړه کړم.

ددې تیزس په بشپړېدو کې هېواد مل، عبدالغفورلېوال، رفیع الله نیازي او نورو ډېرو استادانو اودوستانو مرسته راسره کړې ده. همدارنګه په خپله دبتره مرسته هم نه هیرېدونکې ده اوله نوموړي سره په اړیکه کې هم ماخپل معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسته راوړي دي. همدارازددې موضوع دڅېړلوپه وخت کې ډېروکتابخانوته هم تللې يم.

که څه هم زه بايدددې موضوع دموادواوڅېړنې لپاره يوځل دهندوستان هېواد ته تللې وای اوپه خپله مې له بتره سره ليدنه کتنه کړې وای اوهغه مهم تاريخي ځايونه چې دبتره په ليکنوکې يادشوي دي ليدلې وای؛ليکن دنه امکان له مخې مې ونشوکولی،چې هندوستان ته سفروکړم.خوبيا مې هم ددوستانوله برکته وشوکولی ،چې له هندوستان هېوادڅخه خپل موادترلاسه کړم اوتيزس مې بشپړ کړم.

نو زه له دغو قدروړښاغلو ،دوستانو اواستادانوڅخه ډېره ډېره زياته مننه کوم ،چې په دې برخه کې يې له خپل وسه پورې له دې بنده سره مرسته کړې ده اود دوی له برکته مې خپل تيزس ته دپای ټکی ايښی دی اوهيله لرم ،چې تاسولوستونکوته دلوستلووړوي اوګټه ترې واخلی.

په درنښت

مينا مسعوده (نيکيار)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيز

«د منوهر سنګه بتره فرهنګي څېره» ترنامه لاندې د تيزس د اثر، چې يو ټولنيز، تاريخي او څېړنيز اثر دی. په درو ۳ څپرکو يا فصلونو کې بشپړ شوی دی.د اثر له يوې اوږدې څېړنې څخه وروسته مکمل شو او هر څپرکی يې بيله موضوع لري.

په لومړي سرکې پيليزه ده، په پيليزه کې راغلي دي ،چې د ماسترۍ د کورس په پيل کې هر زده کوونکی بايد تيزس وليکي.دا موضوع د لارښود استاد په مرسته ليکل کيږي او د پوهنتون د بورډ د ډلې له خوا منل کيږي.

نو د دې خبرې پر بنسټ ما هم د اموضوع د زلمي هېواد مل په مرسته او همکاری بشپړه کړه او د موادو په راټولولو مې پيل وکړ.د دې اثر زيات تره مواد په خپله هېوادمل او رفيع اله نيازي په مرسته مې لاسته رواړي دي.

وروسته له دې مې په اصلي موضوع پيل کړی دی او ورپسې د موضوع شاليد دی، په شاليد کې هغه کتابونه او ليکنې چې د منوهر سنګه بتره د ژوند په اړه معلومات په کې راغلي دي، معرفي شوي دي، لکه:په هند کې د پښتو ژبې او ادبيات و د ايجاد او ودې پړاوونه، د اباسين سپيدې، منوهر سنګه بتره او د اسې نور و نو مونه اخېستلی شو.

منوهر سنګه بتره د هند د نوي ديلي او سېدونکی دی او په اصل کې په ۱۹۲۷ز کال کې په راولپنډۍ کې زېږېدلی دی او په ۱۹۴۷ ز کال کې د نيمې وچې قاري دويش په وخت کې له پاکستان څخه هند ته ولاړ او ترنن ورځې پورې په نوي ديلي کې ژوند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترلسانسه پورې په راولپنډۍ کې وا وماستري يې له پنجاب څخه اخېستې ده.ښاغلي بتره په ۱۹۲۳ زکال کې کابل ته راغی او د کابل پوهنتون دادبیاتو په پوهنځۍ کې د پښتوژبې زده کړه يې پيل کړه.ديوه کال دزده کړې نه وروسته بېرته ډيلي ته لاړاو هلته دآل انډيا راډيو دمشرپه توګه مقررشو.

نوموړی له (جي،ان ناندا)سره په ګډه د Resurgent Wide ترنامه لاندې يو کتاب ليکلی دی اوهمدارنګه(انګليسي ته دپښتو شعرونوژباړه) به يې ډېرژرد کتاب په بڼه راووځي.ددې کتابونو ترڅنګ نورې ليکنې هم لري ،لکه: پيرروښان بايزيدانصاري ، د امير کروړ وياړنه، بزکشي، تش، د هنديانو او دپښتنو ترمنځه يووالی ،دفخرافغان خان عبدالغفارخان په يادا وویاړ کې،دهنداوفن او کلتورپه ارتقا کې دپښتنو برخه،دهند دآزادۍ په جدا وجهد کې دپښتو اودبلوڅانو برخه اوداسې نورچاپ اوناچاپ آثارلري.

دمنوهرسنګهـ بتره په ليکنو کې ادبي،تاريخي،فرهنګي ،سياسي اوژباړې موجودې دي اودژبني اړخ له مخې هم ځينې نيمګړتياوې لري خوډېرې نه دي.

داچې منوهرسنګهـ بتره له ټولوپښتنوليکوالانواوڅېړونکوسره مينه درلوده اوغوښتل يې ،چې ټولې ادبي څيرې په ټولومعنا وسره وپيژني،ده خپله څېړنه اوتحقيق پرېښودل اوتل يې هڅه کړې ده ،چې ددوی په اړه خپل معلومات بشپړاوپوره کړي.مقالې اوآثاروربانديې وليکي اوټولنې ته يې وړاندې کړي .ترڅووګړي يوه ګټوره استفاده ترې واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (عرب شاه چمتو) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوالې او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

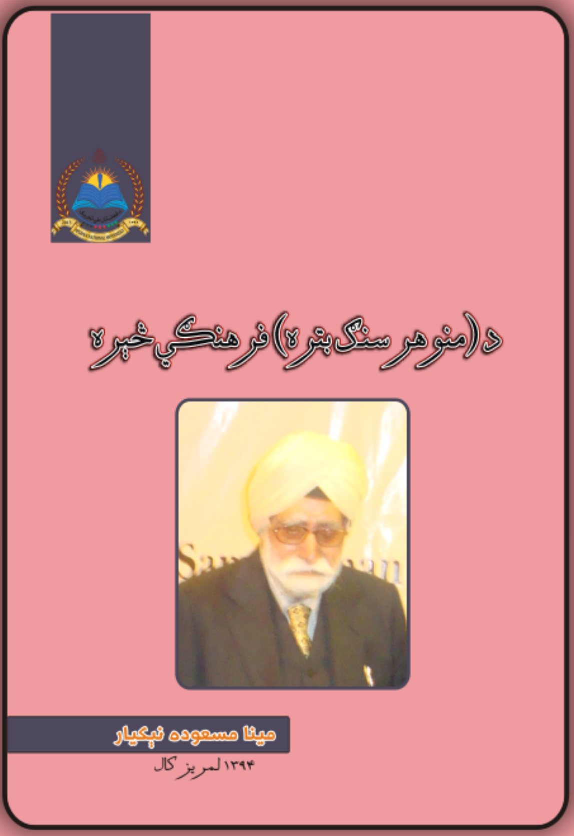

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۷۳

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library